

Буюк келажакнинг метин пойдевори

Муассислар:

**Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
“Kamolot” ёшлар ижтимоий ҳаракати**

1982 йилдан чиқа бошлаган.

Таҳрир ҳайъати:

**Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Сирожддин САЙИД
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ
Фаррух ЖАББОРОВ**

Жамоатчилик кенгаши:

**Қаҳрамон ҚУРОНБОЕВ
Одилжон ТАДЖИЕВ
Азамат УМАРОВ
Аҳмад ОТАБОВ
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ
Сербиддин ИСМОЙЛОВ**

Бош муҳаррир:

Нодир ЖОНУЗОҚ

Бош муҳаррир ўринбосари:

Нурилла ЧОРИ

Масъул котиб:

Ориф ТОЛИБ

Масъул муҳаррир:

Элёр МУРОД

Муҳаррир:

Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Бадий муҳаррирлар:

**Акбарали МАМАСОЛИЕВ
Раҳматжон ЮНУСОВ**

Фотограф:

Рустам НАЗАРМАТ

Манзилмиз:

Тошкент шаҳри,
Ислом Каримов кўчаси, 16-“а” уй.
E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
www.yoshlikjurnali.uz
Тел/факс: (0371) 227-0-227,
245-0-552

Навбатчи муҳаррир: О.Мадвалиев
Босишга 05.06.2017 йилда рухсат берилди.
Қоғоз формати 60x84 1/8.

Наشريёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда
Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда
“YOSHLIK”дан олинди” деб изоҳланиши шарт.
“SILVER STAR PRINT” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Буюртма № 45. Адади 3700 дона.
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзе, 17-уй.

Фақат, яна шу ҳақдами, деманг.

Тўғри, бу мавзу бўйича сўнгги пайтларда телевидение, радио, газета-журналлар, жумладан, “Ёшлик”да ҳам тинимсиз чиқишлар, муҳокамалар бўляпти. Чунки ундан анча узоқлашиб қолган эдик. Айниқса, ёшларимиз...

Ҳа, яна китобхонлик, мутолаа тарғиботи бўйича фикрлашмоқчимиз.

Бу – энг муҳим масалалар қаторида турадиган долзарб мавзу.

Президентимиз ҳар қандай балою қазодан бизни фақат маърифат – китоб кутқариши тўғрисида бот-бот гапираркан, бу масала қанчалар улкан аҳамиятга эга эканини бор салмоғи, қамрови билан бизга тушунтиришни, онгимизнинг энг олис нуқталарига етказишни истаяптилар.

Чунки китобга оммавий қайтишимизга ҳали умид бор.

Чунки ота-боболаримиз азал-азалдан китобхон ўтишган.

Чунки бу масалага эътибор берилган ерларда ҳали ҳам китобсевар ёшлар, одамлар кўпчиликни ташкил қилади.

Бир гуруҳ шоиру ёзувчилар, санъатимиз вакиллари билан биргаликда “Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз” шиори остида вилоятларда бўлдик. Сафар давомидаги жуда кўп манзаралар, таассуротлар бир умрга қалбимизга, хотирамизга муҳрланиб қолди. Жумладан, Каттақўрғон шаҳридаги 2-ўрта мактабда бўлиб ўтган учрашув. Ўзбекистон халқ артисти Гавҳар Зокирова ўқувчиларни бир синовдан ўтказмоқчи бўлди: саҳнадан пастга тушиб, болалар орасига кириб, уларни адабиёт, тарих фанидан жонли имтиҳон қилди. Очиғи, қўл кўтариб, жавоб беришга навбат талашган ўғил-қизларни кўриб ҳайратимиз ошди. Ҳолбуки, саволлар унчалик осон эмас эди. Дарсдан ташқари мутолаа бўйича берилган саволлар ҳам талаш бўлиб кетди!

Қўл кўтариб, навбат тегмаган болаларнинг хафа бўлганини кўриб биз хурсанд бўлдик!

Эл суйган санъаткоримизнинг “Сиздек билимдон, китобни яхши кўрадиган ўғил-қизларга Тошкентдаги ўқувчилар ҳам ҳавас қилса арзийди” деган сўзлари шунчаки лутф эмас эди.

Бехосдан пойтахтдаги мактаблардан бирида бўлган ижодий учрашув ёдимизга тушди. Китобхонликка бағишланган тадбирни олиб бораётган бошловчи ўқувчилар “китобхон” сўзини ҳадеб “кутубхон” тарзида айтавергач, ёнимизда ўтирган халқ таълими бўлимидан келган вакил хижолат бўлиб, тадбир масъулларидан бирига: “Айтинг, болалар “китобхон” сўзини тўғрилаб айтишсин”, деди. Аммо масъул ўқитувчи бунга эътибор бермади: ё у ўқувчиларнинг хатоси нима эканини тушунмади, ёки буни арзимас нуқсон деб ўйлади.

Ҳа, ҳамма гап – эътиборда: ота-она, мактаб, маҳалла-кўйдаги муҳитда.

Яна бир ҳаётий воқеа: адабиёт муаллими “Кимки Абдулла Қодирийнинг “Ўтган кунлар” асарини тўлиқ ўқиб келмаса, якуний баҳони ололмайди” дебди. Аксар ўқувчилар тиришиб, асарни ўқиб чиқибди. Аммо савол-жавоб чоғи бир ўқувчи устозига кескин оҳангда: “Бундай қилишга ҳаққингиз йўқ! Сиз фақат дарслик бўйича баҳо қўйишингиз шарт!” деб ҳақ талашибди.

“Ҳа, энди буюм ўқувчининг бир фикри-да” дейишингиз мумкин. Аммо, фожеа шундаки, у ўзининг эмас, ота-онасининг фикрини, эътирозини айтаётган эди!

Агар ота-она фарзандини китобдан қайтарса, китобхонликни тарғиб қилаётган устози билан жангга киришса, бу ёғини ўзингиз тасаввур қилаверинг.

Худого шукр, мамлакатимиз бўйлаб ўтаётган турли-туман тадбирларда қатнашарканмиз, энг чекка ҳудудларда ҳам билимдон, кўзидан ўт чақнаб турган, қўлидан китоб тушмайдиган болаларни кўп кўряпмиз. Умидимиз – шулар. Бугун юртимизда бўлаётган китобхонлик тарғиботи биринчи галда уларнинг онгу шуури, кўнглидаги маърифат ниҳолларини суғоряпти. Уларнинг мевасини биргаликда татиймиз.

Ҳа, буюк келажакимизнинг пойдеворида китоб тураркан, у мангу пойдор бўлади: ҳеч қандай силкинишу тебранишлар унга кор қилмайди...

МУНДАРИЖА

48

33

43

30

16

64

№ 5 (312), 2017 й.

МУЛОҚОТ

- 6 **Ақл ва юрак муштарак бўлса...**
НАЗМ
- 14 **Одил Ҳотам**
Қиёматли ошиқ бўлиб
суйгил СЎЗни
- 28 **Хосият Рустамова**
Фақат Сенга аталган
улкан муҳаббатим бор
- 40 **Башорат Отажонов**
Кўнглингизни зиёрат қилгани
келдим
- ШУКУҶ**
- 31 **Ҳалима Худойбердиева**
Даъват
- НАСР**
- 14 **Шойим Бўтаев**
Мен, онам ва болам
- ЭЛ ХАЗИНАСИ**
- 30 **Навоий лугати**
ҚҮЛЁЗМА
- 32 **Аъзам Ўктам**
Далда
- НИГОҶ**
- 33 **Ўткир Ҳошимов**
Икки эшик орасида
- ТАДҚИҚОТ**
- 36 **Олим Тошбоев**
Бойчечак сеҳри
- 52 **Гулсал Содиқова**
“Шавкат Раҳмон деган бир
ўжар шоир...”
- 58 **Воҳид Икромов**
Ноширлик-матбаа бошқаруви:
тахлил ва таклифлар
- САБОҚ**
- 42 **Рабиндранат Тагор:**
“Яхши гапларни кўпчилик
гапириши мумкин...”
- МУЛОҶАЗА**
- 43 **Нурилла Чори**
Манзилу маслагинг аёнми,
эй дўст?!
- ТАВСИЯ**
- 48 **Френсис Скотт Фицжералд**
суйган китоблар
- НЕВАРАКУЛЧА**
- 50 **Фулом Шомурод**
Бу гумбазлар сеники,
сеники бу минора
- ЖАҲОН ҲИКОЯСИ**
- 54 **Александр Куприн**
Настарин воқеаси
- ЕЛПУҒИЧ**
- 61 **Муродбой Низанов**
Одам қандай қарийди?
- 64 **АНА ШУНАҚА**

"Камолот" ЁИХ мамлакатимиз ёшлари қалбига чуқурроқ кириб бориш учун барча имкониятлардан, жумладан, замонвий услублардан ҳам кенг фойдаланяпти. "Камолот – FM" радиоканалининг ташкил этилгани бу йўлдаги муҳим кадам бўлди. Ёшларимизнинг чинакам овозига айланишни мақсад қилган ушбу радиоканал фаолияти ҳақида қисқача тўхталамиз.

FM 90.8 KAMOLOT

Barkamol avlod radiosini

Эфир частотаси – FM 90.8
Эфир ҳудуди – айти пайтда Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти;
Эфирга узатиш вақти – ҳар куни, 24 соат;
Эфирга узатиш тиллари – ўзбек, рус, инглиз;
Тингловчилар аудиторияси – 10-30 ёш

Маъмур Баёнов,
"Kamolot Radios" МЧЖ директори

– "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати қошидаги "Kamolot-FM" ёшлар радиоканалини ишга тушириш олдида бир неча маротаба Ўзбекистон Миллий университети, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети ҳамда Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтида ижтимоий сўровномалар ўтказилди. Бу сўровномаларда ёшларнинг қизиқиши, радиоканаллардаги қайси эшиттиришларни кўпроқ тинглаши сўралганди. Ана шу сўровнома натижалари, ёшларнинг талаб ва таклифлари ҳисобга олиниб "Kamolot-FM" шу йилнинг апрель ойдан эфирга чиқа бошлади. Ҳозир янги-янги дастурлар тайёрлаш устида иш олиб бораётимиз.

Радио дастурларида "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати ташкил этаётган турли лойиҳалар, маданий тадбирлар, танлов-мусобақалар мунтазам ёритиб борилади.

Олимхўжа АЗИМОВ,

“Kamolot-FM” радиоканали бош муҳаррири:

– Айни дамда тингловчиларга манзур бўладиган эшиттиришлар тайёрлашга 20 нафар йигит-қиз ўз ҳиссасини қўшиб келяпти. Уларнинг кўпчилиги жамоатчилик асосида кўнгилли бўлиб ёрдам бераётган “Камолот”чилардир.

“Ҳикматли ҳикоялар”, “Муваффақият калити”, “Саломатлик сари”, “Эсингдами”, “Муллажиринг” каби эшиттиришларимиз, ўйлайманки, ўз мухлисларига эга. Ана шундай эшиттиришлар қаторига 1 июнь – Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни муносабати билан “Болалар тонги” ҳам қўшилади. Бу дастур ҳам ўз тингловчиларини топишига ишонаман.

Эшиттиришларнинг асосий қисми – кенг тингловчилар аудиторияси учун қизиқарли бўлган музикӣй, ахборот-янгилик ва ёшлар ҳаётининг турли жабҳаларига оид йўналишларда. Дастурларда таниқли адабиёт ва санъат намояндлари, ёзувчи-шоирлар, ёш ижодкорлар қатнашади.

Шахризод ШОКИРОВ,

"Kamolot-FM" радиоканали дастур мухаррири:

–Тингловчилар учун қизиқарли бўлган фактлар, тарихий саналар, машҳур санъат арбоблари ҳаёти ва ижодининг қўпчиликлари номаълум бўлган қирраларини очиб берувчи эшиттиришлар тайёрлашга ҳам алоҳида эътибор қаратягмиз. Яқин кунларда "Эртақлар ёғдуси", "Камолот" кутубхонаси мутолааси", "Ҳаракатнинг ҳаракати" каби эшиттиришлар ҳам эфирга узатила бошлайди. Бундай дастурлар тингловчиларни китобхонликка жалб этиш, Ҳаракат фаолиятидаги энг сўнгги янгиликлардан хабардор қилиб боришга хизмат қилади.

Шухрат НАЗАРМУҲАМЕДОВ,

"Kamolot-FM" радиоканали овоз режиссёри:

– Эфир ва ижодий студияларнинг жиҳозланиши энг юксак замонавий талабларга жавоб беради. Дастурларни тақдим этишда эфирни турли-туман махсус овоз эффектлари билан бойитиш имкони бор. Бу эса ўз навбатида "Kamolot-FM" радиоканали эфирига қўшимча жозиба бериб, таъсирчанлигини оширади.

Меҳринисо Расулова тайёрлади.

Фотолар муаллифи **Рустам НАЗАРМАТОВ**

Ақл ва юрак муштарак бўлса...

Журналимизнинг 2016 йил 10, 11-сонларида таниқли ёзувчи Исажон Султоннинг «Генетик» романи эълон қилинган эди. Миллий ўзликимизнинг қадим илдизлари, халқимиз генофондининг мустаҳкам асослари, жамиятимизда бугун рўй бераётган маънавий уйғонишнинг моҳияти бадий ва илмий жиҳатдан талқин қилинган асарни ўқувчилар мамнуният билан кутиб олди. Шунингдек, барча янги ва яхши асарлар каби ушбу роман ҳам адабиёт мухисларида ўзига хос фикру мулоҳазалар, мушоҳадалар уйғотди. «Генетик» романининг ёзилиш тарихини ёритиш, асардаги бадий тилсимларга калит топиш мақсадида роман муаллифи, ёзувчи Исажон Султон ҳамда Бутунжаҳон фанлар академияси аъзоси, Ўзбекистон Фанлар академияси вице-президенти, биология фанлари доктори Иброҳимжон Абдурахмоновнинг суҳбатини эътиборингизга ҳавола этаймиз.

Таҳририят

Исажон Султон: – Иброҳимжон Йўлчиевич, мана, узоқ суҳбату мунозараларимиздан сўнг “Генетик” деб номланган роман дунё юзини кўрди. Энди китобхонларимизга ушбу асар ёзилиши давомидаги воқеалар ҳамда ундаги баъзи қўшимча шарҳталаб ўринларга ҳам тўхталсак бўлади, менимча. Келинг, суҳбатимизни асарга туртки бўлган учрашувимиздан бошлай қолайлик. Сизнинг изланишларингиз ҳақида илк бор менга Ўзбекистон халқ шоири Иқбол Мирзо ҳаяжон билан сўзлаб берган эди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, юзлашиш, танишиш насиб қилди.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Ҳа, Иқбол ака ва бир гуруҳ ижодкорлар билан биргаликда Самарқандда “Биз – буюк юрт фарзандларимиз” фестивали тадбирларида қатнашган эдик. Мен бир учрашувда ёшларга генетикадаги ҳар доим гапириб юрадиганим – “Тоғ олмаси шаҳарга кўчирилганида қандай ўзгаргани” ҳикоясини айтиб бердим. Ўша маҳал Иқбол ака “Болаларнинг ўз тилларидаги ҳаётий мисолни келтирганингиз жуда тушунарли бўлди”, деб қолдилар. Яқинроқ суҳбатдан сўнг: “Ўзбек адабиётида ҳам генетика мавзуси бор”, дея, сизнинг “Боқий дарбадар” романингиздаги мангулик сирини топган профессор Зиё образини мисол қилиб келтирдилар. Кейинроқ билсам, сеvimли шоиримиз бу мавзуда янги асар яратишни тақлиф қилган ва сиз билан мени,

*Учрашувлар асносида сизнинг
“Озодлигимиз, эркинлигимиз,
мустақиллигимиз шарофати
туфайли мен олимга айландим”
деган сўзларингиз барчада
катта таассурот қолдирди.*

яъни ёзувчи билан олимни учраштиришни режалаштирган экан.

Ҳақиқатан ҳам, фестивалнинг кейинги босқичида – дунёда шоир номига қўйилган ягона ва ноёб Навоий шаҳри бағридаги тадбирлар вақтида бир гуруҳ ижодкорлар қатори сиз билан юзлашдик. Айтиш мумкинки, у учрашувлар нафақат билимга, янгиликка чанқоқ ёшларни, балки илм ва санъат кишиларини ҳам яқинлаштирди, ижодий ҳамкорликларга йўл очди. Қолаверса, Қизилқум бўйлаб саёҳатлар мобайнида неча бор чўл бағрига кириб, унинг флора ва фаунасини кузатишга имкон топган олимнинг иштиёқини ҳам тушунсангиз керак.

Исажон Султон: – Қизилқумда эканимизда менинг диққатимни тортган нарса – чиғаноқлар бўлди. Денгиз чиғаноқлари... Шунингдек,

сахро тузилиши, барханлару пасттоғлар, ҳар ерда тўсатдан қоятошлар учраши – буларнинг ҳаммаси у ҳудудда бир маҳаллар уммон тўлқин урганидан дарак бериб тургандай таассурот уйғотди. Қолаверса, муаззам тарихий ёдгорлик – Жарақудуқдаги Тош ўрмонни ҳам ёдингизга солмоқчиман. Дунёда бундай ноёб тарихий ёдгорликлар бармоқ билан санарли. Тош ўрмон ҳақида гап кетганида, бундан тўққиз миллион йил аввал Қизилқум ўрнида ҳақиқатан ҳам уммон мавж ургани айтилади. Жарақудуқда акула, скат, турли балиқлар, сувдаю қуруқликда яшай оладиган жонзотлар, тимсоҳлар, динозавр ва плезиозавр қолдиқлари топилгани бунинг исботидир. Шунингдек, олимлар чақмоқ ерга келиб урилганида қумнинг эришидан ҳосил бўладиган галати дурбинсимон нарсалар ҳам топишган.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Ҳа, у фанда “фулгурит” деб номланади. Кварц қумлари чақмоқ шиддатида эриб, шишага айланади, теварагидаги қум эса сопол тусини олади, шу тарзда ўша жисмлар пайдо бўлади. Мен ҳам ҳар қадамда бениҳоя қадимий тупроқлар узра юрганимизни ҳис қилиб турдим. Сармишсой петроглифларини айтмайсизми?

Исажон Султон: – Сармишсой ҳақида турли фикрлар бор. Шулардан бири: тоғ ўсиб

чиққанида тошлари юмшоқ бўлган, вақт ўтиши билан қота бошлаган. Ўша маҳалда у ерда яшаган кишилар келиб, турли суратлар чизиб кетишган. Петроглифларнинг хилма-хиллиги ва кўплиги кишини ҳайратга солади. Фан уларнинг ёшини олти-етти минг йилдан зиёд деб баҳолайди. Суратлар саногии эса уч мингдан ошиқ. Ёки Зараутсойдаги беш юзга яқин тошқоя суратларининг ёши тўққиз-ўн минг йилга тенг деб баҳоланади. Самарқанддаги Қуруқсой, Жиззахдаги Пишоғор, Фарғонадаги Соймали ёдгорликларини ҳам эслайлик. Йилларга диққат қилсак, бундан беш-ўн минг йил аввал ватан тупроқларида катта бир халқ ҳаёт кечирганини билиб оламиз.

Булар – ўша шуқуҳли фестивал таассуротларининг бир қисми, холос. Бугунимизда эса денгиздай тўлқинланган ёшларнинг қизиқиш ила чақнаган нигоҳлари ҳалигача кўз ўнгимизда. Яна бир нарсани ўйладимки, бир неча миллион йил аввал уммон дейилган ерларда одамзот мавжуд бўлмаган. Лекин тақдир тақозоси билан йўқолиб кетган ўша уммон ўрнида ҳозир тўлқинланиб турган халқни, ёшларни кўриш, ҳақиқатан ҳам, ажойиб эмасми?

Учрашувлар асносида сизнинг “Озодлигимиз, эркинлигимиз, мустақиллигимиз шарофати туфайли мен олимга айландим” деган сўзларингиз барчада катта таассурот қолдирди.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Нафақат менинг, балки ҳаммамнинг қалбидаги гаплар булар. Ҳайратланарли қувонч шуки, фестивал қатнашчиларининг ҳаммаси бир овоздан шуни таъкидлашди.

Ўша кунларни сиз ҳам ҳаяжон билан эсласангиз керак, чунки минглаб ёшларимиз билан учрашар эканмиз, шу сингари шаҳару қишлоқларда етилиб келаётган юрт болалари қалбини тасвирлаш, кечаги ва бугунги кунни муқояса қилиш кераклиги ҳақида ҳам қизғин суҳбат қурдик. Ўша маҳалларда илм чўққилари ниҳоятда узоқ ва олис туюлганини, эл орасидан санокли кишиларгина олим бўлиб етишганини, одамлар меҳнату заҳматларининг умумий манзараларини чизиш лозимлиги ҳақидаги фикрга ҳам келдик. Энг муҳими, Сиз асарда маҳорат билан ёритиб-бадиийлаштирганингиз – “Мендан ким ҳам чиқарди”, “Улар ким-у, биз ким”, ё бўлмаса “Ўқиб олим бўлармидик” каби ўзига ишончсизлик кайфиятини ёшларимиз ва халқимиз онгидан қандай йўқотиш йўлларини

ҳам кўп гаплашдик. Аслида, ниятдаги эзгулик – барчамиз бошимиздан кечирган ва кечириётган қишлоқ ҳаётида, унда кузатганларимиз катта мактаб ва ақл чархи эканини тушунтириш кераклигини мақсад қилиб олганимизда эди.

Исажон Султон: – Ҳа, қизиқарли суҳбатлар давомида шунга амин бўлдикки, ҳақиқатан жуда муҳташам ва қадимий халқ фарзандлари эканмиз. Бу ҳақда бадиий асар яратиш учун уни икки қисмга бўлиш кераклиги ҳақида ҳам тўхталдик. Кечаги кунларда қишлоқларда ҳаёт кечирган ёшлар ҳаётини тасвирлаш учун шундай йўл тутиш керак эди-да. Қолаверса, ҳар куни кўрилавериш кўз ўрганиб қолган, аммо билим туфайли ҳақиқий моҳияти очиладиган турмуш воқеаларини ҳам тасвирлашга тўғри келди. Ҳаётда шундай ҳолатлар кўп. Ёшликда англаб етилмаган бир манзара ақл тўлишгач, бошқача жилвалана бошлайди. Қисқаси, бутун бир халқнинг заҳматли ҳаётини, барчанинг тақдирини, келажагини ўзгартириб юборадиган жуда улкан, оламшумул ўзгариш рўй берганига албатта тўхталиш лозим бўлди. Мисол учун, баҳор ҳамма ёқни бирданга ўзгартиради, гул-чечакка буркайди ҳамда янги ҳосилга замин тайёрлайди. Элимиз тақдиридаги ҳаётбахш баҳор, яъни мустақиллик кишилар қаддини тиклагани, ким эканини аён қилгани, келажакка ёруғ юз ва қатъий ишонч билан интилишига йўл очиб берганини ҳам таъкидлаш барчамизнинг қалбимиздаги ёруғ ниятларга ҳамоҳанг бўлди.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Буларга яна шуларни кўшимча қилсам. Кечаги зулм кунларини эсласангиз, юрагингиз ортга тортиб кетади. Фожианинг яна бир жиҳати шундаки, кўптчилик кишилар ўша турмушнинг қанчалар адолатсиз, шиддати сўндирилган эканини билишмас, ҳаёт шу экан-да, деб юраверишарди. Романда тасвирланган қишлоқ манзаралари, кишиларнинг меҳнат-машаққатлари кўз олдингизга келади. Ахир, инсон умридай бебаҳо неъмат албатта эзгу ишларга сарфланиши керак эмасми? Бугунимизнинг катта авлоди у кунларни яхши билади. Ўша кун кишиларининг қалбига назар солсак, келажакка ишонч йўқ қилинганини, “Энди шундай яшаб ўтиб кетаверамиз, шекилли, бола-чақамизни оёққа қўйиб олсак бас” деган тушунча ҳоким бўлганини кўрамиз.

Исажон Султон: – У манзараларни мен ҳам яхши эслайман. Асардаги София хола ёки Убай ака образи ўша пайт кишиларининг ҳолатини

тимсолий тарзда очиб беради, деб ўйлайман. Не-не муҳташам сулолалар фарзандларининг аҳволи ўшандан ортиқ эмас эди-да.

Иброҳимжон Абдурахмонов: –

Ҳақиқатан ҳам, мустақиллик тақдирларни ўзгартирди. Буни ўз ҳаётим мисолида баралла айта оламан. Юртимиз, давлатимиз мен сингари юзлаб оддий қишлоқ ёшларининг қизиқишларини қўллаб-қувватлади, билимлар сари йўл очиб берди. Йўқса, олис бир қишлоқдаги биология ўқитувчисининг боласи энг замонавий фанлардан бири ҳисобланган генетика соҳасида янгиликлар яратиши кимнинг ҳаёлига келибди?

Университетнинг биология факультетини битиргач, лабораторияда ишлаб юрган кезларим эди. Давлатимиз кўмаги билан дунёнинг энг илғор илм масканларидан бирида магистратура таҳсилини олдим, докторлик диссертациямни ёқладим. Ҳозир ўйлаб қарасам, у жараёнларнинг моҳияти жуда чуқур экан. Юзлаб ёшлар дунёнинг энг илғор марказларида илм ўрганиб, элу юрт равнақиға хизмат қилишсин, деган эзгу ва ёруғ умиддан пайдо бўлганини ҳозир яхши тушунаман. Тўғриси айтсам, чет элда эканимда элимнинг, юртимнинг қанчалар азиз ва бетакрор эканини англаб етдим.

Американинг Техас университети дунё қишлоқ хўжалигининг энг катта илмий маркази ҳисобланади. У ерда Америка пахтачилигининг “ота”си – профессор Камол Элзик ҳамда ёш олим Аллан Пеппер билан таълимни бошлаб юбордик. Асарда сиз келтирган, қовун уруғидан олинадиган пептидлар воқеаси ҳақиқатан ҳам рўй берган. Фақат у пахта далаларида эмас, ўзимизнинг Тошкентимизда, Генетика институтининг лабораториясида содир бўлган эди. Сиз бадий асар талабидан келиб чиққан ҳолда уни қишлоқ далаларига кўчиргансиз. Университет илмий марказларидан бирида гўза толасини узайтиришга доир таклифимни профессорга айтганимда менга ғалати қараб кўйдим, кейин билсам, Ўзбекистондан келган бир боладан бундай фикр чиққанига ҳайрон қолган экан. Техасдаги ўша устозим – Аллан Пеппер ҳамда Ҳиндистондаги бир олим ҳам шу ҳақда бош қотириб туришган экан. Улар-ку катта олимлар эди, магистратурада эндигина таҳсил бошлаган йигирма уч яшар ўзбек боласининг ақлига бундай фикр қайдан келаётганига ҳайратланишгани эсимда. Кейинроқ Аланнинг

...бизнинг юртимиз нафақат сиёсий, ижтимоий ва стратегик аҳамиятга эга, балки ўта қадимий ва хилма-хил бўлган инсонлари билан халқаро миқёсда жуда катта биологик бойликни ўзида мужассам этган.

айтишича, йиғилишларнинг бирида Камол Элзик бир гуруҳ олимларга “Ўзбеклар биотехнологияларда анча салоҳиятли”, деб мени ҳимоя қилган экан. Буни эшитиб роса қувонгандим ва Камолга меҳрим тушган, уни уялтириб қўймаслик учун доим айтганларини ўз ўрнида бажаришга ҳаракат қилардим.

Романда тилга олинган пахта толасини узайтириш бўйича ғоя – реал воқеа. Соя жойда ўсимликлар нур излаб ўсиб кетишини ҳамма кўрган. Бироқ барча биладиган бу манзара вақти келиб генетика соҳасида бир янгиликка сабаб бўлиши кимнинг ҳаёлига келибди дейсиз?

Бизнинг кучли томонимиз ҳам шунда – жуда кўп болаларимиз табиат тилини билиб катта бўлишади. Яъни, заминимиз жуда бўлиқ. Катта мегаполисларнинг кишилари билан солиштирсангиз, амин бўласиз: кишиларимиз қайси ўсимлик нимага даво бўлишидан тортиб, феъл-атвориғача пухта билишади. Бу халқона билимларни улар момолари, боболари ёки кўни-қўшниларидан эшитиб ўрганиб олишгани ёки, сиз бадийлаштириб берганингиздай, қишлоқ ҳаётидаги болалик тажрибаларидан билиб олганликлари бор гап. Шу сабабли ҳам асар қаҳрамони дунё генетика симпозиумлари бўлиб ўтадиган шаҳар – Картахенада “Ўзбекистонда туғилмасайдим, олим бўлмас эдим”, деб эътироф этади.

Шуни ҳам алоҳида фахру ғурур ва миннатдорлик билан айтиб ўтишни истар эдим. Биринчи президентимиз Ислон Каримовнинг ташаббуси билан мустақиллигимизнинг илк йилларида, яъни 1992 йили Ўзбекистон Фанлар академияси қошида Генетика институти ташкил қилинган эди. Ҳозирги президентимиз Шавкат Мирзиёев давлатимизнинг бош вазири сифатида тадқиқотларимизга қизиқиш

билдирганлари, қўллаб-қувватлаганликлари учун жуда миннатдоримиз. қанчадан-қанча муҳим ишлари бўлишига қарамасдан лабораториямизга, тажриба майдонимизга ва кейинчалик марказимизга ташриф буюриб, ҳар бир тадқиқотимизни ҳижжалаб муҳокама қилганликларини, таъбир жоиз бўлса, ўз фикрлари билан бойитиб, тўғри йўлга йўналтирганликларини алоҳида айтишим керак. Биз каби ёш мутахассисларга ишонч билдирганликлари фан тараққиётига катта туртки бўлди ва бизни янада қаттиқроқ ишлашга, ишончга муносиб бўлишга ундади. Эсимда, дастлабки учрашувларда катта домлаларимиз томонидан билдирилган “Бундай ишларга ҳали эрта, натижа чиқмайди” деган эътирозли қарашларга президентимиз Шавкат Мирзиёев “Биз ўзбекмиз, бошладикми – албатта якунига етказамиз”, деб жавоб берган эдилар. Шу қатъият туфайлигина изланишларимиз, яратилган “ген-нокаут” технологиямиз лабораториядан то фермерлар далаларигача етиб борди. Шу кишилар кўмаги туфайли Марказий Осиёда ягона Геномика ва биоинформатика маркази бунёд этилди. Дунёдаги энг сўнгги русумли илғор илмий-тадқиқот ускуналари – секвенсерлар, анализаторлар олиб келиб ўрнатилди, олимларга замонавий шарт-шароитлар яратилди.

Марказимиз фақатгина ўсимликлар генетикаси билангина шуғулланиб қолмайди. Имкониятларимиз беқиёс. Бироқ, сиз асарда таъкидлаб ўтганингиздай, замонавий билимларга эга бир киши қандай қилиб ўз халқи тарихи сирларига боқмай ўтарди? Юртимизнинг ҳудудларидан танлаб олинган

кишилар генларини тадқиқ қилганимизда, ҳақиқатан ҳам, уларнинг ирсияти ўнлаб минг йил нарига бориб тақалганини кўрдик. Бу ҳали тўлиқ тарих эмас – генларни “ўқиш” жараёнида фан тилида мутация дейиладиган ҳодисага асосланиб генетик тарихга бир назар солса бўлади. Соддароқ қилиб айтсам, одамзот пайдо бўлибдики, генларни аجدодлардан авлодларга берилишида муҳрланган ўзгаришларни кўра оласиз. Бу эса Ўзбекистон халқларининг генетик тарихи ўртача эллик минг йилдан зиёд эканини кўрсатиб турибди.

Бу борадаги изланишларимиз “The Open Genomics Journal” халқаро журналининг 2009 йил 2-сонида “Gene Flow at the Crossroads of Humanity: mt-DNA Sequence Diversity and Alu Insertion Polymorphism Frequencies in Uzbekistan”, яъни “Инсоният чорраҳасида ген оқимлари: Ўзбекистонда учрайдиган инсерцион полиморфизмлардаги мт-ДНК турли-туманликлари” сарлавҳаси билан эълон қилинди. Бу мавзуда 2005 йили шогирдимиз Шухрат Шерматов номзодлик диссертациясини ёқлади. Тадқиқотларимизда ўз юртимиз олимлари билан бир қаторда чет эл мутахассислари ҳам иштирок этишди. Уларнинг номларини санаб ўтишни жоиз деб биламан, чунки булар кўп йиллик меҳнатларнинг самарасидир. Ўз юртимизнинг фарзандлари – Шухрат Шерматов, Забардаст Бўриев, муҳтарам устозимиз Абдусаттор Абдукаримов ҳамда чет эл илмий марказларининг мутахассислари – Эрик Девор, Марк Злоютро, Мередиш Миллис, Жессика Галбрайт, Майкл Кроуфорд. Тадқиқотда Марказий Осиё чиндан ҳам дунё тараққиёти йўлидаги олтин бешик экани ўз исботини топган.

Ақлли одам дейилган “Homo Sapiens” Африкада пайдо бўлгани илмий ҳақиқат ҳисобланса, илк кишилар яшаш учун қулай, баракали тупроқларни излаб йўлга чиқишган. У маҳалда кишиларнинг денгизни сузиб ўтишлари мумкин эмас эди. Арабистон ярим ороли орқали тоғлардан ошиб, бизнинг ўлкаларга келиб ўрнашишган, бир қисми Олтой томон кетишган. Ўша йўналиш бўйича музликлар диёридан ўтиб, Америка қитъасигача етиб боришган. Бу антропология фанидаги уч асосий фаразнинг бири дейилса-да, илмий исботлари қониқарли деб ҳисобланмас эди. Геномика марказимизнинг изланишлари мобайнида мана шу тарзда Марказий Осиё инсоният

тараққиёти йўлидаги олтин шоҳбекат бўлиб хизмат қилгани ўз исботини топди. Бу – ҳақиқатан ҳам, жуда қадимги тарих. Шунингдек, тадқиқотларимиз натижасида халқимиз цивилизациядаги мавжуд барча генлар хилма-хиллигига эга эканлиги ва улар орасида инсон цивилизациясидаги энг қадимий генотиплар мавжудлиги кўрсатиб берилди. Бу халқимизнинг ўта қадимий генетик тарихига урғу бериши билан бирга, “тирик тарихий музей” эканидан ҳам далолат беради. Хулосаларимизнинг асоси шуки, бизнинг юртимиз нафақат сиёсий, ижтимоий ва стратегик аҳамиятга эга, балки ўта қадимий ва хилма-хил бўлган инсонлари билан халқаро миқёсда жуда катта биологик бойликни ўзида мужжасам этган. Биз бу бойликни англашимиз, қадрлашимиз, асраб-авайлашимиз ҳамда ундан ғурурланишимиз керак. Сиз бу ғояларни бадиийлаштириб, романда кенг очиб берганингиздан жуда хурсанд бўлдим.

Исажон Султон: – Халқимиз тилида асрлар бўйи яшаб келаётган дostonларимизнинг ёши беш-олти минг йил дейилишини эшитганман. Бироқ Сурхондарёнинг Бойсунидан топилган Тешиктош боласи ҳаммамизнинг ақлимизда саволлар ҳосил қилгани шубҳасиз. Дарсликларда унинг ёши камида юз минг йил деб таъкидланади. Ахир, у бола кўмилган жой атрофида доира шаклида тизилган кийик ва тоғ эчкиси шохлари топилган-ку. Тош қуроллар-чи? Яъни, тарихимиз ҳазилакам тарих эмас экан.

Тешиктош боласини топган олим А. Окладников буни шундай деб таърифлаган: “Кейинги қазилмалар кутилмаган ва, ҳақиқатан ҳам, ҳалигача бирор бир тадқиқотчи дуч келмаган фавқулодда манзарани намоён қилди: мустьер одами бош чаноғининг атрофига қатъий тартибда, аниқ режа асосида доира шаклида тоғ эчкисининг шохлари тизиб чиқилган эди. Рад қилиб бўлмас мазкур ҳақиқат бу ерда тафаккур, хатти-ҳаракатларнинг мантиқли режаси бўлганини, у хатти-ҳаракатлар ортидаги бус-бутун таассуротлар дунёсидан дарак бериб турарди...”

Иброҳимжон Абдураҳмонов: – Мустьер маданияти ҳақида эса шундай дейилади: “Мустьер маданиятининг пайдо бўлиши тахминан уч юз минг йил аввал деб ҳисобланади, уларнинг совуқ туфайли инқирозга юз тутиши вақти ўттиз минг йил аввал деб билинади...”

Бу маълумотлар сираям бошқалардан кўра афзалроқмиз ёки устунроқмиз деб эмас, балки ёшларимиз ўзларининг қанчалар қадимий сулолаларга мансуб эканликларини билиб олсинлар ва ўзларига ишонсинлар деб ошкор қилинмоқда. Олам ҳали санашниям тузук-қуруқ билмаган, ўзаро ўлжа талашиб урушиб юрган маҳалларда билимга интилиш мўътабар саналган шу қутлуғ гупроқлардан етишиб чиққан не-не даҳоларнинг қони уйғоқ эканини идрок қилишлари ҳамда у қон томирларида ҳануз оқаётганини ҳис қилишлари учун, албатта. Мавзунинг “Биз – буюк юрт фарзандларимиз” деган шиоримизга қанчалар мос эканини кўринг. Хулосалар ўз-ўзидан кўриниб турибди. Генетика инсон вужудидаги ҳар бир аждоднинг изларини топа оладиган қобилиятга эга. Сурхондарёдаги баъзи қишлоқларнинг кишилари тарихи ундан ҳам олисга бориб тақалди ҳамда ўша ҳудудлардан топилган Тешиктош боласи ҳақидаги тарих билан мос келгани кўринди.

Исажон Султон: – Буларнинг бари халқ тилида айтиб юриладиган турли ҳикматларнинг чуқур маъноларини ҳам исботлаб турибди. Масалан, аёлнинг муқаддаслиги, онанинг мўътабарлиги ҳақида жуда кўп мақолу маталларимиз бор. Генетика фанининг таъкидлашича, сулола “калит”лари аёлда сақланар экан. Авлодларни дунёга келтирадиган, асраб-авайлаб улғайтирадиган ҳам аёлдир. Уларни қанчалар эъзозлаш кераклиги ҳақидаги халқона ҳикматларимиз фан ёруғида мана шундай исбот топганига қаранг. Аёл гулдан нозик ёки қизболага оғир юмуш қилдирма, деган азалий ҳикматларни эса солади. Халқ ўз қизларини, аёлларини, оналарини қандай эъзозлашининг сабабларига қаранг!

Иброҳимжон Абдураҳмонов: – Энди асарда тилга олинган “Олтмиш тўрт генли калит”га ҳам тўхталиб ўтмасак бўлмас. Уни фан “истеъдод калитлари” деб атайдди. Ҳар ота-она ўз истеъдодини боласига мерос қилиб қолдиради, унинг йўқолиб кетиши мумкин эмас, чунки ҳар хужайра ичида яширин сақланиб туради. Маълум шароит юзага келганида эса, ўша “калит” тўсатдан ишлаб кетади, ажойиб зако қувватини очиб юборади. Халқ қадимийлиги ва хилма-хиллик кўплигининг муҳимлиги шунда: халқимиз қонида ўта қадимий ва турли истеъдодлар яшириниб ётибди. Ҳар боламиз қонида истеъдод оқмоқда, дегани бу. Эндиги

вазифа ўша “ухлаб ётган генларни” уйғотишдан иборат. Сиз романда келтирганингиз: “Уйғон! Уйғон! Уйғон, ахир! Қон кўпирмоқда, ҳар бир хужайра “Уйғон” дея қичқирмоқда эди”, деган чорловлар ёки “Катта одам” бўлиб “катта ишлар”га қўл уриш учун эса сабр-тоқат, ҳурмат, ишонч, орзу-ҳавас, интилиш, меҳнат, ортга бир назар ташлай олиш каби хислатлар билан яшаш ва уларни (яъни генларни) ҳаёт давомидида уйғотиб бориш керак экан”, деган хулосалар юқоридаги вазифанинг бадиий ечими бўлган, десам тўғри бўлади! Буларнинг ҳаммаси боболаримиз ўғитларида мужассамланган ва исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатлардир.

Албатта булар умумий фикрлар. Лекин хусусий фактларга келганимизда ҳам натижа ўзгармайди. Орамизда генетик ёши юз минг йилга тенг кишилар ҳам бор. “Биз – буюк юрт фарзандларимиз” деган чорловнинг тўғрилиги ва унинг моҳияти шу ерда янада ойдинлашади.

Бутун ўлкамиз бўйлаб то энг чет ҳудудларгача янги ва замонавий ўқув даргоҳлари қурилгани, ёшларни қамраб оладиган кенг қўламли ижтимоий тадбирларнинг ўтказилаётгани, у тадбирларга олимлар, шоир-ёзувчилар, маданият ва санъат намояндаларининг жалб қилинаётгани – ана ўша яширин истеъдодларни уйғотишга бўлган ҳаракатларни ифодалайди.

Эътибор берган бўлсангиз, халқаро фан олимпиадалари, шахмат мусобақалари голибларининг номларини эҳтиром билан тилга оламиз. Бошқа соҳаларда ҳам шундай қалқиниш содир бўлмоқда. Булар – ўша истеъдод генлари ишлаб кетганини кўрсатадиган далиллардир. Вақти келганида халқимиз ўз истеъдоди, зако қуввати билан оламни ҳайратда қолдириши ҳақиқатга яқин.

Генетика эса янги уфқлар томон одимламоқда. Айтиш мумкинки, кўзланган янгиликларнинг бари ҳаётий ва эл-юртга хизмат қиладиган янгиликлардир. Масалан, тиббий генетика соҳасида катта изланишлар олиб борилаётир. Ўзбекистонда яратган янгилигимиз – касалликларга чидамли, одатдагидан анча эрта етиладиган ва толаси узун “Порлоқ” деб номланган ғўза навларимиз далаларда кенг экилаётган бўлса, таркибидаги елим моддаси кўптроқ ёки занг касаллигига чидамли буғдой навимиз лаборатория синовларидан ўтказилмоқда. Совуқ урмайдиган узум, анор навлари яратиш устида иш олиб борилмоқда.

Булар ҳали қиладиган ишларимизнинг дебочаси, холос. Селекция ҳақида гап кетганида яна бир жиҳатни тилга олиб ўтиш зарур, бу “ақл селекцияси”дир. Давлатимиз кўмаги ва шахсан мамлакатимиз раҳбарининг қўллаб-қувватлаши натижасида йигирмадан ошиқ истеъдодли ёшларимиз дунёнинг энг нуфузли илмий марказларида билим олиб қайтишди. Улар – кучли истеъдод эгаларидирлар. Эсимда, марказимизга ташрифларининг бирида президентимиз Шавкат Мирзиёев ҳар бир ёш мутахассис билан бирма-бир суҳбатлашаркан, “Билиб қўйинглар, сизлар қиладиган ишлар, сиздаги интилиш ва маънавият, кўзингизни ёниб туриши энг катта бойлигингиздир”, дегани барчамизни руҳлантирган ва том маънода “ухлаб ётган” генларимизни ишлатиб юборган эди.

Халқимиз илмга чанқоқ экан, аниқ фан ҳисобланган шу соҳамиздаги янгиликлар тарихчиларимизнинг, адабиёт намояндаларининг, фольклоршуносларнинг диққатини ўзига тортгани сир эмас. Ризқу рўзимиз бўлмиш ғўза, тола, буғдой ҳақида гапирдик. Ёшларимиз кўмагида, жамоа билан бирга ҳали яна жуда кўп ишлар қилишимиз керак. Булар орасида энг муҳими – юртимизда етиладиган неъматларнинг касалликларга чидамли, серҳосил янги навларини яратишдан иборат.

Исажон Султон: – Адабиёт ҳам мана шу ҳаётий ўзгаришлар билан кишилар орасида кўприк вазифасини ўташи, шу шонли кунларни бадиий тарихга муҳрлаши керак. Кун келиб, келажак авлодлар бугуннинг асарлари билан танишганларида, озодлигимизнинг дастлабки йилларида адо этилган жуда муҳим ишларнинг кишилар онгидаги аксланишларидан хабар топишади, албатта. Келажак кишилари буларни муносиб баҳолаши, юрт тараққиётининг энг муҳим кунлари деб эъозлаши тайин.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Фанлар эса ёшларимизни кутиб турибди. Энг чет ҳудудларда ҳам замонавий мактаблар, кўркем, улуғвор коллеж ва лицейлар қад кўтаргани ҳақида сўз юритдик. Энди гап ўша муҳташам даргоҳларда болаларга замонавий билимларни етказиб беришда қолмоқда. У билимни бера оладиган қувватимиз борми? Яъни, шунчалик қўламли янгилишларга ўзимиз тайёрмизми, мосмизми?

Исажон Султон: – Бу борада барча соҳалар муштарак иш олиб бораётганини

хам қувониб таъкидлашни истардим. Бир маҳаллар қобилиятли ёшлар дунёнинг илғор университетларига бориб, бир неча йил илм заҳмати чеккан бўлса, энди у университетларнинг ўзи Ўзбекистонга келди. Вестминстер, Сингапур, Инҳа, Турин каби илм даргоҳлари пойтахтимиз кўркига кўрк қўшиб турибди. Ватан равнақи учун керакли ҳамма соҳаларнинг таълими йўлга қўйилган. Буларнинг ҳаммаси келажакни ўйлаб қилинган, беқиёс натижалар берадиган ишлар. Бизлар Ватанимизнинг чорак аср мобайнида жуда катта ривожланиш йўлини босиб ўтганини ҳар доим ҳам қувонч билан эътироф этамиз, бироқ бундан бу ёғига тараққиёт янада тезлашишига ҳамда бугунги ишлар келгусида улкан самаралар беришига шубҳа йўқ.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Юзлаб-минглаб ота-оналар болаларининг илмли бўлиб етишишини исташади. Ўлкамизда математиклар, физиклар, адабиётчилар оилалари бор. Кечагина бундай мисоллар онда-сонда учраган бўлса, ҳозир мисли кўрилмаган даражада кўпайган. Қолаверса, давлат бир боланинг умумий таълим олиши ва хунарли бўлиб етишиши учун ўн икки йил сарфлайди, бир мутахассис етишиб чиқишига ўн олти йил, умумий амалиёт шифокори учун ўн тўққиз йил, олим етишиб чиқишини эса ўттиз йил кутади, шунча вақт таълим беради. Катта вақт, маблағ сарфланган ватандошимиз шулар туфайли эришган билими, қобилияти ва истеъдоди билан эл-юрт хизматига бел боғлаши табиий, албатта. «Генетик» романида ўзликни англаш эҳтиёжи ва бугунги давр чақириқлари бадиий тарзда акс этгани айни муддао бўлди.

Исажон Султон: – Ҳа, бу асар илғор фан ва адабиёт ҳамкорлигининг меваси ўлароқ дунёга келди, дедик. Фан негизларини очиб беришда, кўламини ва моҳиятини кишиларга етказишда тилимиз жилвалари билан бир қаторда бадиий образлилик ёрдамга келди. Муҳокамалар, мунозаралар ва фикрлар хилма-хиллиги аро асар ниҳоясига етди. “Ёшлик” журналимиз эса асарни дарҳол чоп этишга, ёшларимизга тезроқ етказиб беришга шошилди. Эзгу ниятлар кишиларни ана шундай бирлаштирар экан-да! Булар ҳақида сўз кетса, “муштараклик” деган жиҳат ёдга келади. Масалан, фаннинг илғор қисмида турли йўналишлар бир-бири билан учрашади. Физиканинг шундай соҳалари борки, уни кимёсиз тушуниб бўлмайди. Қонуниятлар

сирига етиш учун эса олий математикага эҳтиёж сезилади. Тараққиёт ҳам шундай. Бир мамлакат тараққиётнинг илғор шиддатига эришар экан, худди фанда рўй бергани каби, ижтимоий ҳаётда ҳам турли соҳалар муштарақ ишлаши керак бўлади.

Иброҳимжон Абдурахмонов: – Уларнинг кишилар тафаккурида аксланишига келсак, мисол учун, замонавий бир бино ёки кўприк қурилди, дейлик. У қачонлардир яратилган кашфиёт ва янгиликлар самараси, албатта. Унда ишлатилган нарсаларнинг ўзига хослиги, юк кўтара олиш қобилияти, иссиқ ва совуққа чидамлилиги ва ҳоказолар ўрганилмасдан туриб, барпо этиб бўлармиди? Энди юрт бўйлаб қад кўтараётган улкан замонавий ишлаб чиқариш комплексларига, янги-янги фабрикаларга назар солайлик. Улар илғор илм-фаннинг кўтлаб соҳаларини бир нуқтага келтириши, жамиятдаги катта ўзгаришларни билдириши билан бир қаторда, фаровон келажакка бўлган умумий интилишнинг ажойиб тимсоллари ҳамдир.

Мен яна шуни айтмоқчиманки, ёшларимизга мулоҳаза қилишлари учун, қолаверса, шу сингари асарлар яратилиши учун арзийдиган мавзулар кўп. Фанлар, тизимлар, хизматлар, тадқиқотлар... Буларнинг ҳар бири кишиларимизга оламжаҳон таассуротларни ҳаёда этиши, келажакка бўлган ишончини, Ватанга меҳру муҳаббатини орттириши шубҳасиз.

Исажон Султон: – Яъни, замонавий билимлар ёғдусида кишиларимизга ўзларининг ким эканликларини, қандай улуғ сулолалар меросини жо айлаганликларини баён этишдан кўзланган ният – қатъий ишонч, билим ва ёруғ қалб ила, барча бирдай баҳамжиҳат бўлиб келажакка юзланишдан иборат. Бу эса бугунимизнинг “Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз” деган эзгу шиори атрофида жипслашишга ундайди. Мана шундай эзгу ният йўлида бирлашар эканмиз, элимиз-юртимиз равнақи, фаровонлиги учун хизмат қилиш шарафли эканини ҳис қиламиз. Булар – инсонни улуғлайдиган ва, энг асосийси, яшаб ўтган умридан қониқиш ҳосил қилишига сабаб бўладиган энг муҳим унсурлар, десак хато қилмаймиз. Эл-юрт равнақи, фаровонлик ва тараққиёт йўлида қўшиладиган ҳисса шундагина улкан бахту саодатга айланади.

Н.Чориев ёзиб олди.

Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ

Одил ҲОТАМ

1950 йили туғилган.
Тошкент давлат
университетининг (ҳозирги
ЎзМУ) журналистика
факультетини тамомлаган.
“Тириклик шами”,
“Нигоҳлар”, “Дала йўли”,
“Нафас” тўпламлари чоп
этилган.

* * *

...Тун ваъдасин шивирлар япроқ,
Соҳилларда тентийди согинч.
Тўлқинларда мавжланар титроқ,
Сочилади елларга ўтинч.

...Табиат ўз кўнглини хушлар,
Варақлайди сардафтарини.
Дарахтларда мизгиган қушлар
Тушларида кўрар барини...

Ошиқ бўлиб...

Умид Худойқуловга

Тоғу тошдан излаганинг жайронмидир,
Чаманлардан кўзлаганинг райҳонмидир,
Ота-онанг бу ҳолингга ҳайронмидир,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Дарё бўйи – соҳил сенга торлик қилар,
Наҳот, бир кун яқин дўстинг морлик қилар,
Аллоҳ ўзи иноятин ёрлик қилар,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Юрак асли отилмаган тўндир, бўтам,
Сўзнинг нозу истигноси кўндир, бўтам,
Висолига етсанг агар хўндир, бўтам,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Шеър битасан ярим тунлар нурли-нурли,
Тушларингга қизлар кирар турли-турли,
Ранглар сендан шарҳин тилар сирли-сирли,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Сўзни асра сўз ишқида қуймагандан,
Уни жону жаҳонидай суймагандан,
Эътиқод, ишқ ҳирқасини киймагандан,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Суйганингни нокасларга сездирмагил,
Фанимингни боғларингда кездирмагил,
То қиёмат сўзни асло бездирмагил,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

Навоийнинг қўли силар бошларингни,
Бобур артар тонголди кўзёшларингни,
Ватан олар йўлингдаги тошларингни,
Қиёматли ошиқ бўлиб суйгил СЎЗНИ.

* * *

Дунё ишларига хоҳ йиғла, хоҳ кул,
Арслондай изидан қайтмайди, ўжар.
Кимнингдир наздида юлдузлар хок, кул,
Кимнингдир наздида мушфиқ, Ер – ўр, жар...

Шамол – фаслларнинг башоратчиси,
Қош-қовоғинг билан асло иши йўқ.
Шафақлардан келар ишорат иси,
Япроқлар бандини узган вақтдир ўқ.

Қўл силтаб қўясан барига пурғам,
Хур қуёш таърифи сизмагай сўзга.
Бу дунёда ҳеч ким – ҳатто ўғлинг ҳам,
Йўригингга юрмас ўзингдан ўзга...

Дунё ишларига хоҳ йиғла, хоҳ кул...

* * *

Ярқироқ шуғлалар аталган кимга,
Кимларга аталган оппоқ булутлар.
Эртақлар сўйлаган болалигимга
Паҳлавон келбатли азим балхтутлар.

Йиллар энтикади мозий пинжида,
Асрлар тарҳига тор келар қозоз.
Мен фақир юрибман СЎЗ илинжида,
Бўғзимда “Алифбо” – ям-яшил овоз...

* * *

Деразангда сен тилаган тун,
Япроқларда шуғла жимжима.
Майин еллар чиқармай сас, ун,
Ҳисларингни қилар таржима.

Бир йигитнинг кўнгил таскини –
Яшил-яшил қирлар тўшида,
Арғумоғи ёнида. Сени –
Кўрар узун-узун тушида...

* * *

...Қадим бу қалъани ёвлар сўраган,
Ярқираб кетгандир киличда жони.
Уни олов ҳалқа бўлиб ўраган
Жасур ўғлонларнинг тўкилган қони.

Ким Ватанни севса тамасиз, кинсиз,
Дилига жо қилса шеър – қайдларини.
Миноралар бунда тақрорлар тинсиз
Жасур шоирларнинг шоҳбайтларини...

* * *

Кимдир қизганади сени кимдандир,
Кимдир тушларингга киролмай ҳалак.
Сўзингга маҳталдир нечалаб тақдир,
Сен эса барига парвойи палак.

Мосуво эмассан ўтли туйғудан,
Хаёлларинг билан кирасан жангга.
Мактублар битасан кечиб уйқудан,
Қизганганлар қолиб, қизганмаганга...

* * *

Пастаккина кулба... Улкан балхтут,
Уфққа кетган йўл... Чексиз осмон.
Умидга ўхшайди парча оқ булут,
Бағрида чақинлар яшар бегумон.

Ўша йўлдан кетмоқ тақдир эҳсони,
Орзуга пойандоз парча оқ булут.
Мақсадга етказиши аҳду паймони,
Қўриқлаб боради мени балхтут.

...Уйғониб кетаман олис уйқудан,
Пастак уйдан бола беради овоз.
Лавҳами ўхшаган стол устида
Мени кута-кута сарғаяр қозоз...

Шойим БЎТАЕВ

1959 йили туғилган. Хўжанд давлат педагогика институтининг тарих-филология факультетини тамомлаган. “Энди бари бошқача”, “Кўчада қолган овоз”, “Ҳаёт”, “Шамол ўйини”, “Шоҳона совға” сингари қисса ва ҳикоялар тўпламлари, “Қўрғонланган ой”, “Шоҳ” романлари чоп этилган.

Мен, онам ва болам

Ҳикоя

Кеча дам олиш кунини эди.

Алланечук паришонхаёллигим ошиб, кун сайин ҳеч нарсанинг қизиги қолмаётгандай. Тўққиз қаватли бинонинг тўққизинчи қаватидаги лайлакнинг уясидек икки хонали уйдан зарурат бўлмаганда чиққим келмайди. Авваллари, қаттасиз, қачон келасиз, деганича ҳоли жонимга қўймагич хотиним ҳам, бирор жойга чиқиб айланиб келсангиз бўлмайдимиз, дея энди тескарисини айтади.

Йўқ, дейман, йўқ!

Асаб. Телевизор кўрманг, газета-журналлар ўқиманг, кўпроқ дам олинг – кетмон чоғиб, ўроқ ўрдимми? Осон экан-да.

Йўлакдан кираверишда, ўнг томондаги деворга ўрнатилган почта қутилари ўз-ўзидан қаёққадир ғойиб бўлган – газета-журналлар ўқиманг эмиш. Телевизор кўрманг эмиш. Унинг қаршисидаги диванда ёнбошлаб, барча каналларни бирма-бир кўришдан дурустроқ эрмак борми?

Кеча тушдан кейин, соат учда сой бўйидаги чойхонада ҳамқишлоқлар йиғилиб, ош қиладиган бўлишган эди. Озодқул мени уч кун аввал огоҳлантириб, домла, бошқа заказ олиб қўймай, албатта келинг, деган эди. Унинг отаси билан мактабдошман. Биздан икки синф баландда ўқиган. Кечагидек эсламан.

– Ҳа, бозорга-а! – йўлда тушириб қолди-рилишидан хавотирлангандек чувиллаш қулоқ қасмоқлари оралаб ўзини ичкари ургач, ҳайдовчи қиёфасига мамнунлик ифодалари балқиб, кўкрагини рулга берди ва газни қаттиқроқ босди.

Автобустагилар хануз тушиб қолган аёлни унутишолмасди – бечорага қийин бўпти; яна икки йилгина чидашса бўларди; ўн йил олдин қонун чиққан экан; шу чоққача нега индашмапти; керак бўлган-да; энди янгиларга иш тоғиб бериш керак экан; кўп югурди шуям; уйда ўтиргани билан устидан эшик қулфланиб қолса нима қилади; ҳа-а, бошида туғи бўлгандаям бўлак гап эди; ўғли ўқишини битириб олгандаям майлийди...

Автобус гавжум жойга кириб борди.

Дераза-тирқишлардан ёпирилаётган шовқин-сурон йўловчиларни чалғитди – ялакатлик маҳв бўлди. Ҳадемай ўзлари бориб қўшиладиган издиҳомга ичлари қизиганча бошларини кўтариб қарай бошладилар. Нарсаларини қўлларига олиб, ҳали бир жойда муқим тўхтамаган автобусни тарк этиш ҳаракатига тушишди.

Йўлда қолган аёлнинг боши айланиб ўзига келолмас, автобустагиларнинг бири олиб, бири қўйганча ҳамдардлик қилмоқчи бўлишгани хаёлини тарк этмаган, қулоқлари остида шовқин ғувилларди – қўйсангиз-чи, эгачи, шунча йил ишладим деб нервингизни бузаверманг, нари борса тарбиячи экансиз, кет дегандан кейин этак силкиб кетинг, юрасизми; ҳа-а, шунча вақт эртани эрта демай, кечни кеч демай умрини бериб ишлаб келяпти экан, ногирон болалар билан ҳазилми сизга, нега энди нафақага яқин қолганда кетаверар экан, ҳақ-хуқуқини талаб қилсин; аввалдан билмаган-да, билганида институтда ўқиб оларди; сиртқиси бўлса эканки олий маълумот олса, қариганда фарзанди тенгилар билан партада ўтирсинми; ундан кўра бозорга чиқсин, мана бизниям кунимиз ўтиб турибди-ку...

Аёл беихтиёр тўкила бошлаган кўз ёшларини рўмолининг бари билан артиб олди – яхшиям, шулар бор экан, одамни ёлғизлатиб қўйишмайди; қани, яна бир ҳаракат қилиб уннаб кўрсин-чи, зора, арзи-додига етиб раҳм қилишса, бозор қочмас, кейин ҳам бўлаверади; анов опа ҳам айтдилар-ку, бунақа бўш-баёв бўлиб юрманг, биз ҳам сиз томонда, деб; бизга ўхшаганлар ҳам кўп экан-да, қаёқдан ҳам билишсин эди бунақа бўлишини...

У бурнини тортиб, теварак-атрофга аланглади. Нарироқда ўсган гуллар устига капалаклар учиб-қўнишарди – у ёшлигини, ота-онасини эслади, чуқур хўрсинди.

Йўлнинг нариги томонидаги қўққайган муҳташам бинога нималарнидир ёдига келтирмоқчи бўлгандек кўзларини қисиб қаради. Кейин бир фикрга келди, шекилли, сирти қўпчиб олапесга айланган сумкасини елкасига илиб, йўлни кесиб ўтди.

Тепада офтоб қиздирар, теварак-атроф кимсасиз – деворлар остидан юлинмай қолиб қувраган ўт-ўланларни макон қилган чирилдоқлар чириллаши қулоққа чалинади. Ҳолсизланган аёл тош йўл ва деворлар пуркаётган оловга дош беришнинг ягона йўлини топгандек, озгин елкаларини ёйдек эгиб олди. Муҳташам бино баланд темир панжара билан ўралган, унинг кириб-чиқар эшиги қайдалиги, умуман, унда шунақа нарса бор-йўқлиги номаълум эди.

Бинога олиб борадиган йўл тобора торайиб, йигирма-ўттиз қадам қолганда тугади, чап ва ўнг томонларга ёлғизоёқ йўлакча бўлиб бўлиниб кетди – танла қай бирини бўлса ҳам дегандек икки қанотда майда далдалар мўлтираб туришарди. Гоҳ у ёққа, яна гоҳ иккинчи у ёққа қараётган аёл чап томонга бурилиб юра бошлади ва кўп ўтмай йўли тўсилмиш бинога қараганда кўримсизроқ бўлиб турган манзилга етди. Излаб келган жойи шумикан-бошқамикан?

У ҳадиксираётгандек орқа-олдига қараб олди.

Панжаралар ортида қуюқ дарахтзорнинг салқин эпкинни ташқарига ҳам уриб тургани боисиданми, бошқа сабабданми, аёл томоғи остидан рўмолини озроқ бўшатиб, енгил нафас олгандек бўлди – хайрият.

Чап томондаги ёлғизоёқ йўл олиб келган бино ҳақиқатдан ҳам у истаган жой эди. Бир муаммо – тўсиқ, бино боғча ҳовлининг тўрида жойлашган бўлиб, у ёққа бориш учун панжаралар орасидаги панжара эшикни очиб, ичкарига киришда эди. Бу ўз-ўзича бўлмасди – ичкарида қопагон ит-пит йўқмикан, деган кўрқувдан ташқари бошқа андишалар ҳам бировнинг кўча эшиги қаршисидаги каби аёлни тўхтатиб турарди.

У аввал қўнғироқ тугмаси бормикан, деган илинжда панжаралар панжаларига диққат билан назар солди ва навқирон навқар найзаларидек тикрайган темирларнинг

жипслигини кўнглининг бир четидан ўтказиб, битта-яримтанинг қораси кўришиб қолишидан умидвордай теварак-атрофга аланглаб олди. Чирилдоқлар чириллашидан ўзга қилт этган товуш қулоққа чалинмас, автобусдан тушганида унга далда бергандек туюлган капалаклар ҳам катта йўл бўйидаги гулзорда қолган эди.

У панжаралар орасида сиқилиб турган панжара эшикни очишга жазм этди. Ўнг қўлидаги сумкасини чап қўлига олди ва ўнг қўлини кўтариб қора панжарага ёпиштириб қўйилгандек оқ дастанни ушлади. Ушлаган нарсаси нима эканлигини идрок этмоқчи бўлаётгандек бирпас қўйвормай турди, сўнгра бу матоҳнинг ишлаш механизмини эслаб қолгандек, уни пастга қайириб ўзига тортди.

Эшик очилмади.

Бунақа эшиклар қатъий тартибда ҳеч қачон ташқарига очилмаган, очилмас ҳам эди – қандайдир ички илинж, орзу ниқобидаги умидворлик туйғуси савқи табиий равишда уни шундай қилишга ундаган эди, холос.

Унинг нигоҳидан шу чоққача пинҳоний тарзда мўралаб турган хавотирнинг кўзлари катта-катта очилиб кетди ва пинҳонийликнинг беҳуда пинҳон бўлмагани сир-асрори намоён бўлди. У ўз хатти-ҳаракатлари барибир самара бермаслигига ишонган кўйи дастанни қўйвормай ичкари томон итарган эди, эшик очила қолди.

– Ҳо-ов опа, қаёққа?

У саросималанганча, на олдинга, на орқага юришни билолмай турганида ердан чиқдимиди, осмондан тушдимиди – энги калта қўйлагининг чап энги ўртасида аллақандай белгиси бўлган ўттиз ёшлардаги рангпар, озгинлигидан янаям узун кўринадиган новча йигит пайдо бўлди.

Аёл эсанкиради, меровланди – қидириб келган жойи бу ер эмаслигига инониб, бегона жойга адашиб кириб қолгандек хижолат чека бошлади ва қайси манзилни истаб келганини узр сўраётгандек тортина-тортина изҳор этиб:

– ...шуми? – деб сўради, сўрагани шу бўлиб чиқмаслигини астойдил истаётгандек.

Пешвоз чиққан йигит негадир уйқуси бузилгандек нохуш кайфиятда эди, бирпас аниқ-таниқ жавоб бергиси келмай турди-да, кейин бош ирғаб унинг ҳужжатини сўради.

Аёл шоша-пиша сумкасини титкилаб, паспортини топди ва унинг қўлига берди.

Йигит паспортни шошмасдан ҳафсала билан очиб ундаги суратга, кейин аёлнинг афтига тикилди, ишонқирамаётгандек бу ҳаракатини яна такрорлади.

– Мактабданмисиз? – деб сўради паспортни унинг қўлига қайтиб бераркан.

– Йўқ, имконияти чекланган болалар мактаб-интернатидан.

– Чақиртиришганми?

Аёл беихтиёр бош ирғади. Кейин дувва қизариб кетди.

– Қабулхонадан сўрайсиз, – деди энди рангпар йигит унинг афтига қарамай, йўлак адоғидаги эшикка ишора қилди.

Аёл унга миннатдорчилик билдирганча ҳужжатини қўлига олди. Чехраси ёришиб, йўл-йўлакай паспортини сумкасига жойлаганча йигит кўрсатган эшик томон юрди. Бориб, эшикни очди ва яна ҳаяжонланиб, ичкари кириш-кирмаслигини билолмаётгандек остона устида каловланиб туриб қолди.

Унга бу ерда ҳеч ким эътибор бермади.

Аёл кўрқа-писса хонага назар ташлади – у ҳозиргина босиб ўтган йўлакнинг чап томонидаги боғчага қараган дераза остида ёнма-ён турган иккита курсининг бирида бошида андижонча баланд дўппи, эгнида оқ яқтак, оқ-сарикдан келган чўққи соқолли олтмиш ёшлардаги киши ўтирар эди. Тиззалари устига тақводорлик одатига кўра одоб билан қўйилган икки қўлининг бармоқ учлари титрашидан асабийлашаётгани билинаётган бу кишининг томирлари қонталашиб турган ёноқларидан қон босими баланд эканлигини сезиш қийин эмасди. Унинг қарама-қарши томонида, аллақачонлар ботиб кетган қуёш нурлари сачраган осмон фонидида учиб бораётган турналар карвони тасвири туширилган ёғоч рамкадаги сурат остида, қандайдир кўкимтир тусдаги деворга тақаб қўйилган креслода бир йигит бемалол ястаниб олган эди. Яқиндагина яқинига аза очган каби қоп-қора усти-бошдаги оппоқ лўппи юзли, қорақош ўттиз ёшлардаги бу йигит ниманидир кутишдан ёинки беҳуда-бекорчи қандайдир иш-юмушдан зериккандек, “Айфон” телефони устида бармоқларини моҳир тикувчи каби ўйнатиш билан машғул эди. Машғулотида шу қадар берилиб кетган эдики, “Айфон”и унинг қўлида эмас, у “Айфон”ининг қўлида қўғирчоқ каби таассурот уйғотар эди. Шунга қарамай, қовоғи солиқ катта-катта кўкиш кўзларини ўқтин-ўқтин кўтариб, хонага

ошиғич равишда, яна нима гаплар, деяётгандек олазарак назар ташлаб кўярди. Кейин яна “Айфон”га шўнғирди.

Аёл остонасида серрайганча туриб қолган қабулхона эшигининг рўпарасида жигарранг тусдаги ёғочми ёинки ёғоч бўлмай ёғочга ўхшаган бошқа материалданми ишланган эшик ярқираб, қадам босган ҳар қандай эҳтиёжмандни ўзига жалб этиб турарди.

Бу – туман халқ таълими бўлими мудири хонасининг ёпиқ эшиги эди.

Шу эшикнинг кесакиси ўрнашган девор билан чўққисоқол ўтирган ойнаванд девор туташган бурчакдаги қора стол ортида “Айфон”га шўнғиган йигит билан тенгқур кўринса-да, унга қараганда анча озғин ва жонсарақ, энги калта оқ куйлакдаги мудир ёрдамчиси столга қапишганча нималарнидир ёзиб-чизиш билан овора эди. Ниҳоят, у ўз ишини тугатиб, қоғозни қўлига олди, шошганича ўрнидан турди ва тик ҳолда ўз ижоди маҳсулини яна бир сидра назардан ўтказиб, қаноат ҳосил қилгач, ҳеч қаёққа қарамай мудирнинг хонаси эшигининг қабзасидан дадил тутиб, уни ўзига тортиб очди. Шунда аёл ичкарида яна бир эшик борлигини кўрди. Ёрдамчи кўшқават эшикнинг кейинги қаватини мудир хонаси томон итариб очди ва шу тариқа мувезонатни барқарор қилиб, ичкари кириб кетди.

Қабулхонада чўққисоқол киши, қора кийимдаги оқ юзли қорақош йигит ва аёлнинг ярми қолди – унинг ярми остона ташқарисида эди. Бу икки ярим кишидан тақводори ҳамон ўз одоб-икромидида ўзига сабр-бардош тилаш, “Айфон”га шўнғимиши тобора “Айфон”га шўнғиш, ярми ичкарида-ярми ташқаридагиси эса ичкари киришни ҳам, ортга қайтишни ҳам билолмаслик билан овора эди. Бу орада “Айфон”га шўнғимиш бош кўтариб аввал чўққисоқолга, кейин аёлга бирров нигоҳ ташлади, нимадир демоқчи ҳам бўлди, шекилли; ҳарқалай, унинг қарашидан аёлнинг ичи бир қалқиб тушди – аммо у тилига келаётганини яна ичига ютиб юбориб, тупроқдан ташқарида думалаб қолган оппоқ картошкага ўхшаш бурнини кафти билан ишқай-ишқай, шўнғимиш жойидан чиқиб кетишнинг иложини тополмаётгандек яна шўнғиди.

Энди чўққисоқол аёл томонга қараб, унга нимадир демоқчи бўлиб турганда, мудирнинг эшиги оҳиста очилиб, ичкаридан ёрдамчи чиқиб келди ва “Айфон”га шўнғимишга

ёвуқлашиб, унинг қулоғига энкайиб, ичкарининг қандайдир гапини етказган бўлди. “Айфон”га шўнғимиш бетисанд бош ирғаб қўйиб, шўнғишда яна давом этди.

Ёрдамчи жойига ўтиб ўтирди. Стол қирғоғида турган телефон апаратини ўзи томон суриб, чап қўли билан гўшакни кўтарди, ўнг қўли бармоқларни ўйнатиб рақам тера бошлади. Гўшакни бирпас қулоғига тутиб турди. Жавоб бўлмади, шекилли, гўшакни “шарақ” этказиб жойига ташлади.

Аёл чўчиб тушди.

Чўққисоқол ўрнидан турди. Қиёмда тик турган каби ўрнидан силжимамай қўл қовуштирди. Ёрдамчининг холи фурсатини топиб, ўнг кафти остидан чап қўлини суғурди ва кўрсаткич бармоғи билан мудирнинг эшигига ишора қилиб:

– Кирсам бўладими? – деб сўради бироз калтироқ, аммо қатъий овозда.

Ёрдамчи қиёмда тик турган тақводор шундай қила олиши мумкин ёки мумкин эмаслиги ҳақида уламоларча мулоҳаза юритаётгандек, унинг ишорага кўтарилмиш қўлию чўққисоқол афт-ангорига саросар қараб олди-да, дарҳол мулоҳазаларига якун ясаб, хулосасини баён этди:

– Ўтириб туриш.

Чўққисоқол қулоғига урилган гапга ишониб-ишонқирамаётгандек, ўнг елкасини бир-икки кўтариб-кўтариб учуриб қўйди – осмонларда парвоз этган қанотли чоғларини савқи табиий равишда ёд этди, шекилли.

“Айфон”га шўнғимиш туйқусдан қаҳрли тарзда бош кўтарди, қанотсиз парвоз этмоқчи бўлаётганга ўқрайиб қаради. Унинг қарашидан англашилган, гапга тушунасизми-йўқми ўзи, деган таҳдидона маъно ёрдамчини беҳад руҳлантириб юборгандек бўлди.

– Лом қаёқда қолди экан? – деди гўшакни кўтараётиб мажҳул оҳангда.

“Айфон”га шўнғимишнинг қалин лаблари очилди, оппоқ юзига ҳар қандай одамни ўзидан нари итариб, қандайдир ҳимояланишга мажбур этувчи табассум ёйилди. Чўққисоқол тушунмаган, гўшакни кўтараётиб ёрдамчининг ўзига-ўзи савол бергандек айтган гапи “Айфон”га шўнғимишга нашъа қилиб, уни суюнтириб юборган эди. Бу ҳолат чўққисоқол кўнглида ғивирлаб турган кўрқувни негадир ваҳимага айлантириб юборди ва жўяли таклифни ўз вақтида бажо келтирмаганига

таассуфланаётгандек, дарҳол жойига ўтириб олди.

“Айфон”га шўнғимиш “Айфон”га шўнғиган эди.

Чўққисоқол икки кафтини тиззалари устига одоб билан қўйганча, бармоқларининг учлари қаттиқроқ титраган кўйи ўз меҳробига кирган эди.

Ярми ичкари кирган остонадаги аёлнинг ярми ҳамон ташқарида эди.

Телефон рақами териб, жойига тушолмаётган ёрдамчи асабийлашмоқда эди. У, ахийри, гўшакни қўлида тутиб турган ҳолда “Айфон”га шўнғимишга юзланиб, ундан кимнингдир бошқа телефони борми-йўқлигини сўради. “Айфон”га шўнғимиш ўнг қўлини юқори кўтариб, “йўқ”, маъносида силкитиб қўйгач, ёрдамчи яна рақам теришга киришди.

– Алло! – қичқириб қолди у кўкрагини кўтариб, ўзини курсиси суянчиғига ташлаганича. – Нега кўтармайсиз?

Ёрдамчи гўшакни ўнг қулоғидан чап қулоғига олди. Уни қулоғида кифти билан қисиб тутганича, аллақандай қоғозлар ўрвин-тўда бўлиб ётган столдан ўзига керакли қоғозни топиб, унга нималарнидир ёза бошлади.

– Шуми? – гўшакнинг у ёғидан ўзигагина маълум бўлган нарсани лаб бурганча сўрагач, қўлидаги ручкани ўзи ижод қилган қоғоз устига беписанд улоқтирди. Кейин гўшакнинг у ёғидан келаётган гапларни гоҳ стол остидаги туфлисининг учига, гоҳ чўққисоқолнинг андижонча баланд дўпписига, гоҳ остонадаги аёлнинг сумкасига кўриб-кўрмай тикилганча тинглай бошлади. Тинглагани сайин унинг жонсараклиги ошиб, аламини нимадан оларини билмагандек стол устидаги нарсаларнинг гоҳ унисини, гоҳ бунисини олиб яна жойига ташлар эди. Тўртбурчак ўчирғични гугурт қутисини ўйнаган каби ўйнаб, бирор бурчагида тик турғозолмагач, уни столнинг бир бурчагига отиб юборди.

– Лом эсингиздан чиқмадимми мабодо?

– ахийри тоқати тугаб, ҳалигина эслаган матоҳини яна тилга олди. – Ўзингизга қаранг!

У гўшакни “шарақ” этказиб жойига ташлаганида аёл яна чўчиб тушди.

Ўрндан турмоқчи бўлган чўққисоқол қандайдир мулоҳозага бориб, меҳробида қолди.

– Гапини қаранг, – деди ёрдамчи яна “Айфон”га шўнғимишга юзланиб. – Мен

қаёқдан оламан дейди. Бу гапини нега менга айтади, айтсин эди ўшанда ортини қилпиллатмай.

Телефон жиринглади.

Ёрдамчи гўшакни кўтарди.

– Алло, эшитаман! – у стол остидаги туфлисининг учига тикилди. – Хўжайин йўқ эдилар. Хўп, айтиб қўяман.

У гўшакни бу гал жойига оҳиста қўйди.

Энди “Айфон”га шўнғимиш унга, ким экан, дегандек “Айфон”идан лаҳза бош кўтариб юзланди.

– Дум! – илжайди ёрдамчи. – Қаёқдалар деб сўраяпти.

“Айфон”га шўнғимиш бош кўтариб қизиққани учун афсусланаётгандек яна “Айфон”га шўнғиди.

Ёрдамчи чўққисоқолнинг гавдаси тўсмаган ойнаванд орқали ташқарида кимнингдир келаётганини пайқади ва ўрндан турди. “Айфон”га шўнғимишга им қоқди.

– Опа, йўлни тўсмай ё ичкари кириб, ё ташқари чиқиб туриб, – деди ёрдамчи энди остонада турган аёлни пайқаб қолгандек.

Чўққисоқол аёл томонга мутакаббирона қараб қўйди. У ҳамон ўз меҳробида қойим эди.

“Айфон”га шўнғимиш суякларини увишиб қолгандек ўрндан турди. Керишди. “Айфон”ини қўлтиғига қистириб, бармоқларини бирма-бир тортиб қисирлатди.

– Ана-а, жой бор! – у томдан тараша ташлагандек чўққисоқолга ер остидан илқис қараб олди.

Шу чоққача бирор сўз айтмаган “Айфон”чининг туйқусдан тилга кирганиданми ёинки кимга қаратилгани номаълум гап айтиб, унга мажхул маънода қараб қўйганиданми, чўққисоқол дабдурустдан саросимага тушди. Умуман олганда, у шу хона муҳитида негаллигини ўзи ҳам билмаган ҳолда мана шу “Айфон”чидан ҳадиксираб-ҳайиқиб қолганди. Ўзи танимаган, авваллари бирор марта кўрмаган, кимга ўхшатишини-да билмаган фарзанди тенгқур номаълум бир йигит ўз-ўзидан, ҳеч нарса демасдан, унга қарши бирор сўз айтмасдан ёш болалар ҳам қўлдан қўймай ўйнаб юрадиган “Айфон” ўйнаганича унинг кўнглига даҳшатли ваҳима-кўрқув сола олиши мумкинлигини тасаввур этишининг ўзи ҳам жуда галати, кўз кўриб-қулоқ эшитмаган ҳол эди. Гапнинг сирасини айтганда, у мана шу “Айфон”чи туфайлигина ортиқча саъй-

-ҳаракатдан ўзини сақлаб, тақводорона одоб сақлаб ўтирган эди.

Шу чоқда аёлнинг ортида жиккаккина киши кўринди.

– Опа, ўтсак бўлами? – деди-ю, гайриихтиёрий равишда четланган аёлнинг ёнидан “шилт” этиб ўзини ичкари урганча хона ўртасида ҳозир нозир бўлди.

Эски танишини тасодифан учратиб қолгандек, дик этиб ўрнидан сакраб туриб, қўл қовуштирган чўққисоқолнинг кўзларидаги мунг туйқусдан қайгадир маҳв бўлиб, чарақлаб кетди. У ҳатто ўз курсисини ёрдамчи столи томон озроқ жилдириб, аёлга ёнидаги курсини кўрсатиб имлаганича, халақит бермай келиб ўтирсанг-чи, деган маънода имо-ишора қилиб қўйди. Аёлнинг нигоҳи бунни илғаб, ўзи ҳам ноқулай вазиятдан қутилганига суюнгандек тезгина курсига бориб ўтиргандагина, чўққисоқол ҳам, аёлнинг ўзи ҳам индамас “Айфон”чининг туйқусдан тилга кириб айтган гапи маъносини илғагандек бўлди.

Жиккак киши яланг бошининг туксиз олд қисмини кафти билан сидириб, орқа томонидаги, қулоқлари ёнида куйиб кетгандек сийрак сарғиш сочларини авайлаётгандек сийпаб қўяркан, ҳамон тавозе қилиб турган чўққисоқолга, таниш бўлса керак, деган ўйда бош ирғади. Чўққисоқол бағоят юксак илтифотга сазовор бўлгандек оғзи қулоғига етганча илжайиб, таъзим бажо қилди.

Ёрдамчи чап қўлини кўксига қўйганча ўнг қўлини тавозе ила узатиб, “Айфон”чи эса ўз ҳаддини биладигандек бироз нописандроқ, аммо қучоқлашиб кўришишди.

– Бормилар? – деб сўради жиккак киши боши билан мудирнинг хонаси томон ишора қилганча.

– Марҳамат, – деди ёрдамчи қўли билан мудир хонаси эшигини кўрсатиб. – Телефон бўлиб қолувди...

Жиккак киши кескин қўл силтади ва ёрдамчи югуриб бориб очган эшикдан понадек ичкари кириб кетди.

Унинг ортидан аввал “Айфон”чи, кейин ёрдамчи киришди.

Ёрдамчи қайтиб чиқиб, стол устидан аллақандай қоғозларни олиб яна кириб кетди.

Қабулхонада чўққисоқол ва аёл қолишди.

– Ҳасанбанк! – хитоб қилди чўққисоқол жиккак кишини кўриб ўз муаммосини эсдан чиқаргандек.

– Ким? – хонада икковидан бўлак бошқа биров бўлмагани боис бу хитоб ўзига қарата айтилганига шубҳа қилмаган аёлнинг оғзидан беихтиёр она тилининг олмош туркумига мансуб шу сўз чиқди.

– Ҳасанбанк! – такрорлади она тилининг от туркумига ишқибоз чўққисоқол. – Туманнинг энг катта бойларидан.

Аёл бунақаларни ҳеч кўрмаган эса-да, “бой” деб эшитганида бошқача тасаввур этган эканми, оғзини очганча у кириб кетган эшикка анграйиб қараб қолди.

– Йигирмата дўкони бор, – сонни сифатга дўндирди чўққисоқол. – Бозорнинг ўртасидаги катта каппон ҳам шуники.

Аёл жиккаккина бир одамчада шунча кўп нарсалар борлигини ақл тарозисида ўлчай олмай турганида, чўққисоқолнинг ақли ўзига келди.

– Сиз ҳам иш масаласида келувдингизми? – деб сўради.

– Ҳа, – бош ирғади аёл.

– Техникумни битирганмисиз?

Аёл бош ирғади.

– Тўрт йилликмиди?

Аёл яна бош ирғади.

Энди чўққисоқол ижикилаб сўраётганининг сабаби аён этди.

– Мени аёлим ҳам шунақа, – деди яна тақводорона ҳолга кириб. – Ўша вақтда мактаблар ўн йиллик эди-ку. Ўнинчи синфни битириб, педтехникумда ҳам тўрт йил ўқиган, ўн тўрт йил. Энди бу техникумлар коллежларга айланиб, ҳозирги йигит-қизлар ўн икки йилда битириб қўйишяпти, – чўққисоқол аёл томонга тезгина назар ташлаб олди. – Ҳеч иложи йўқмикан-а?

– Билмасам, – аёл кифт қисди. –

Директиримиз ўзингиз бориб учрашиб кўринг, дарду давонгизни айтинг, рухсат беришса ишлайверинг, менгаям шуниси қулай, деди.

– Бунгаям шунақа дейишяпти, – чўққисоқол чап қулоғининг остини қизиётгандек оҳиста қашиб қўйди. – Йигирма олти йилдан бери ишлайди-да, тарбиячи. Эртамитан ҳали бомдодга турмасимдан жўнаворади, бориб болаларни уйғотиб, исталавойга оптушиб овқатлантирар экан...

– Бизаям шу-да, – деди аёл ўзи ҳақида гап кетаётгандек анча дадилланиб.

– Кейин кийинтириб, ўқитувчисига топширар экан, силардаям шунақами?

– Шу-шу, – аёл тезгина бош ирғаб кўйди.

– Кўпчилигининг ота-онаси туппа-тузук одамлар экан-а? – деб давом этарди чўққисоқол ачинганнамо.

– Ҳа, шунақа, – деди аёл энди мана шу чўққисоқолга умидворлик билан боқиб. – Аямнинг ишлари ҳам бизникидақа экан, ҳали пенсага чиқмовмидилар?

– Икки йил қолувди.

– Менга эса ҳали уч йил бор, – аёл беихтиёр бармоқларини букиб санарди. – Бир йил қолганда ҳам иложини топса бўларкан.

– Ҳамма гап шуларда-да, – хонада ўзларидан бўлак ҳеч ким бўлмагани учун чўққисоқол мудирнинг эшигини қўли билан дадил кўрсатишга журъат этди. – Юқоридан айтса, дарров бажаришади.

– Юқорида танишимиз йўқ-да, – деди аёл афсусланаётгандек.

– Анави Ҳасанбанкка ўхшаганларга ҳам йўқ дейишмайди, – чўққисоқол иложини топишнинг турфа йўллари бир-бир хаёл чиғириғидан ўтказаётгандек кўринарди.

Аёл яна мунғайиб қолди.

Шу чоқ мудирнинг эшиги шитоб очилиб, ёрдамчи отилиб чиқди. У кўлида дафтар ва ручкани шоша-пиша стол устига қўяркан, чўққисоқол ва аёлга, ҳалиям шу ердამисизлар, дегандек норози қиёфада нигоҳ ташлади. Кейин очиқ эшик олдига бориб, ичкаридагиларнинг чиқишини қўл қовуштириб кута бошлади. Ҳадеганда бировнинг қораси кўриनावермагач, сабрсизлик билан ўнг оёғини оҳиста остонага кўйиб энкайди ва очиқ эшикдан ичкари мўралади, бировга тўқнашиб кетгандек дарҳол қад ростлаб, мақбара қоровули каби турди.

– Шу-у бўлами ўзи ё йўқми, а-а? – ичкаридан Ҳасанбанкнинг овози янграб чиқди. – Бўламизнинг думи-да, ёпишиб опти энағар.

Ўнг қўлини соққа санаётгандек шимининг чўнтагига чуқур ботириб олган, чап қўлини эса ортидаги кимгадир силкий-силкий гап уқдирмоқчи бўлаётган Ҳасанбанк ичкаридан ёнламасига юриб чиқиб келди. Ойнаванд девор томонда ўз дардини айтиш навбатини кутиб ўтирганларга шу тариқа орқа ўгириб қолган эса-да, чўққисоқол “дик” этиб ўрнидан туриб, дарҳол қўл қовуштирди.

– Бўламиз ҳам кўрқақ-да, кўрқақ, – дерди Ҳасанбанк ҳамон ёнламасига туриб олганча, айтаётган гапини ўзига эргашиб чиқаётган бошқа бировга тушунтирмагунча унинг ташқари

чиқишига изн бермайдигандек бир алпозда. – Ўзи, қисталоқ қойси бир описсернинг хотини бўлган экан, юрасанми шуни ортингдан дум қилиб, описсернинг пагонини юлипти-ку, сени нимангни юлади десам, шу сафар ҳам айтқонини қилай, кейин майли дейди. А, шеф, шу иш бўлами, дангалини айта кўй.

Бу гаплар қулоғига чалинаётганидан нашъа қилаётгандек кўринган чўққисоқол қандайдир хаёлга бориб, эшик томон юрмоқчи бўлиб энди қадам ташловди ҳамки, хушёр ёрдамчи унинг бу хатти-ҳаракатини пайқаб қолиб, ўзининг масъулиятли постини ташлаб ҳожатхона томон чопган ичбуруғ мақбара қоровули каби у томон югуриб келди ва чақчайганча:

– Э, нима қиляпсиз? – деди саволиннинг мазмунидан ҳам кўра оҳангига куч бериб. – Эс борми?

Чўққисоқол зўр гуноҳ ишга қўл ургандек ёрдамчига фик этолмади, ташқарига улоқтирилишидан ҳадиксираганча яна жойига ўтириб қолди. Унинг ҳаяжонли ҳолати аёлга ўтиб, унияж жунжиктириб юборгандек бўлди.

– А-а, бу бошқа гап! – Ҳасанбанк энди ёнлама турганча ўнг қўли билан соққа санашнинг ҳам, чап қўлини силкишининг ҳам ҳожати қолмагандек, дарҳол иккала қўлини ортга қилиб қовуштирди. – Айтаман бўламга, бошқа аралашмайман, думингни бир йилдан кейин кесиб юборишсаям ишим бўлмайди, дейман. Э, туф-э, шунақа ланкаларнинг ўргатган ўгитига...

Қабулхона эшиги остонасида шу чоқда кўз остлари қоп-қора, калласи юм-юмалоқ, қорни осилиб тушган, паст бўйли, «Панда» лақабли саноат қурилиши коллежининг кимё ўқитувчиси ҳарсиллаб тўхтади. Ўнг қўлини эшик кесақисига тираб, гавдасига озгина дам бергандек бўлди. Бор аламини шундан олишга чоғлангандек, думалоқланган газетани чап қўлида қаттиқ қисимлаб олганди.

– Бир пиёла сувларинг йўқми? – сўради у эшик кесақисига ўнг елкаси билан суянганча бирор жойга қарашга ҳоли келмаётгандек.

Ҳализамон чўққисоқолнинг одим отмай турибоқ оёқ кўтармоқчи бўлганидан ўтақаси ёрилаётган ёрдамчи “Панда”нинг бу қилиғидан ўзини кўйрага жой тополмай қолди ва елдек учиб бориб, унинг чап елкасидан ушлаганча ташқари суриб чиқармоқчи бўлди.

– Ака, бир минутга ташқари чиқиб, кўзга кўринмай туринг, – деди ялинаётгандек. – Ҳозир нарёқдан одамлар келишган...

– Астма! – хириллади томоғини кўрсатиб “Панда”. – Силлани қуритиб юборди, ҳозир нафас олволай.

Ёрдамчи қўл силтаб яна жойига кетди. Бу фавқулодда вазиятга чўққисоқол ва аёл оғиз очганча қараб қолишди. Чўққисоқол ёрдамчининг қилиғигами, “Панда”нинг ҳолатигами – нимагалиги номаълум, “тут-ту”лаб бош чайқаб турганида, аёлнинг ёдига нимадир тушиб қолгандек, дарҳол сумкасини қўлига олиб титкилай кетди ва биқинига “Нестле” деб ёзилган ёрлик ёпиштирилган, ичидаги сувининг ярмидан озроғи ичилган баклашка чиқариб, шоша-пиша саноат қурилиши коллежининг кимё ўқитувчисига ёрдамга ошиқди. Очилган қопқоғини ўзида олиб қолиб, унга баклашкани тутқазганди, “Панда” ютоққонича баклашкада қолган сувни бир кўтаришда қултиллаб ичиб тугатди ва идиш турган қўлини кўтариб, кафтининг орти билан лабини артди. Сўнгра идишни кўзининг рўпарасида тутиб, умидворлик билан термулди ва бўм-бўшлигидан жаҳли чиққандек елкаси оша улоқтириб юборди.

Аёл қопқоқни кафтининг орасида яширганча изига қайтди.

Ҳасанбанкнинг ортидан баланд бўйли, кенг елкали, ўрта ёшлардаги, қорин солган пахлавон чиқиб келди. Унинг енги калта оқ куйлагининг ёқаси қизил бўйинбоғ билан ғиппа буғилган эди.

– Бўпти! – Ҳасанбанк ортига қовуштирилган иккала қўлининг ўнгини бўшатиб кўтарди ва елкаси оша силкитиб қўйди, кейин иккала қўлиниям яна чўнтақларига суқиб олди. – Ўзим кетаман! Ўзим келдим, ўзим кетаман!

– Ҳурматингиз бор, ака, – мудир белкуракдек қўлини мисгардишдек кўксига мулойим қўйганча гавдасига номуносиб равишда ингичка овозда чийиллади.

– А, қўя! – ўнг қўлини чўнтагидан чиқариб, бошининг ортини тирнаётгандек қашийётган Ҳасанбанкнинг нигоҳи тўғридаги эшик кесақисига суяниб турган “Панда”га тушиб қолиб, бир зум қашинишдан тўхтаб, бу махлуқ ким бўлсайкин, дегандек оғзини очганча қараб қолди ва туйқусдан нимадир ёдига тушиб, қийқариб юборди. – Э, ошна, ўзингми?

Аёл берган сувни сипқориб нафас ростлаган “Панда” тасодифий бу учрашувдан қандайдир ўзини йўқотиб кўяёзгандек, ёрдамчининг сўзига кўниб бу ерни тезроқ тарк этмаганидан афсусланганча саросималаниб қолди. Аммо

айни дамда энди ҳеч қаёққа қочиб қутулишнинг иложи йўқ, Ҳасанбанк унинг тумшуғи остига етиб келиб, қандай вазн орттирганини нигоҳи билан ўлчаб кўрмоқчи бўлаётгандек бошдан-оёқ синчиклаб разм солмоқда эди.

– Ф-фу! – чўнтагига суқилган чап қўлида соққа санаб турган Ҳасанбанк ўнг қўлини юқори кўтариб, “Панда”нинг елкасига ташлади. – Жа-а қариб кетипсан-ку, ошна?

“Панда”нинг қоп-қорайиб кетган кўз жияклари ортида нимадир аламли йилтиллади.

– Адо бўпсан! – унинг елкасидан олган қўлини ҳам чўнтагига суққан Ҳасанбанкнинг жонсарак нигоҳидан “Панда” ғижимлаётган газета четда қолмади. – Ҳалиям ўша бемаза одатингни ташламабсанг-да, – у ортига қараб калласини ўнг томонга қийшайтирди ва мудирнинг ёнидан хона ўртасида телефонига қараб-қараб қўяётган “Айфон”чига сўз қотди. – Мана, сизлар кимлар билан шуғулланишларинг керак, қўлидан газет тушмайди.

“Айфон”чи ҳам энди “Айфон”ини ортига яшириб, “Панда”га гумонсираётгандек қараб қолди.

– Бу отличник эди! – тушунтирди Ҳасанбанк тафтиш этилаётганнинг баъзи бир гуноҳларини эслатиб қўйишни ўз бурчи деб билгандек. – Аммо пешонада бўмаса қийин экан. Мактабда неччи баҳога ўқигансан, деб биров биздан сўрармиди? Гап пешонада!

“Панда” нима деярини, нима қиларини билмай қолган; бу ерга нима учун келгани ҳам ёдидан кўтарилгандек эди.

– Жа-а, буяқда? – “Панда”нинг ёдидан кўтарилганини эсига тушириб қўймоқчи бўлган Ҳасанбанк чап қўлининг кўрсаткич бармоғи билан белкуракдек қўли ҳамон мисгардишдек кўксига турган мудирга ишора қилди. – Манави галварсга ишинг тушган бўлса хозироқ айта қўй, мени олдимда айт, тўғрилаб беради, тўғрилаб бермаса, ўзининг ковушини тўғрилаймиз.

Мудирнинг каттакон калласи чайқалиб кетди, “Айфон”чи дарҳол ўта жиддий қиёфага кирди, ёрдамчи стол устини титкилаб нималарнидир излай бошлагандек кўрсатди ўзини.

– Аптобус керак эди, – ҳарсиллади “Панда”.

– Қанақа аптобус? – илиб кетди Ҳасанбанк. – Аптобусни нима қиласан? Тўй қиялпсанми ё?

– Пахта чопиғига, – кўзларини пирпиратди “Панда”. – Далага чиқишимизга аптобус керак эди.

– Э-э! – мудирга юзланган Ҳасанбанкнинг хитоби янгради. – Чопиққа чиқарасанлар-у, уловини бермайсанларми? Пуркурорга айтайинми?

Собиқ синфдоши ҳузурида ўз қудратини намоиш этмоқчи бўлган Ҳасанбанкнинг “галварс” деб атаганидан аччиғи чиқиб, ундан қандай аламини олишни билмай турган мудир “пуркурор” сўзини эшитгач, галварслиги ҳам ёдидан кўтарилиб, йўл қўйган хатосини тўғрилаш пайига тушди.

– Чопиққа қатнашадиган мактабларга автобус қўйганмиз, – ҳаммасига сен айбдорсан, деяётгандек “Панда”га ола қараб қўйганча чийиллади мудир.

– Қатнашмайдигани ҳам бор экан-да, демак? – унинг тилидан тутмоқчи бўлди Ҳасанбанк.

– Ҳа-а, энди-и... – чайналди мудир. – Ногирон болалар интернати...

Унинг “ногирон болалар интернати” дегани аёлнинг қулоғини динг қилди. Ҳаттоки, ўрнидан туриб кетаёзди. Ўз муаммосини ҳал этишнинг қулай ўрни келиб қолгандай юраги дук-дук безовта урганча, айтмоқчи бўлган гапларини хаёлида пишита бошлади: “ўн саккиз йилдирки, мен сиз айтган ана шу интернатда тарбиячилик қиламан; ўн саккиз йилдирки, қишин-ёзин эрталаб соат олтида интернатга етиб бораман, болаларни уйғотаман, кийинтираман, ошхонага олиб бориб овқатлантираман; бир йили интернат ётилади дейишганида бу болалар қаёққа боради деб ҳаммамиз елиб-югурганмиз, кейин у ёпилмай қолган; бир хилиси кап-катта бўлсаям ўзини эгпллмайди, эрталаб келганимизда ётган жойини ҳўллаб қўйган бўлади, бир хилиси эса ундан каттасини ҳам тутиб туролмайди – худонинг яратган бандаси-да, бу бечораларнинг гуноҳи нима, чойшабларини йиғиб кирхонага топшириб юборамиз, у ерда Сайёрахон, Дилоромхон, Маликахонлар чойшаб-сочикларни ўз уйидагидан кўра ҳам топ-тоза қилиб ювиб беришади, нариги дунёга борганимизда савоби тегиб савол-жавобимизни осон қилсин, дейишади-да; шунақа ишларнинг савоби катта бўларкан; ўнинчи синфдан кейин тўрт йил педтехникумда ўқиб турмушга чиқиб кетувдим, бу кишим ишлаб нима қиласан, уйдаги рўзғор юмушлари ҳам сенга етиб ортади деб ташқарига чиққани қўймас эдилар, ўша вақтларни эсласам тозаям бегойимлардай яшаган эканман-да, деб қўяман ўзимга-ўзим;

қайнота-қайнонамнинг оғзидан “сен” деган сўз чиқмасди, мениям сизлашарди, улар-ку майли, ошини ошаб ёшини яшашган эди, бу кишимники ёмон бўлди, бирор марта тиш оғриғидан ҳам шикоят қилмаган паҳлавондек одам-а, қайнота-қайнонамни ҳам шу кишимнинг дарди адо қилди; хайриятки, шу интернат, шу болалар бор экан, йўқса мен ҳам адои тамом бўлардим; ўшанда энди менга ҳам ҳаётнинг қизиғи йўқ, деб орадан бир йил ўтган бўлсаям эгнимдаги аза кийимимни ечмай, уйда устимдан эшик қулфлаб ўтирганимда кирхонада ишлайдиган ана шу Сайёрахон дугонам келиб, бўлиб ўтган ишларга саловат, нима, худодан ҳам зўрмидинг унинг иродасини тан олгинг келмайди, худога шукр, фарзандинг бор, тақдир насиб этган бўлса, яна ўз тенгингни топиб кетасан, дея гап бошлаётувди, эримнинг руҳини чирқиратадиган бунақа гапларни айтишга қандай тилинг борди, деб уни уйдан ҳайдаб чиқармоқчи бўлдим; аммо у хафа бўлмай, бўпти-бўпти, бунақа гапларни бошқа айтмайман, аммо олдинга бошқа иш билан келувдим деб қолди; нима иши бор экан Сайёрахон дугонамнинг деб унга қулоқ берсам, жўяли таклиф билан келган экан; педтехникум дипломинг бор, бизнинг интернатда сенга ўхшаб шунақа жойларда ўқиганлар тарбиячилик қилишади, хоҳласанг суриштириб бераман, директиримиз Зиёдахон ёш бўлсаям жуда ақлли, тушунадиган жувон, йўқ демайди, ишга кирсанг менгаям яхши бўлади, билла-билла бориб-келаверамиз, деб қолди; аввалига индамовдим, бир ҳафтагача тинмай олдимга келиб-кетаверди, охирги куни баланд бўйли, кулча юзли, кўзлари кулиб турган ўттиз беш ёшлардаги жувон билан кириб келди, Зиёдахон дегани шу экан; у бошимдан ўтган ишларни Сайёрахондан эшитиб, ўзим бориб гаплашиб кўрай-чи, деган экан (шу Зиёдахоннинг ҳам бошидан кўп ишлар ўтди!); йўқ дея олармидим, мени аввал таниб-билмаган директирнинг ўзи кирхонада ишлайдиган бир дугонамнинг гапига кириб келиб турганидан кейин; ўша-ўша ишлаб кетдим, қайтанга, яхши бўлган экан, шу ногирон болалар дардимни олишди, бир кун кўрмасам соғинадиган бўлиб қолдим, дам олиш кунларида олиб кетишга келадиган отаонаси ҳаяллаб қолса, уйга олиб кетаверардим, бундан уларнинг ҳам кўнгли тинчиб индамай қўя қолишарди; уйда ўйинчоқларни ўғлим билан талашиб-тортишишлари жаҳлимни чиқариш

ўрнига негадир мени қувонтирарди – бировга айтсанг ишонмайди, бунақаси бўлмайди, деб; шу-шу, мана шу интернатда саккизта директир билан ишладим, аммо Зиёдахонга ўхшагани қайтиб келмади, мана энди нафақага чиқишимга уч йил қолганида ўрта маълумотли экансан деб ишдан бўшатишмоқчи; ўзи, бунга ўн йил аввал қарор қилиб қўйишган экан; ўғлим ўқишни битириб олгандаям майлийди, унгача ёлғиз уйда суппайиб яна ичим сиқиладиган бўлиб қоладими деб кўрқаман; Сайёрахон дугонам эса айтадики, ишингни бизнинг олдимизга кирхонага ўтказа қол, ўша кўрадиган болаларингни кўриб юрасан, дейди... шунақа қилсаммикан... кетсаммикан... ўғлимнинг ўқиши қолиб кетмасайди... майли, унгача чопиққа ҳам, теримга ҳам ҳам жон-жон деб борардим, ўқитувчи-тарбиячиларимизни бурноғи йили ўн кунлик теримга олиб чиқишгандаям ҳаммадан кўп пахта териб, мукофот олувдим, Сайёрахон дугонам, бало экансан, ҳаммани қойил қолдирдинг, бунақада кўз тегиб қолмасин девди, ё кўз тегдимикан...”

Аёлнинг хаёлида пиштаётган гаплари шу қадар кўп эдики, уларнинг қай бирини айтишни билолмай, кўзларидан тирқираб ёш чиқиб кетди.

– Ҳаммасига аптобус қўйганмиз деб катта кетасанлар, – дерди Ҳасанбанк собиқ синфдошига ўзини кўрсатиб қўйиш учун энди ўзини тобора қўйвораетганини ҳам сезмай-а, булар-чи, буларга қўймапсизлар-ку?!

– Коллеж ва лицейларнинг ўз автобуси бор.

Ҳасанбанк “Панда”га қаради.

– Карбиратори ўлган, мотори ҳам ўтирган, – зўрға нафас чиқазди “Панда”. – Ишламай ётипти.

– Карбиратор мендан, – ваъда берди Ҳасанбанк.

– Юргизиб беринглар буларнинг аптобусини, яёв қолишмасин. Ҳали терим бор, режа бор – одамларни асраш керак!

– Нега йиғлаяпсиз? – ўз меҳробида хаёл уммонига чўлганганча диндош, миллатдош ва қавмдошга ҳамдардлик нуқтаи назаридан ҳол сўраш ўз бурчи эканлиги ёдига тушиб қолган чўққисоқол бурнини шўлқиллатиб тортганча, рўмолининг учи билан кўзларини артаётган аёл томон оҳиста ўгирилиб паст овозда сўз қотди: – Бу ерда йиғлаганингиз иш бермайди, синглим, ҳамма нарса қонун-қоидага биноан ҳал этилади.

Аёл унинг гапини маъқуллагандай, бош силкиб қўйди.

Ҳасанбанк “Панда”нинг елкасидан ортга итариб, ташқарига чиқиш учун ўзига йўл очди. Барчаси чиқиб кетишди.

Уларнинг ортидан чиқиб, қайтиб келган ёрдамчи тикка мудирнинг хонасига кириб кетганича анча вақт кўринмади. Чўққисоқол ўтирган жойида ортга бурилиб, ойнаванд орқали ташқарига умидворлик билан қараб кўярди.

Ёрдамчи мудирнинг хонасидан қайтиб чиқиб, эшикларни зичлаб ёпди. Қулфлаб, жойида турган калитни жойида қолдирди. Энди ўтириб ишлашнинг ҳожати йўқлигини намойиш этаётгандек, ўзининг столини тик турган ҳолда тартибга келтирган бўлди, мониторга энкайиб қошини ёйдек кўтариб тикилганча компьютерни ўчирди, токдан узди. Стол тортмасини очиб, у ердан конверт олди, конверт ичидан пул чиқарди, кераклисини санаб, чўнтагига солди, қолганини қайтиб жойига қўйди. Тортмани ёпди. Ёпган тортмасини яна очиб-ёпиб кўрди.

Ойнаванд девордаги очиқ дарчани ёпди. Қабулхона эшиги томон юрди. Эшикка етиб тўхтади, чўққисоқол ва аёлга сўзсиз қараб турди.

Улар ҳам сўзсиз ўринларидан туришди.

– Ё, овло! – деб қўйди чўққисоқол ўз меҳробидан чиққани шукронасига.

Улар чиқишгач, ёрдамчи эшикни қулфлаб, тушликка кетди.

... ..

Кўз ўнгимда мавҳум манзаралар аниқ жонланар, аллақайларда кўриб учратган одамлар гуё хонамга кириб олишгандек эди.

Муаллифнинг кўзга ташланар-ташлан-мас майда ҳарфлар билан битилган фамилия – исми ёзувлар остида омонатдай осилиб турарди.

Муаллифнинг аввал исми, кейин фамилияси ёзилиши кераклиги ҳақида ўйладим-у, шу ондаёқ бунинг ҳеч қандай аҳамиятга эга эмаслигини ҳис этдим.

Ажабо?! Ҳаммаси аниқ, аммо сарлавҳа ўрнидаги уч нуқталар мен учун ҳамон тушуниб бўлмас муаммо эди. Эҳтимол, бу модернистик, сюрреалистик бир нимадир?!

Шу хаёлда мен муаллифни мағрибона тамойилларни сув қилиб ичиб юборган, сочларига оқ оралаган жиддий қиёфадаги баланд бўйли киши сифатида тассаввур этдим.

Кейин одатдагидек ёдимдан кўтарилди.

Бир куни ирригация институти юқори курс талабаларига аналитик алгебрадан дарс ўтишимга тўғри келиб қолди. Бошқа тафсилотларга тўхталиб ўтирмаган ҳолда шуни айтишим лозимки, мавзу ўзимники эди, дарсликка ҳам менинг фамилиям билан киритилган эди, бир шогирдим шу сабабли ёпишиб олиб, илтимос қилган эди. Талабалар лекциямни қизиқиш билан тинглашди. Дарс сўнгида улардан саволлари бор-йўқлигини сўрадим.

Саволлар ҳар хил эди. Мен уларнинг ҳар бирига қисқа-қисқа жавоб бердим. Кўтарилган қўллар орасида орқароқдаги, қоп-қора ингича билан устида қайсидир номаълум рамз каби очилиб турган беш бармоқ эътиборимни тортди.

– Қани, сиз! – қўлимдаги қалам учини тўғри ўшанга йўналтирдим.

У ўрнидан кўтарилди.

Ўша газетада ёзилгани каби, аввал фамилиясини, кейин исмини айтиб ўзини таништирди. Бу ўша – мен ўқиган ғалати уч нуқталар сарлавҳа ўрнида қўйилган ёзувлар остида осилиб турган фамилия-исмнинг ўзгинаси эди.

Негадир беихтиёр ҳаяжонлана бошладим.

Ғайриихтиёрий равишда тилимга келганини айтиб, унинг саволига жавоб бера бошладим. Аммо ҳаёлим паришон эди. Қанчалик уринмайин, фикримни бир нуқтада жамлай олмасдим.

Талаба ҳамон тик турарди.

Унинг қилтириқдек озғин бўйни, шалпанг қулоқлари устига тушиб турган жингалак сочлари менга нималарнидир эслатаётгандек эди. Аммо нималигини аниқ билмасдим.

Ундан ўша ғалати уч нуқталар ҳақида сўрамоқчи эдим. Нимадир йўл қўймади. Кимсан, фалончи-пистончи профессорман ахир – тасодифан шунчаки фамилия-исмдош бўлса, бошқалар нима дейди? Ҳаттоки, унинг ўзи бўлиб чиққандаям, ҳар хил гап-сўзларни урчителишнинг ҳожати йўқ эди – фалончи-пистончи профессор нималарга қизиқиб юради, қанақа газеталарни мутолаа қилади – қичимаган жойни қашиб ўзимга бошоғриғи орттиришим мени чўчитиб турарди.

Орадан бир ой ўтди.

Ўшанда мени ирригация институтига

таклиф қилган шогирдим билан учрашиб қолдим. Гап орасида шунчаки эсимга тушгандай, ўша талаба ҳақида сўрадим.

– Нега сўраяпсиз? – шогирдим менга ажабсиниб қаради.

– Савол берганлар орасида дурустроғи ўша эди.

– Ўртача ўқирди, – чайналди шогирдим. –

Қобилияти борлигини сезмаган эканман.

– Бундан кейин эътибор бериб қаранг-чи, – дедим ўзимни билмасликка олганча.

– Энди бунинг иложи йўқ, домла.

Мен унга ҳайрон бўлиб қарадим.

– Оилада онаси иккови экан, – эшитганлари орасида ёдида қолганини айтиб, тушунтириш берди у. – Онасини ишдан бўшатишган экан, шартнома пулини тўлай олмай ўқишни ташлаб кетди, шароит яратиб берамиз десак ҳам кўнмади.

Ҳаёлимдан лоп этиб ўша қабулхона ўтди.

Кўз ўнгимда уч нуқталар жонланди. Мен уларнинг тобора каттариб боргани сирини фаҳмлаб, ҳис этгандек бўлдим. Тиниш белгилари ҳам ўрни келганда тенгламалардан кам бўлмаган маъно-мазмун касб эта оларкан – шунисига ҳайрон эдим.

Уч нуқталар ўрнига жавоби мураккаб бўлган чексиз сўроқларни қўйса ҳам бўлармиди?

Билмадим.

Айтмоқчи, кеча Озодқул яна кўнғироқ қилиб, домла, ўтган гал ўрнингиз билинди, бу сафар илтимосимизни ерда қолдирманг, деб увалло ялинди. Аммо бу гал истаган тақдиримдаям сой бўйига бора олмайман. Институтни роппа-роса йигирма етти ёшида битирган тойлоғимиздан хабар олишга бориш учун бир ҳафтадан буён тайёргарлик кўрамиз. Дудланган товуқлар, колбаса-қазилар. Горнизонни боқмоқчи, шекилли. Ҳамма ота-онаям шунақа қилармиш, болагиналар ҳали ўрганмаган, ҳориб қолишмасин экан. Тойлоғимиз Чирчиқда, дипломни олгач, бир ойлик ҳарбий хизматга кетган. Камина ярим йиллик маошини қуртдек санаб берди – ҳеч гап эмас экан, ҳарбий ҳужжат ҳамма ёқда керак бўларкан. Бир йилликка борса бўларди, деб кесатган эдим, устимдан кулгандек бўлишди. Унгаям бугун чақириб эрта олиб кетавермас экан – икки ўн беш бир ўттиз экан. Нималар деяпсиз, домла?! Ана-а, сўз тополмадим. Менга санокдан сабоқ берадиганлар тўлиб-тошиб ётибди – мураккаб тенгламалар уларнинг оддий арифметикаси олдида ип эшолмайди.

Узр, Озодқул, бу гал ҳам боролмадим, насиб этса келгуси сафар маҳтал қилмай ўтаман, хафа бўлма – бувингни эслаб тур!

Хосият РУСТАМОВА

1971 йили туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг
журналистика
факультетини тамомлаган.
“Осмондаги уй”, “Нажот”,
“Ридо”, “Девор”, “Август”,
“Ишғол”, “40:0” каби
китоблари чоп этилган.

* * *

Тақдир мени сийлади ҳар кез,
Йўқ оҳанглар қалбим этди ром.
Ҳаммасидан буюкроқ азиз –
Сени менга айлади инъом.
Қанча дўстлар?
О, бунча эъзоз –
Муҳаббат, бахт берди кўп йиллик.
Фақатгина бироз Вақтим оз –
Фақат умрим қисқа, шекилли.
Ахир, жоним эмас беэга,
Чекмасам ҳам бўлар-ку алам.
Ҳаёт берди Худойим менга –
Ўлим билан тугамайдиган.

Фақат Сенга аталган улкан муҳаббатим бор

Ёмғир

Булутлар ёйилди кўкни тўлдириб,
Шамол қувиб кетди совуқ қишларни.
Яна дарахтларни ўйга чўмдириб,
Қораси кўринди оппоқ қушларни...
Бугун ҳам отгиси келмай отди Тонг,
Бугун ҳам дардини ичига ютди.
Кексайган ҳолига қарамай осмон,
Сузгичдан ўтказиб олар булутни.

* * *

Яна қуюқлашди қоронги осмон,
Кўриб бўлмай қолди нариги бетни.
Кўз олдимда бутун дунё зимистон,
Шу баланд уйинг ҳам кўринмай кетди.
Шамол гандираклар.
Тонгга бор қанча,
Ҳазонлар ўзига келолмас ҳануз.
Дарахтлар ер чизар. Энди ёзгача –
Боғларда адашиб қолиб кетар куз.
Ой чиқди. Дош берармикан асабинг,
Ёп-ёруғ кунлардан бордай ном-нишон.
Қайга боришини унутган каби
Ой сенинг томингда турар паришон.

* * *

Ким бўлди шивирлаган –
 Ўхшар кимнинг сасига?!
 Қирлар ёпиниб олган
 Қизил духобасига.
 Қўрқаман – ҳамма томон
 Қоронгига ўралган.
 Бошимда тубсиз осмон,
 Илон изи йўллардан.
 Жонланар ногоҳ кўзинг,
 Тебранар муаллақ дашт.
 Бир кичкина юлдузнинг
 Жимирлаши умидбахш.
 Ой қайгадир йўқолган,
 Ҳеч кимса йўқ, Тун. Шамол.
 Фақат Сенга аталган
 Улкан муҳаббатим бор.

* * *

Ҳали муздан тушимасидан ер,
 Изгиб юрганида изгирин.
 Кўчаларга чиқмай улус-эл,
 Дарахтларнинг очилар сири.

Ҳали совуқ кетмай танидан,
 Кўтарилмай туриб қад-бастни.
 Бўртиб чиққан куртакларидан
 Уялади олча дарахти.

* * *

Дарахтлар ҳам олар аксига,
 Яширмайди қалин шохлар ҳам.
 Ўтар туннинг бир чеккасига
 Ой қоронги тушиши билан.

Жой тополмас боғлар ўзига,
 Йўқотади гуллар эс-хушин.
 Ухлатмайди ойнинг кўзига
 Юлдузларнинг ёруғи тушиб.

* * *

Дарахтлар ўзини зўрга ушлади,
 Силкинди жонини кўлига олиб.
 Эрта куздан кетиб қолган қушларни,
 Баҳор ҳайдаб келар олдимга солиб.
 Бугунча далалар қамчилайди от,
 Эртага... Эртани Худо билади.
 Ерни кўрмай қолган боғларни Ҳаёт –
 Оёқлар остига ташлаб кулади.

* * *

Тирикманми ўзи?
 Борманми ё йўқ,
 Ўзимни суясига етишимас ҳолим.
 Ёнар вужудимда бошдан-оёқ ўт –
 Қаерга қочишни билмайди жоним.

Қайгадир йўқолган кўксимдаги тафт,
 Нимаки иш бўлса – қўл силкир қўлим.
 Кўзимда гўёки осмон ҳам бир кафт,
 Замин ҳам кўринар бир сиқим бўлиб.

* * *

Оймома чайқалиб кетар ҳар замон,
 Юлдузлар титрайди, хўрсинар фалак.
 Ёмон бўлар экан. Жудаям ёмон –
 Бир Сўзга айланиб қолса теварак.

Балки қушлар келар бир кун кечириб,
 Балки қишлар келар пўрим исинган.
 Фақат яшириниб – ичкари кириб –
 Исиниб оляпман Сенинг исмингга.

Навоий луғати

(Давоми. Боши ўтган сонда.)

Панир – пишлоқ.
Парвоначи – вазир муовини, фармон ижро қилувчи.
Пишурмоқ – битказмоқ, тайёрламоқ; аниқламоқ.
Полчиғ – балчиқ.
Пуламак – пуфламоқ.
Путрамак – тарқамоқ, сочилмоқ.
Сабоғ – а) даста; б) тана; в) чўп, савағич.
Савош – олишиш; уруш.
Санжақ – байроқ, туғ.
Саноч – чарм халта; тулум, меш.
Сариғоғриғ – сариқ касали.
Сақоғ – ияк, бақбақа.
Секиздойлиғ – саккиз пахса, саккиз қат.
Секрамак – ирғимоқ, сакрамоқ, сапчимоқ.
Сечмак – сайламоқ; танлаб олмоқ.
Сизмоқ – чизмоқ, расм солмоқ.
Сизғурмоқ – а) оғиз билан хуштак чалмоқ; б) куйдирмоқ, ўртамоқ.
Сийирмоқ – сидирмоқ.
Сийрилмоқ – ишқаланмоқ, сидирилмоқ.

Силкинчак – бўйинга тақиладиган зийнат.
Синак – чивин, пашша.
Сумак – пашша, чивин.
Сингир – пай (ёй учига боғланадиган).
Синч – чилдирма гардишига ўтказилган қўнғироқчалар.
Синғор – қарчиғай, шунқор.
Сириғ – безаш, нақшлаш.
Сирмамак – а) илиб, юлиб олмоқ; б) чирмамоқ, шимармоқ.
Ситом – отнинг эгар-жабдуқлари.
Сиғурмоқ – суқмоқ, киритмоқ.
Собомоқ – савамоқ, саваламоқ.
Сов – ажратиш, жудо қилиш
Сойлонмоқ – ҳисобланмоқ, саналмоқ.

Сойғолмоқ – сарфланмоқ, харж бўлмоқ.
Сочиқ – а) тўйлардаги ноз-неъматлар; б) сочиқ, чочиқ; в) тортиқ, туҳфа.
Соқизғон – зағизғон, ҳакка.
Соғдоқ – ўқ соладиган тўрвача, ўқдон.
Соғиндурмоқ – эслатмоқ, эсга солмоқ; эсга олмоқ.
Сувламоқ – сув ичирмоқ, суғормоқ.
Сузук – сузилган, тиниқ, соф.
Суйқун – кийикнинг бир тури.
Сурук – тўда, гала, сурув.
Сустаймак – сусаймоқ.
Суғолмоқ – камаймоқ; қуримоқ.
Сўзовул – аскарый.
 қочоқларни ўз тўдасига қайтарувчи амалдор.
Сўймоқ – а) шилмоқ; б) ечмоқ, ечиб олмоқ.
Сўкбоч – сўк оши.
Сўксўк – саксовул.
Сўруқ – а) савағич қамиш; б) болаларнинг қамиш оти.
Сўқулмоқ – урилмоқ; зарб қилинмоқ; муҳр босилмоқ.

(Давоми бор.)

Ҳалима ХУДОЙБЕРДИЕВА,
Ўзбекистон халқ шоири.

Даъват

Кундуз юриб ёздим, тун туриб ёздим,
Ёзганда кўксимга тиз уриб ёздим.
Дардларимга сиёҳ қор қилмай қолгач,
Қаламни қонимга ботириб ёздим.

Қон асли ёруглик. Ёруглан, тиз чўк,
Асл мард Ватанга тиз чўкиб ўтар.
Қанча қонинг бўлса – Ватан учун тўк,
Қанча шонинг бўлса – Ватанни кўтар!

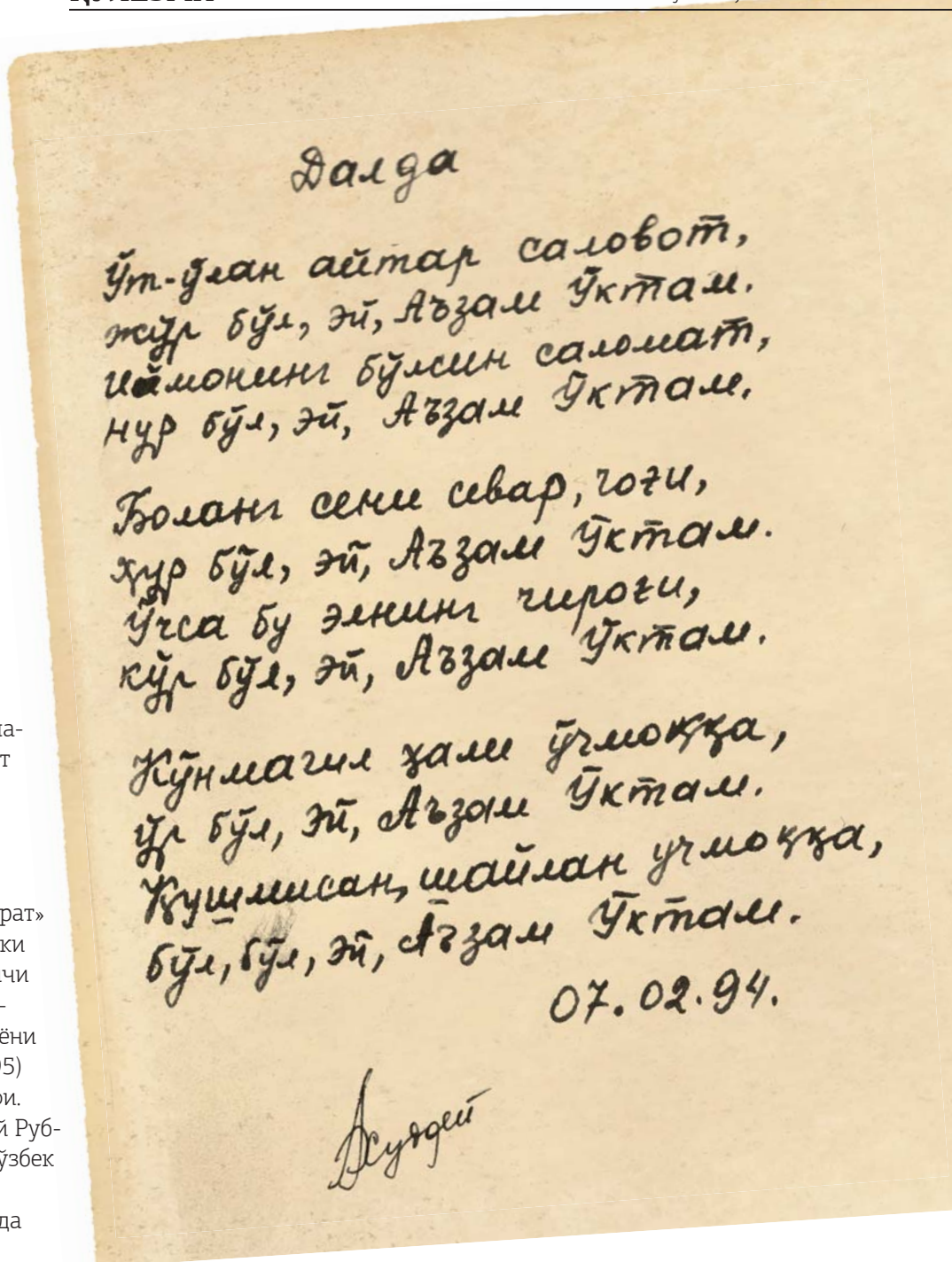

Аъзам ҲКТАМ

1960 йилнинг 4 октябрида Фаргона вилояти Бувайда туманида туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг журналистика факультетини тамомлаган (1985).

«Кузда кулган чечаклар» (1989), «Кузатиш» (1990), «Зиёрат» (1992), «Тараддуд» (1993), «Икки дунё саодати» (1998), «Қирқинчи баҳор» (2000) шеъррий тўпламлари нашр этилган. «Бола дунёни тебратар» (1988), «Хабар» (1995) каби насрий асарлар муаллифи. Рабиндранат Тагор ва Николай Рубцовнинг туркум шеърларини ўзбек тилига таржима қилган.

2002 йили Тошкент шаҳрида вафот этган.

Аъзам Ҳктамнинг адабий шахсияти ва қиёфасини, истеъдодининг асосий қиррасини шеъррий асарлари белгилайди. Унинг шеърлари ҳикматли, изтиробли, ўйинли, ҳисли, тазодли, ташбеҳли, ирсоли масалли, пичинг-кинояли... Шоирнинг шеърларида “ўз” ва “ўзга”, “мен” ва “сен”, “бирова” жуфтлиги кўп ишлатилади. Лирик “мен”ни аксар ҳолларда ижодкор мени билан тўла-тўқис ёнма-ён қўйишда хатolik йўқ. Аммо “сен” ҳамда “бирова”нинг кўлами кенг. “Бирова” ортида ёр, дўст, душман, шогирд, устоз каби образлар ва ҳатто “мен” ҳам туради.

Аъзам Ҳктам табиатига хос тўғрилиқ, қатъият, аския, ҳазилга мойиллик, ҳозиржавоблик каби хусусиятлар шеърларида ҳам мужассам бўлган. Аслида, сўзга эътибор, сўзида туриши, сўзини бирова-лар ихтиёрига бермаслик шоирнинг юксак маданиятидан дарак беради.

Баҳодир КАРИМОВ,
 филология фанлари доктори

Икки эшик орасида

Халқимизнинг меҳрини қозонган адилардан бири, ҳеч шубҳасиз, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимовдир. Ёзувчи асарларининг ширали тили, гўзал ифодаси, ҳаётий мавзулари кенг китобхонларнинг юрагидан жой олган. Ўткир Ҳошимов миллий адабиётимизда энг кўп ўқиладиган ёзувчилар сирасига киради. Адибнинг бундай муваффақиятлари замирида истеъдоди, машаққатли меҳнати, одамийлиги туради. Айни шу жиҳатларини яқинлари, қадрдонлари, замондошлари ҳам эътироф этиб келади.

*Уни асар ёзиш
пайтида адиб хаёлчан,
бир қадар тажани бўлиб
қоларди. Кечами-кундузми
ҳамма нарсани унутиб
ёзарди. Лекин асар
дуймаунга ҳеч қимма
кўрсатмасди. Биз ҳам
ёзувчи ишлаётган пайтда
дезюта қилмасдик,
нима ёзаётганини ҳам
сўрамасдик. Адиб ёзанидан
ўзинини кўнгли тўлса,
теҳраси очилиб, бизга
берарди.*

Ўлмасхон Ҳошимова

Инсон шу қадар буюкки, унинг фазилатларини ўлчаш – дунёдаги энг баланд тоғнинг энг баланд чўққисига эмакляб чиқиш заҳмати билан тенг.

Сайд Аҳмад билан.

*Ўтқир Ҳошимовнинг ўзини
мурожаат этган одамага
этиборсизлик қилганини бирор
марта кўрмадим. Зеро, ҳар бир
мурожаат ортида тирик инсон,
тирик инсон тақдири, қисмати,
орзу-ҳаваси, таъвишлари бўлади.*

Хуршид Дўстмуҳаммад

Ҳақиқат ҳавога ўхшайди. Рангини
кўрмайсиз. Овозини эшитмайсиз.
Ҳидини билмайсиз... Аммо бир лаҳза
ҳавосиз қолсангиз, бўғилиб кетасиз.
Китоб ҳам шундай. Ёлғонга дуч келган
китобхон бўғилиб кетади.

*Ўтқир Ҳошимов халқимизнинг фидойи,
ростий ёзувчиси сифатида ҳамини ўз
мавзуи бўлиб келган халқ ҳаётини узлуксиз
кузатади ва унда айтиши ниҳоятда зарур
бўлган нуқталарини қаламга олади.*

Сайд Аҳмад

Хуршид Дўстмуҳаммад ва
Эркин Воҳидов билан.

*Ўтқир Ҳошимовнинг барча битиклари –
дафтардаги ҳам, ҳошиядаги ҳам – халқимиз
қалбидagi битиклардир.*

Эркин Воҳидов

Нормурод Нарзуллаев, Умарали Норматов,
Эркин Воҳидов, Жамол Камол ва Омон Матжон билан.
Москва.

*Адабиёт дунёсида "насродаи тарона", "насродаи
шоир" атамалари бор. Уни ўзбек адабиётида Абдулла
Қодирий билан Сайд Аҳмад ҳақли равишида прозанинг
шоири деб ном олинган. Замонавий ўзбек адабиётида
Ўтқир Ҳошимовни ҳам насрдаи шоир, етук
асарларини эса насрдаи кўшиқ, тарона деб аташ
мумкин.*

Умарали Норматов

Умр - оқар дарё.

Рафиқаси Ўлмасхон ая билан.

Бадиий ижод шундай дарахтки, шохида умуминсоний мевалар етилади, илдизи эса миллий заминда ётади.

Ҳаётда бирор-бир ҳодиса қалбни дард бўлиб қўймаса, кўнглига ўт бўлиб тушмаса, Утқир Ҳошимов қўлига қалам олмайдиан ёзувчилар тоифасидан. Бунини устима, ўша дардни шунгаки ёритишгина қўймайди, ўз юрагинини кўри билан аламгата айлантиради.

Бахтиёр Назаров

Нуқул ўтмишидан нолийдиган одам келажагини барбод қилиши мумкин. Ўз илдизини инкор қилган дарахт қуриб қолади.

Устасига - барибир

Низом Комил билан.

Утқир Ҳошимов - эл ардоқлаган адиб. Унинг бахти шундаки, адабиётга кириб келганидан бери ижодда ҷирролик ва мўлтонилик йўлидан юрмади, виждонига хиёнат қилмади, истеъдодини шахсий манфаатларига қурбон қилмади. Унинг қалбига қулоқ солмай, виждонига хилоф равишда ёзган, ёмонга ва ёмонликка хизмат қилувчи ёки китобхонни лоқайд қолдирувчи бирорта асари йўқ.

Озод Шарафиддинов

Чинакам асар туғилмасдан олдин унинг оҳанги, музикаси пайдо бўлади. Бу - гоё эмас, сюжет ҳам эмас, айнан ОҲАНГдир. Мана шу оҳанг адибни кўлидан судраб келиб, столга миҳлаб қўяди. Асарнинг жони дегани шу бўлса керак.

Нурилла Ортиқов тайёрлади.

Бойчечак сеҳри

Олим ТОШБОЕВ,
филология фанлари
номзоди.

1971 йили туғилган.
Ўзбекистон Миллий
университетининг
журналистика
факультетини тамомлаган.
Ижтимоий-сиёсий, адабий-
илмий мақолалари билан
марказий матбуотда
қатнашиб келади.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шукр Холмирзаев асарларида бойчечак образ даражасига кўтарилган. Адиб такрор-такрор тасвирлаган ва алоҳида меҳр билан тилга оладиган бойчечакда қандай сир-синоат яширин? Бу саволнинг жавобини топмоқ учун, фикримизча, ижодкорнинг болалик даври билан боғлиқ ҳаёт йўлларига, асарларида ўз ифодасини топган ички руҳий кечинмаларга эътибор қаратмоқ лозим бўлади.

Ёзувчи 1973 йили ёзган “Қадимий Бақтрия тупроғида” эссесид шундай хотирлайди: *“Баҳор келганда бойчечак тергани Бойсунтоғ ёнбағирларига чиқардик. Ер бетига тилла-зардай сочилган бойчечакларни авайлаб узиб, гулдаста қилардик. Сўнг қишлоққа қайтардик-да, уйма-уй юриб қўшиқ айтардик:*

*Бойчечагим бойланди,
Қозон тўла айрондир,
Айронингдан бермасанг,
Қозон-товогинг вайрондир...
Қаттиқ ердан қалтираб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан югуриб чиққан бойчечак..*

Уй эгалари бизга айрон эмас, чақа бериб, бойчечаклардан олиб қолишар, кўзларига суриб, тавоб қилишарди”.

Ёзувчининг бойчечак билан боғлиқ болалик хотиралари “Қил кўприк” романида, айниқса, гўзал бир бадий йўсинда ўз ифодасини топган. Адиб қаҳрамонларининг ўша пайтдаги руҳий ҳолати билан уйғун ҳолда ўзи яхши кўрган бу дашт гулини ҳаёлий, аммо ажиб нафисликда ўқувчи кўз олдида намоён қилади: “... Мерган йўгон, ўқловдек бармоқлари орасида оқариб турган нарсаларни кўрсатди.

– Бойчечак очилипти.

Қурбон бойчечакларни индекс бандидан чимдиб олиб, қаради, ҳидлади. Қор совуғини ёдга соладиган нозик бўйи бор эди. Оппоқ гулбарглар ўртасида йўл-йўл қора чизиқлар. Гулкосасида учи сарғиш найчалар”.

Романда Бойчечак билан боғлиқ хотираларга қурилган яна бир лавҳа бор.

“Ям-яшил товланаётган ёнбағирга кўклам келиб қўнгандек эди. Майсалар бир текис: кузаб қўйгандек. Баргчалар учи шу қадар ўтқир – ерни тешиб чиққани рост. Мана бу, учқулоқ бўлиб нишлаётган гиёҳ – қушқўнмас. У ҳам дастлаб қиёқгулдек ингичка барг чиқаради. Кейин ўсиб говлаб кетади. Пиёланинг оғзидек пуштиранг гулкосаси жозибали бўлиб кўринса-да, кишини чўчитади: жиқ-жиқ тикан.

Мана булар – оқ бойчечаклар.

Қурбоннинг болалиги... шундай пайтлари тенгқурлар билан Пойгабоши қирларига тушиб кетишар, бойчечак териб келишар эди. Йўлда учраган одамлар улар қўлидаги ё дўппилари тағидан осилиб турган сариқ, нозик гулларга суқланиб қарашганда болалар ҳам хасислик қилмай иккита-учтадан улашар, улар чечакларни кўзларига суртиб, баҳорга чиқиб олганларига ниҳоят ишонилишгандай, шукрона айтишар эди”.

Адибнинг жуда кўп суҳбатларида ҳам гап албатта бойчечакка келиб тақалганини кўриш мумкин. Масалан, “Бир вужудда икки жон” эссеси шундай бошланади: “Кўклам эди. Юртга бордим. Укам Хайрулла (кенжамиз) ҳовуз бўйида мени кутиб олди. Қучоқлашиб кўришигандан кейин:

– Энам қалай? – деб сўрадим.

– Тўқсонга кирган одам қандай бўларди, – деди укам. – Момоннинг тус ўзи бўлган-қолган.

– Хаёли...

– Ҳа. Баъзи гапларни гапирса, ҳайрон бўлманг.

Биз ўрганиб қолганмиз.

– Ўғлингга айт, мошинани ювсин. Багажда ул-бул нарса бор, ол. Бир даста бойчечак ҳам бор.

– Сиз асли бойчечакни кўргани келгансиз”.

Адиб ҳар йили эрта баҳорда туғилган юртига борар экан, қадрдонлари қаторида, албатта, кўнглида доимо эъвозлаб, ардоқлаган энг яқин жондоши – Бойчечакни кўрмай қайтмас эди. Чиндан-да, ҳар кўклам Шукур Холмирзаевни Бойсунга бойчечак чорлар, ёзувчи, таъбир жоиз бўлса, маъшуқасини кўргани ҳатто пойу пиёда кетишга тайёр ошиқдек энтиқиш, ҳаяжон билан сафарга – йўлга чиқар эди. Чунки бу тансиқ гул

адиб учун тириклик, покизалик, маъсумалик, оқлик ва эзгулик рамзи сифатида, тоғ-тошларда қолиб кетган болалик қиёфасида намоён бўлар, уни кўриб, ҳидлаб, тўйиб-тўйиб томоша қилгач, она кўксидаги гўдакдек тинчиб қолар эди.

“Ҳар баҳорда шу бўлар такрор”, деганларидек, маъшуқа – Бойчечак ошиқ – Шукур Холмирзаевга дийдорни келаси кўкламга қолдириб, ботин бўларди...

Яна ҳижрон. Яна соғинч.

Адиб ижодидаги ЁЛГИЗЛИК моҳиятида ҳам мана шу ҳақиқат яширин. Ўзини, ўзлигини англаш фалсафаси ҳам мана шу оддий ҳақиқатдан бошланган, аслида. Чунки ёзувчи “Мен кимман?” деган саволга бир умр жавоб излаб ўтган бўлса, унинг замирида яширинган катта-катта ҳақиқатларни Аллоҳ яратган борлиқ-табиат билан бақамти, уйғун ҳолда кўрар, бу гўзалликларни ўзи билан жон томири бир деб билар эди. Ёзувчи пойтахтга келиб гарчи тоғ-тошлардан, жар-қирлардан, булоқ ва сойлардан узоқда яшаган бўлса-да, аслида унинг қалби ўша арчазорларда, камар ва зовбошиларда қолган эди. Унинг табиатга бемисл муҳаббати асарларида ифодаланган. Шукур Холмирзаевнинг ана шу хислатини яхшироқ билмоқчи бўлган ўқувчи унинг ҳикоялари, қиссалари ва романларидаги она табиат шайдоси ва ҳимоячиси бўлган қаҳрамонларга боқсин. Зотан, адиб бу асарларида ўзини ўша қаҳрамонлар қиёфасида акс эттирган.

Адиб ижодининг дастлабки йилларида яратилган “Соғинч”, “Бойчечак очилди” ҳикояларида ҳам сиз бойчечакни кўрасиз. “Соғинч” ҳикоясида икки дўст – мактаб

директорининг ўғли Азим ва мактаб қоровулининг ўғли Исматнинг ҳаёт йўллари билан боғлиқ воқеалар тасвирланган.

“Азим табиатан кўнгли бўи, таъсирчан йигит”. Бир пайтлар қишлоқда тенгқурлари билан кире адирларда бойчечак тоғиб суюниб ўйнаб юрган бу йигит вақти келиб таниқли раҳбарга айланади. У шаҳарда яшаб, ишлаб қолгач, ўзи билиб-билмаган ҳолда табиатида совуққонлик ва такаббурлик пайдо бўлади. У ота-онасига ҳам кам хат ёзади, оддий хизматчи бўлиб қишлоқда яшаётган Исматнинг эса ўнта хатига битта жавоб қайтаради. Исмат шунга ҳам рози, дўстининг мактубини хотини ва таниш-билишларига кўрсатиб мақтанади. Икки дўст йилда бир марта – Азим меҳнат таътилига чиққанида ёки иш юзасидан қишлоққа келганида учрашади.

Улар ҳар гал болаликдаги одатларига кўра овга чиқишади. Лекин Азим илгаригидек овлай олмайди, чўққиларга ҳам чопиб чиқа олмайди. Исмат бўлса ҳамон эпчил, чаққон, мерган... *“Ўлжа тақсимотида ҳам ўзгариш бўлган: энди овни асосан Исмат қилади-ю, ўлжалар асосан Азимники бўлади”.* Азим Исматнинг шаънига мақтов сўзлари айтади: *“Ҳалиям жуда зўрсиз, Исматжон...”*, *“Шаҳар бизни уриб ташлапти-да, Исматжон”.* Дўстининг бу тан олишларидан, мақтовларидан Исматнинг боши кўкка етади, унинг ўзидан, туғилиб ўсган жойларидан узоқлашиб кетмаганидан суюнади. Лекин бу кўпга чўзилмайди: Азим шаҳарга кетиши билан

Исматни унутади, яна иши, оиласи, шаҳардаги даврасига шўнғийди.

Азим бир гал эрта баҳор вақти қишлоққа келади. У уйга етмасдан Исмат яна ёнида бўлади ва ҳар галгидек овга отланади. Шу ўринда айтиш керакки, ёзувчи қаҳри синмаган қиш ва яшилликка бурканишга тараддуд кўраётган баҳор ҳолатларини жуда маҳорат билан тасвирлайди. Тасаввур қилинг: тоғ-дараларни, қирларни оппоқ қор қоплаган. *“Шунда Азим қор ичидан намозшомгулнинг сўла бошлаган гулидек бўртиб чиқиб турган бойчечакларни кўриб қолди!”*

– Бойчечак! – У бир нечасини узиб олди. Гул тепасидаги қорлар тезда эриб тушиди... Азим гулнинг совуққина бандидан ушлаб унга тикилиб турар экан, дили завқу шавққа тўлиб тошди. Гул фавқуллодда нозик ва иффатли эди! Унинг ҳалигина қор ичидан чиқиб туриши шу қадар хаёлий, ажиб ва гўзал эди! Азимнинг дилида фавқуллодда болалиги уйғонди, у фавқуллодда шаҳардан келганини унутди: шаҳар берган янги хислатлар ҳам уни бир дам тарк этди... Сўнг у бирдан буларнинг ҳаммасини эслади ва йиғлагиси келиб кетди!”

Эътибор берилса, Азим табиатан табиатдан, табиийликдан узоқлашган, иши, турмуши бир сабаб бўлиб ўзлигини, самимийлигини йўқотиб бораётган одам эди. Такаббурлик ва худбинликни касб қилган Азим Исматнинг азбаройи соғинчдан сим қоққанига энсаси қотиб, совуққина жавоб беради. У ҳатто соғинчни, дўстона меҳрни ҳам унутаёзган. Лекин бойчечак бир дамгина бўлса-да уни аслига қайтаради. Бир гал ухлаш олдидан чекиш учун ҳовлига чиқиб, кўклам нафасини туяди ва беихтиёр Исматни, овни эслаб кетади: *“Унинг кўзи олдида бултур шундоқ кунда овга чиққанлари келди: туманли кун, қор босган адирлар... Бойчечаклар... Бойчечак!!! Азим бирдан тек қолди: бойчечак, совуқбандли бойчечак шундоқ рўпарасида тургандек, уни ушлаб кўргандек бўлди!!! У шу қадар гўзал, иффатли ва хаёлий... Азимнинг кўнглида яна ўша ҳис – болалиги уйғонди, у энди шаҳарда турганини унутди: беихтиёр йиғлагиси келаётганини сезди!!!”*

Адиб наздида Бойчечак – тимсол. Бойчечак – моҳият. Бойчечак – завоил билмас ёшлик, Бойчечак – ҳатто қабр бошида ҳам чарх уриб айланадиган, ҳеч қачон ўлмайдиган орзу-умид. Биз эса уни жуда ҳам жўнлаштириб, бойчечак – баҳор элчиси деймиз.

Шукур Холмирзаевнинг “Бойчечак очилди” ҳикоясидаги Қўнғирот домла ҳам Азимнинг қисматдоши, яъни у ҳам ўқиш, иш деб шаҳарга келиб яшаб қолган. Бироқ унинг қалбида самимийлик сақланган. Ҳикояда тасвирланишича, домла “анчадан бери илмий ишлар ёзмас эди, ёзишга ўтириш ҳамона юраги сиқилар, кейин, бу кимга керак ўзи, деган хаёлга бориб қолар эди”. У “ўз руҳи, ақидасига зид бир сатр ёзмаган, бир калима ҳам сўзламаган” олим эди. Кўҳитан тоғи этагида, дарё бўйидаги қишлоқда туғилган домла “кўп йиллардан буён шаҳарда – марказда хотини ва ягона қизи билан кун кечирар, таниқли наشريётда муҳаррирлик қилар эди”.

Қўнғирот домла олтмишга киргач, қўли ишга бормай қолди: “қалбида ўзининг яшашидан қандайдир қаноатланмаслик ҳисси туғён ура бошлади”. Ана шундай тушкун кайфиятда юрганида баҳор етиб келади. Ҳар йили ёзда қишлоққа борадиган олим бу гал баҳор келиши билан юртига отланади. Яна ўша дилбар суҳбатлар, қадрдонлар дийдори... “Бир кеча домланинг дўстларидан бири кўкрак киссасини кавлайверди, кавлайверди ва афсусланиб бош чайқади:

– Эсиз, тушиб қопти, бойчечак опкелган эдим бир донга, – деди.

Домла Қўнғирот бойчечакнинг қандоқ бўлишини ҳам анча йиллардан бери унутиб юборган эди, у киши бирдан ҳовлиқиб, худди ёш боладек қувониб:

– Қани? Ҳай-ҳай-ҳай!.. Қаерда экан, қаерда очилди? – деб сўроқлаб кетди”.

Қўнғирот домла айни ўша кезде бойчечак очилган жойга олиб боришларини илтимос қилади. Даврада ўтирган ижроқўм раиси ваъда беради. Эртаси эрталаб ижроқўмнинг яп-янги “Виллис”ида тоққа жўнайдилар. Домла мошинадан сакраб тушиб, қариликни ҳам унутган ҳолда бойчечак излаб кетади. Бойчечакни қидириш баҳона у анча йиллардан буён юрмаган ёнбағирлардан, сўқмоқлардан, унгурлардан юради; ўркач-ўркач тоғларга қараб ўзини унутади, ола пўстин кийган арчаларни томоша қилади, унутиб юборган рангларни кўради, туйғуларни жўш уриб кетади ва бекинмачоқ ўйнаётган боладек бир арчанинг тагига киради: “Дунёга келганимга шукур. Тирикликимга шукур. Шу гўзалликларни кўриб турибман!” деб шивирлайди.

Домлага эргашиб юрган ҳамроҳлари бойчечак топилмагани учун ортга қайтишни

илтимос қилишади. Домла ноилож таклифга кўниб, нафас ростлаш учун бир харсангга ўтиради. Худди биринчи бор кўраётгандек офтобни кузатади. Бу офтоб унга азалий таниш ва қадрдон эканлигига иқрор бўлади: “Мана шу оппоқ қорлар бор бўлсин, арчалар, сув, харсанг... Кўкатлар!”

Қўнғирот домла ўзини ҳаётнинг гўзаллиги учун курашмаётган кишидек, қандайдир жиноятчидек ҳис қилади. Маҳзун бўлиб қолади. “Ана шунда бу ҳолатдан яна табиатнинг ўзи қутқарди: нақ харсанг ёнида қандайдир гулнинг ингичка, оч пушти боши чиқиб турганини кўриб қолди. Домла апил-тапил бурилиб, бармоқлари билан уни сийпай бошлади.

– Бойчечак! Бойчечак! – деб ҳайқариб юборишди ҳамроҳлар.

Бойчечакнинг индекс томири чуқур эди.

Домла ишга берилиб кетди, бармоқлари совқотди, тирноқлари қизариб зирқирай бошлади – у сезмагандай эди, охири гулни тортиб, узиб олди. Пуфлаб, искади ва ўта нозик, унутилаёзган бир ҳидни туйди.

“Мунча қўполлашиб кетмаган бўлсам!” деб ўйлади у баттар таъсирланиб ва яна ҳидлади. Энди домла ёш гўдакнинг покиза, ўткир сезгиси билан ҳидни яхши пайқади, яна... ёшлигига қайтди”.

Бизнингча, адиб ҳикояга жуда нозик бир маънони сингдирган. Қўнғирот домланинг ота юртига ошиғич келишидан мақсад – ўзлигига қайтиш, янги руҳ ва туйғулар билан умри маъносини англаш. У шунинг учун минг бир ҳаяжон билан елиб-югуриб бойчечак ахтаради. Мана шу ахтариш, излаш жараёни муҳим. У мана шу лаҳзаларда бутунлай бошқа бир оламни – олисларда қолиб кетган, деярли унутилаёзган ҳаётни қайтадан яшайди. Қўнғирот домла учун мақсад бойчечак эмас. Домла бойчечакни излаши баробарида табиатни, табиийликни, ўзини қайтадан кашф қилади. Болалиги билан юзма-юз бўлади. Бойчечак бу йўлда бир восита бўлиб хизмат қилади.

Умуман олганда, Шукур Холмирзаевнинг бу каби даштона, юксак бадий савияда ёзилган асарлари моҳиятан олам ва одамни тушунишга, қайта англашга ундайди. Ўқувчини зериктирмасдан, аксинча, ўқиган сари ўзи учун керакли хулосаларни чиқариб, вақтни, борлиқни, одамларни, энг муҳими, қалбни ёмон иллатлардан асраб-авайлашга чақиради. Ёзувчининг буюклиги ҳам шунда!

**Башорат
ОТАЖОНОВА**

1986 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университетининг
халқаро журналистика
факультетини тамомлаган.
2003 йили республика ёш
ижодкорларининг “Зомин”
анжуманида “Юксак
бадий тасвир воситалари
учун” номинацияси ғолиби
бўлган.

Кўнглингни зиёрат қилгани келдим

Ота

Мен – сизнинг ортингиздан шамолдек учган одам,
Ёнингизда бироз дам олгани келдим, ота!
Сиз – Ҳақнинг саройидан сайрга тушган одам,
Кўнглингни зиёрат қилгани келдим, ота!

Ўзимни оқлагани гувоҳларим йўқ менинг,
Дунёсида ёлғизман, паноҳларим йўқ менинг.
Сочдан тирноғимгача гуноҳларим кўп менинг,
Кўнглингнида ибодат қилгани келдим, ота!

Кўксимга қаердандир тўкилаяпти бир ҳис,
Дунёнинг қувончлари пойингизга чўқар тиз.
Сизнинг энг бахтли ота, ўзимни энг бахтли қиз
Бўлишимни башорат қилгани келдим, ота!

Мен – сизнинг ортингиздан шамолдек учган одам,
Ёнингизда бироз дам олгани келдим, ота!

Эртак китоб

Ҳамидуллога

Бор экан-да йўқ экан,
Оч экан-да тўқ экан.
Аслида бувимдайин
Эртак китоб йўқ экан.

Мезон. Оқшом. Сўриток.
Тераклар орасида,
Беркинмачоқ ўйнарди
Юлдузлар норасида.

Эртакка кўмилардик,
Уйига қайтгач офтоб.

Сен, мен, Мираҳмад, Баҳри
Ва бувим – эртак китоб.

Тушларимга кирарди,
Уч огайни ботирлар.
Бугун кўнглимни бузди
Ўша ширин хотирлар.

Энди юлдузсиз осмон,
Унутилган сўриток.
Биз улгайдик... Мен кетдим
Тошшаҳарга – кайфим чоғ.

Гарчи китобга дўстман,
Гарчи кўпдир эрмаклар.
Энди ўшандагидай
Сеҳрлимас эртаклар.

... Бир бор бўлди – йўқ бўлди,
Бир оч бўлди – тўқ бўлди.
Бувимдайин сеҳрли
Эртак китоб йўқ бўлди...

Ҳозир тутлар гарқ пишган маҳал...

Ҳозир тутлар гарқ пишган маҳал,
Юрагимда етилган сўздай,
Шўртепанинг далаларини
Келинчакдай безантирмиш май.

Гўё қизлар тўйга ошиққан –
Бир-бирини қувар булутлар.
Шира-шарбат боғлаган шохда,
Аскарлардек тизилмиш тутлар.

Табассумлар, қайғулар сунъий,
Сизни бетон уй алалайди.
Қани, туринг, йўлга отланинг,
Эй умримнинг авж паллалари.

Боринг, момиқ бўзтупроқларда
Оёқяланг чопинг боладай.
Чарчасангиз, ҳу-у-ув отамдайин
Елкамга опичлаб оламан.

Отқулоқлар кўнглингиз олар,
Юзингиздан ўпар ялпизлар.
Шунда... юз беради мўъжиза,
Уйғонади табиий ҳислар.

Ва тўкилар гарқ пишган тутдай,
Қозозларга самимий сўзлар...

***

Тун. Сукунат. Сепкилли осмон.
Бир тилим ой. Безовта хаёл.
Саксон ёшли момодек мудраб,
Боғкўчада судралар шамол.

Ташвишлардан чарчаган қишлоқ,
Бир зумгина уйқуга чўмар.
Сукунатдан зериккан дала,
Кекса кузни саволга кўмар...

...Олисларда жилмаяр баҳор,
Қуёш қулар бахтга эгизак.
Ҳозир эса... Изгийди бедор,
Кўйлаклари йиртилган кузак...

Қишлоқ соғинчи

Синглимга

Бизни қишлоқ тугди!
Яшил далалар,
Кўнглимизни варрак қилиб учирди!
Булутларни ёрдик содда болалар,
Осмон кўзимизга ҳайрат кўчирди.

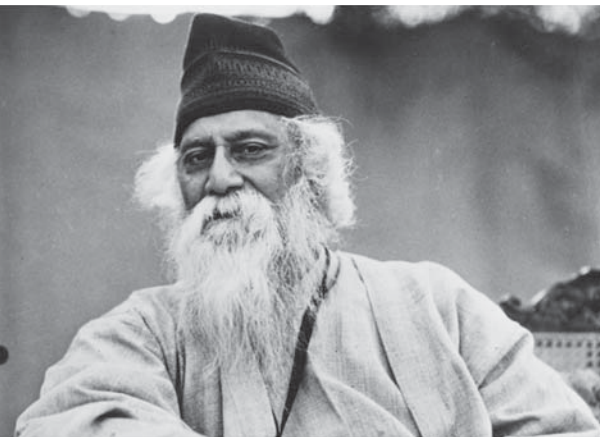
Тобора баландлаб учдик,
Варракнинг
Ипи чувалашиди.
Қишлоқ мунгайди.
Сўнг топа олмади излаб, дараклаб,
Қуёшга йўл олдик биз – икки дайди.

Қуёш – бўйдоқ шаҳар –
Олифта ва тунд!
Орзуларни экдик – худди юлдузлар.
Энди биз шаҳарлик,
болалик – унут,
Сочларига попук қадалган қизлар.

Ҳар оқшом йўлларга кўз тикар қишлоқ,
Қутволгани чиқар бақатераклар.
Бизлар шеър тўқиймиз унга бағишлаб,
Шаҳарда адашган содда варраклар.

Пойига тиз чўкиб сўрайлик узр,
Шўртепа – йўлимиз пойлаган ватан.
Варракдай бағрига учайлик,
Ахир,
Бизни қишлоқ туққан!

Яхши гапларни кўпчилик гапириши мумкин...

Рабиндранат Тагор ҳикматларидан

Агар сен барча иштибоҳларга эшигингни беркитсанг, ҳақиқат ҳам ташқарида қолади.

Биз одамни нимани билишига қараб эмас, нимадан қувонишига қараб англаймиз.

Эр-хотинлик – санъат ва уни ҳар кун янгилаб туриш керак.

Шунчаки қараб ёки туриб денгизни кесиб ўта олмайсиз. Беҳуда истакларга вақтингизни сарфламанг.

Ҳатто қароқчилар тўдаси ҳам қандайдир ахлоқ талабларига риоя этиши керак; улар бутун дунёни талашлари мумкин, лекин бир-бирларини эмас.

Чексиз умид ва иштиёқ ёшликнинг асосий бойлигидир.

Маст ўзини қанчалик бахтиёр ҳис этмасин, у ҳақиқий бахтдан жуда узоқ. Чунки унинг бу бахти бошқалар учун кўргилик; бугунги бахти эртанги бахтсизлигидир.

Изтироб ҳаётдаги барча қадрли нарсалар: куч-қувват, ақл-фаросат, муҳаббат учун тўловдир.

Рухингни туширма, ниятингдан қайтма. Дўстим, сенинг йўлинг битта: ўзингни такомиллаштир ва бегонага хизмат қилма. Муҳокамалару тўсиқлардан чўчима.

Кучини кўрсатаверадиган одам кучсизлигини исботлайди, холос.

Мақтов мени пастга уради, чунки уни ичимда ўзим сўраб тураман.

Қуриган дарёга ўтмиши сабаб раҳмат айтмайдилар.

Виждонимизнинг овозини эшитмаслик учун шовқинли оломон ичига ўзимизни урамиз.

Муҳаббатнинг ҳақиқий гўзаллигини фақат садоқатли аёлгина ҳис қилади.

Одам ҳайвонга айланганда ҳайвондан ёмондир.

Роҳат-фароғатларга кўмилиб, лаззат ҳиссидан мосуво бўламиз.

Бахт ўзини тия оладиган одамларга насиб этади. Орзуларинг амалга ошишини истасанг, уларни тийиб тура бил.

Ҳамма ҳақиқатни айтишга чоғланмаган пайтингда самимий бўлиш осон.

Пессимизм қалб алкоголизмнинг бир кўринишидир.

Ориф ТОЛИБ таржимаси

Манзилу маслагинг аёнми, эй дўст?!

Кейинги пайтлари турли сайтларда, ижтимоий тармоқларда бот-бот чет элда ишлаб юрган айрим юртдошларимизнинг бирор жиноий ишга аралашиб қолгани ёки уларнинг бошига тушган ташвишлар ҳақидаги хабару мақолаларни ўқияпмиз. Баъзан ҳамманинг диққатини тортадиган салбий ҳодиса юз берса, бу ишнинг марказида юртдошимиз бўлмаса-да, миллатдошимиз турганига урғу берилса, юракка гулғула, кўнгилга ҳижиллик тушади.

Бундай хабарларни ўқиганда, миллат шаънига доғ тушираётган кимсаларни хаёлан маломат қиласиз, аммо ўнта бармоқ ҳам ўзингизники – қайси бирини тишласангиз ҳам жонингиз оғрийди. Ўзингиз танимаган, билмаган одамлар сабабли “Юрган дарё...” деб сафарга кетган яқинларингиз, яқинларингиз бўлмаса – узоқ қариндошингиз, қариндошингиз ҳам бўлмаса – маҳалладошингиз ҳақида ўйлайсиз, беихтиёр тилингизда: “Илоё, сафари бехатар бўлсин”, деган дуойи калима айланади.

Хўш, ўзи “Юрган дарё...” деб сафарга чиқаётган йўловчи ким?

Хаёлга келган илк жавоб шу: ўз имкониятларини четда синаб кўриб, мўмай пул топишга бел боғлаган ва бу орқали орзу-ҳавасларини рўёбга чиқаришни истаган киши. Албатта, бунинг ёмон жойи йўқ. Чунки бугун глобаллашаётган дунёда меҳнат бозори чегаралари нисбий бўлиб боряпти: қайсидир мамлакатда иш ўринлари кўп-у, аҳоли ўзининг пастлиги ва бошқа омиллар туфайли ишчи кучи етишмайди. Бундай пайтда ўз-ўзидан бошқа давлатлардан жалб қилинган ишчилар мавжуд эҳтиёжни

Нурилла ЧОРИ

1983 йили туғилган. Ўзбекистон Миллий университетида таҳсил олган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси томонидан “Биринчи китобим” рукнида “Бўрон тинган кеча” номли ҳикоялар тўплами чоп этилган.

Рисоладагидек одам. Турмуши эл қатори – бировдан ортиқ, бировдан кам. Нима бўлди-ю, елкасига йўлтўрвасини осиб чет элга ишлагани кетди. Рўзгор янгамизнинг гарданига тушди. Жўжабирдек жон. Ҳали у керак, ҳали бу...

қондиради. Дунёнинг исталган қитъасида бунга гувоҳ бўлишимиз мумкин. Фақат мазкур жараён онгли, тартибли, маданий ва қонуний тарзда амалга ошса бас – ҳеч қандай дилхираликка, эътирозга ўрин қолмайди. Хўш, бугун ишлайман деб ўзга юртларга йўл олаётган ҳамюртларимизнинг ҳаммаси ҳам қонуний тарзда чегара ҳатлаётими? Йўқ, албатта. Натижа эса маълум: ўзлари оворая сарсон, бу ёқда қолган яқинлари, фарзандларининг кўзлари гирён – барча безовта.

Шу сўзларни ёзарканман, қўшнимиз Шоди ака билан боғлиқ ҳолат ёдимга тушди. Акамиз биз мактабда ўқиб юрган кезлари майда савдогарлик – атторлик билан шуғулланарди. Қишнинг қорли-қировли кунлари мактабда гўлаҳлик қиларди. Рисоладагидек одам. Турмуши эл қатори – бировдан ортиқ, бировдан кам. Нима бўлди-ю, елкасига йўлтўрвасини осиб чет элга ишлагани кетди. Рўзгор янгамизнинг гарданига тушди. Жўжабирдек жон. Ҳали у керак, ҳали бу. Гоҳо бизнинг остонамизда ҳам бўй кўрсатиб қолади. Янгамиз кетади-ю, онамиз тилга киради:

– Болам, Одинахон келганди. Томарқасига сув тараб берсанг. Икки жўяк сабзи эккан экан, бечора.

Ёки отамга юзланиб:

– Одина келин келган экан, бузоқчамни сотиб берса-а, дейди.

Бундай вазиятда нима ҳам қилардик, мен кетмонни елкалаб қўшнининг томарқасига, отам бузоқчанинг арқонидан тортиб бозорга кетади.

Шоди акамизнинг сафари узо-о-оқ чўзилди. Унинг бу кетиши бола хаёлимга эртақлардаги “Борса келар”, “Борса хатар”, “Борса келмас”ларни эслатарди. Мен эртақ билан овунаман. Онам Одинахон янгамизни эрининг “эрта-индин эшик қоқиб келиб қолиши...”ни айтиб овутади. Шундай ҳам бўлди. Акамиз йиллар ўтиб, ўз уйининг эшигини чертиб кириб келди. Қўни-қўшни, ёр-биродар, қариндош-уруғ зиёратига шошилди. Бурнидан тортсанг, ўз оёғига қоқилиб йиқилгудай бўлиб турибди. Аммо тили бурро. Кўп ишлабди. Пул ҳам тоғибди. Эл айтди: “Шоди у олармиш, бу олармиш”, “Шоди у қилармиш, бу қилармиш”. Қани шулар? Остонада ҳам, пешонада ҳам ҳеч нарса кўринмади.

Бир оқшом қўшнимиз яна сафарга отланди. Айтишларича, мусофирликда пул тўплашнинг ўзи бўлмас экан. Ўтган гал бироз уқувсизлик қилибди. Бу сафар йиғиб-териб келармиш. Акамиз кетаверсин... Бор ишни, тадбиркорликни янгамиздан кўринг! Янгамиз: “Акангиз келса...”, “Ҳали акангиз...” деб бошлайдиган барча хамиртуруши хомхаёлдан иборат гапларни йиғиштирди. Болалари билан бир бўлиб ерга тармашди. Ўроқнинг бошида ҳам ўзи турди, машоқнинг бошида ҳам. Томарқасини гуллаптиб қўйди. Кўрган кўзни қувнатади. Қўли меҳнатда қабарган одам борки, яшнаб турган экинни кўрса дили яйраб кетади. Ана шундай қойил қолган маҳалладошлардан бири янгамиз парваришлаётган зироатга қараб: “Эй, Ошин бўлиб кет-а”, дебди (японларнинг телесериалини кўрган бўлса керак-да!). У кўпчиликнинг тили учидаги гапни айтганми, ишқилиб, янгамизнинг исми эл аро “Ошин” бўлиб кетди. Шу-шу, биз учун ҳам Ошин янга бўлиб қолди.

Одинахон янгамизни ким Ошинга айлантирди? Шу ўзимизнинг акамиз – Шоди аттор... Янгамизнинг орзуси кўп: аёл боши билан қиз чиқармоқчи, ўғил уйламоқчи, омон бўлса аттор ҳам келиб турар кўп қатори. У

ёғи энди бизга қоронғи, аммо аёнидан айтай. Қишлоқ ҳам, болалик хотиралар ҳам олисда қолди.

...Талаба эдим. Муҳаббатдан сармаст эдим. Курсимизда тоғу тош ошиб келган бир қиз ҳам бор эди. Не тонгки, шу қизни кўрганимда кўнгилда илиқлик, юракда қувват, билакда куч сезардим. Юрак очишга ҳар қанча чоғланмай, барибир дил изҳор этиш оғир эди. Мен ўзим билан сирлашиб юраверибман, аттанг. Биздан бир курс юқорида ўқийдиган, муҳаббат бобида тажрибали акаларимиздан бири курсдошимизнинг ақлу ҳушини олиб кўйибди.

Ана энди ишқ можаросини кўринг. Курсдошлигу юртдошлик меҳри жўшиб, сабоқхонада ҳам, кўчада ҳам, ётоқхонада ҳам Ошиқ-рақиб билан муштлашамиз. Қизга эса бир оғиз ҳам гапирмаймиз, гапиролмаймиз. Майли-да, шунақа муҳаббат ҳам бўлади-ку! Эгасига изҳор этилмайди, муҳофаза қилинади. Муштлашувларимиз йиллаб давом этди. То қиз келиб: “Бу ишингнинг оти нима, бизни тинч кўй”, демагунча.

Биз ўқийдиган факультетда шундоқ ҳам йигитлар кам бўларди. Икки-уч йил бир эшикдан кириб чиқавергандан сўнг талаба йигитлар ўртасидаги ёш, курс фарқи ўртадан кўтарилиб, қадрдонлик, иноқлик пайдо бўлиб қолади. Қолаверса, эл бекорга: “Қопишмасдан топишмас”, деб айтмаса керак. Ошиқ-рақиб билан энди жўрачилик пайдо бўлди. Якшанба кунлари топганимиз ўртада бўп қолди. Ва ниҳоят, талабалик адоғида икки юрак бирлашиб, Ошиқ-рақиб хонадониди тўй бўлди. Вақти-соати

етиб фарзанд кўришди. Орадан кўп ўтмасдан ёш келин-куёв “Жаннат ўзи қайдадир?” васвасасига йўлиқди. Ошиқ-рақиб бир кун ёр-биродарларга грин-кард орқали АҚШга кетаётганини айтиб қолди. Бундай пайтда атрофдагилар сафарга отланган кишига имкон борича яхши муносабатда бўлишини, кўнглини олишга ҳаракат қилишини ана шунда кўрдим. Ҳар ким ўзича ёрдам бермоқчи бўлади. “Ҳа!” дегани туяга мадад-да. Грин-кард ҳам ҳалво деган билан оғиз чучимас, деганидек бир гап экан. Элчихона орқали суҳбат у сўровлар, сўровлардан сўнг тўловлар бўлди. Бу ишлардан ҳам ҳеч ким ўзини олиб қочмади. Ҳатто талабаликдаги қадрдонлар кўплашиб ярим тунда аэропортга бориб, уларни олиб учган учоқнинг ортидан қўл силкитиб қолдик. “Хўш, шунга нима бўпти?” дейсизми?

Интернет орқали кунда-шунда гаплашиб турсак-да, нима бўлганини биз ҳам роса бир йилдан кейин билдик. Ўзларини Тоҳиру Зухро билган ошиқларнинг муҳаббати Америкада инқирозга юз тутди. Тоҳир Зухродан, Зухро Тоҳирдан гина қилади. Демак, ишқни синовда ўтказмоқ учун ўртада Қоработир бўлиши шарт эмас экан. Энг ачинарлиси, ғариб муҳаббатнинг меваси – бир фарзанд орада сарсон. Атлантика соҳилидан: “Қизим бугун мен билан”, деб гоҳ ота, гоҳ она селфи қилса-да, боланинг кўзлари қувончдан мосуво.

Сўрасак, бундай мисолларни сиз ҳам кўглаб келтиришингиз мумкин. Аммо яна ўша гап: бармоқ ўзимизники – оғрийди. Келинг, энди бадиҳагўйликни йиғиштириб,

миграция масаласида айрим мулоҳазалар билан ўртоқлашсак. Негаки, йиллар давомида биз айтганимиздек, фақат Шоди аттор каби оилали кишилар эмас, ўзга юртларга ишлашга ошиқаетган ёшларнинг ҳам сафи кенгайиб борди.

Мавзуни Россия Федерацияси мисолида кўриб чиқсак. Россия халқ хўжалиги ва давлат хизмати академияси ижтимоий таҳлил ва прогнозлаш институти катта илмий ходими, географ ва демограф Юлия Флоринскаянинг таҳлилларида кўра, бу ўлкага ишлаш учун борганлар сони ёшармоқда: агар 2000 йили 18-29 ёшли мигрантларнинг улуши чорак қисмга тенг бўлган бўлса, 2015 йилга келиб улар 45 фоизни ташкил этмоқда. Мигрантларнинг аксарияти – эркак. Расмий статистикага кўра, 2015 йили аёллар улуши 20 фоиз атрофида бўлган. Бироқ кўплаб тадқиқотчилар фикрича, ноқонуний мигрантлар ҳисобга олинса, уларнинг сони кўпроқ ва сўнгги йилларда 30-35 фоизга етмоқда. Расмий статистиканинг хотин-қизларни ҳисобга олмаслиги уларнинг ишга жойлашиш хусусияти билан боғлиқ – аёллар

кўпинча расмий қайддан ўтмасдан ноформал жабҳада, масалан, одамларнинг уйида ишлайди. Оилавий мигрантларнинг сони ҳам бирмунча ошган: масалан, уларнинг учдан бир қисми ўзи билан эри ёки хотинини ҳам қўшиб олиб келади (аёллар ўртасида эри билан бирга келганлар 50 фоиздан кўпроқ); фарзандларини ҳам олиб келган оилалар 10 фоизни ташкил этади, холос. Фарзандлари билан келганларнинг аксарияти – 80 фоизи тўлиқ оилалардир, улар яхши таъминланган, таълим олган, рус тилини

Йўл чипталарга қўшиб бериладиган “Қулликка рози бўлманг” қабилидаги огоҳлантирувчи қозғоз билан бирга турли фойдали қўлланмалар, масалан, жўнаб кетилаётган мамлакатдаги элчихона ё ваколатхоналаримизнинг манзили, улар кўрсатиши мумкин бўлган қўмак ва хизматлар ёзилган ахборотномалар ҳам тақдим этилса, айти муддао бўларди.

яхши билади ва Россияда доимий яшашни мақсад қилган.

Юлия Флоринскаянинг тадқиқотлари фақат ўзбекистонликларни эмас, Марказий Осиёдан борган барча меҳнат мигрантларини қамраб олган. Аммо ҳар жабҳада илдамлаб бораётган юртимиздан бу мамлакатга ишлаш учун кетаётганлар ҳам талайгина. Улар дуч келаётган муаммою ташвишлар эса бизга маълум. Қувонарлиси, яқинда Россия ва Ўзбекистон ўртасида фуқароларни вақтинчалик ишга ташкилий жалб этиш ва ишга қабул қилиш бўйича махсус битим кучга киргани маълум қилинди. Хабарда айтилишича, ишчилар қаерда ишлашлари, қанча маош олишлари ва қаерда яшашлари ҳақида ҳам олдиндан маълумотга эга бўлишади. Ўзбекистонда улар таълим даражаси, соғломлиги ва шубҳали ишлардан холилиги бўйича сараланади. Шунингдек, бу битим меҳнат муҳожирларини Россияда фирибгарлар қўлига тушиб қолишдан ҳамда қулликка сотилишдан ҳимоялайди.

Шу ўринда АҚШ ва бошқа Фарб мамлакатларига кетаётган ҳамюртларимизга ҳам бир қур назар ташласак. Уларнинг кўпчилиги биринчи галда қатор маънавий-ахлоқий муаммоларга дуч келишмоқда. Бундай чигалликларга асосан оилавий борганлар тўқнашади. Сабаби – юртимизда минг йиллардан буён шаклланган оила маънавиятининг мезону тамойиллари кўп ҳолларда Фарб маданияти талабларига мувофиқ

келмайди. Алалоқибат, англиз олими Тимоти Ж. Уинтер (Абдулҳаким Мурод) айтгандек: “Ўз нафсига банд бўлган талотўтлар дунёси учун ўтмишдаги ҳеч нарса улгу бўла олмайди, фақат келажақкина андоза вазифасини ўташи мумкин”.

Демак, хорижга ҳеч қандай режа ва кафолатсиз, ноқонуний ишлагани борган одам маънавий-ахлоқий, руҳий, ҳуқуқий-ижтимоий муаммолар қуршовида қолади. Хоҳ расмий, хоҳ норасмий йўллар билан чет элга кетаётган кишиларга поезд ва самолёт чиптасига қўшиб бериладиган “Қулликка рози бўлманг” қабилидаги огоҳлантирувчи қоғоз билан бирга турли фойдали қўлланмалар, масалан, жўнаб кетиладиган мамлакатдаги элчихона ё ваколатхоналаримизнинг манзили, улар кўрсатиши мумкин бўлган кўмак ва хизматлар ёзилган ахборотномалар ҳам тақдим этилса, айни муддао бўларди.

Назаримизда, ўзга юртга ишлаш учун кетаётган одам бошқаларнинг эмас, аввало, ўз виждонининг сўроқларига тайёр бўлишлари лозим. Кўнгил ва ақл доирасида кечадиган бу саволнома, масалан, қуйидагича тузилиши мумкин:

1. Қобилиятимни, салоҳиятимни аввало ўз юртимда синаб кўришим керакмасми? Бунинг учун шу пайтгача нима саъй-ҳаракат қилдим?

2. Мен бораётган жойда менинг иш кучимга эҳтиёж борми? Ўзи, умуман, қайси касб-ҳунар қўлимдан келади?

3. Ўзим бораётган давлатнинг меҳнат ва истиқоматга доир қонун-қоидаларини биламанми? Агар уларга амал қилмасам, мени қандай жазо кутади?

4. Ўзга мамлакатда менинг ҳақ-ҳуқуқларимни ким, қандай кафолатлайди?

5. Бир йил мобайнида ўз юртимда ишласам қанча пул топаман-у, ўзга юртда меҳнат қилсам қанча маблағ ишлайман – ўртада фарқ борми ва бўлса, ўша фарқ оила аъзоларим, фарзандларим, юртимдан олисда чекилган мусофирлик машаққатлари ва яқинларимга берилмаган меҳр ўрнини қоплайдимми?

6. Мен йўқ пайтимда оила аъзоларимга – ота-онамга, турмуш ўртоғим ва фарзандларимга ким қарайди? Ким уларга меҳр бериб, ҳолидан хабар олади?

7. Ота-она, эр-хотин, ўғил-қиз... улар – оила занжирининг бир-бирига боғлиқ ҳалқалари. Уларнинг бири узилса, барчасига бирдай таъсир

қилади. Демак, мен кетсам, олисда туриб ҳам оиладаги ўрнимни сақлаб қола оламанми?

8. Мен ўзга юртга бориб, бегона муҳит таъсирига тушгач, ўзлигимни – ўзбекона қиёфамни йўқотиб қўймайманми?

9. Ўзга юртда неча йил ишлайман ва қачон юртга қайтаман? Аниқ режам борми?

10. Ватанга қайтиб келганимдан сўнг бу ерда яшалмаган йиллар бўшлиғини, бой берилган имкониятлар ўрнини маънан, руҳан қоплай оламанми?

Агар чет элга ишга отланган ҳар бир киши шу ва шунга ўхшаш саволларга аниқ жавоб ахтарса ва Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги сайти (www.mehnat.uz) нинг «Меҳнат муҳожирларига» бўлимида берилган тавсияларга амал қилса, шубҳасиз, бу борада юзага келаётган кўп муаммоларнинг олди олинган бўлар эди.

Ҳа, бугунги кунда меҳнат миграцияси фақат бизнинг муаммомиз эмас. Деярли ривожланаётган республикаларнинг барчаси, ҳатто тараққий этган мамлакатларда ҳам бу масала долзарб аҳамиятга эга бўлиб турибди. Аммо Ўзбекистон каби мазкур муаммоларни ечишда изчил ҳаракат қилаётган, фуқароларининг шу ерда – шу маконда меҳнат қилишига ҳар томонлама кўмаклашаётган, янгидан-янги иш ўринлари яратаётган, халқини тадбиркорлик ва ишбилармонликка ўргатаётган давлат камдан-кам топилса керак. Жорий йилнинг 24 майдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Бандлик соҳасида давлат сиёсатини янада такомиллаштириш ва меҳнат органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони ҳам фикримизнинг далилидир.

Френсис Скотт Фицджералд суйган китоблар

Френсис Скотт Фицджералд (1896-1940) Америка адабиётининг мумтоз вакилларида биридир. “Буюк Гэтсби”, “Майн тун”, “Жаннатнинг нариги томонида” романлари бор.

Унинг энг машхур асари “Буюк Гэтсби” ёзувчи ҳаётлик пайтида у қадар довруқ қозонмади. Бор-йўғи 24 000 ададда сотилади, холос. Роман эллигинчи йилларга келибгина оммалашади. Ушбу асар сўнгги ўн йилликда жуда кўп инглиз-тилли мамлакатларда ўрта мактаблар ва олий ўқув юртларида ўқилиши шарт бўлган китоблар рўйхатига киритилган.

Ёзувчи Шимолий Каролинадаги меҳмонхоналардан бирида яшаётганда ҳамшира Дороти Ричардсон билан дўстлашиб қолади. Адабиётга қизиқадиган киши ўқиши шарт деб ҳисоблаган китоблари рўйхатини тузиб, ҳамширага беради. Қуйида ана шу асарларнинг айримлари билан танишишингиз мумкин.

1

Теодор Драйзер,
“Керри опа” романи.

2

Шервуд Андерсон,
“Уайнсбург, Охайо”
ҳикоялар тўплами.

3

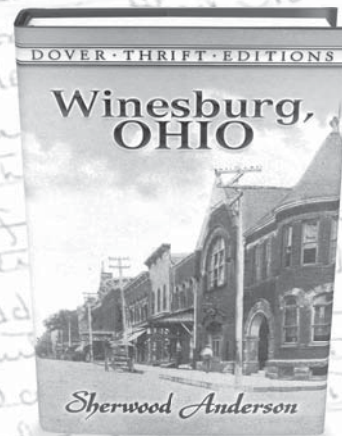
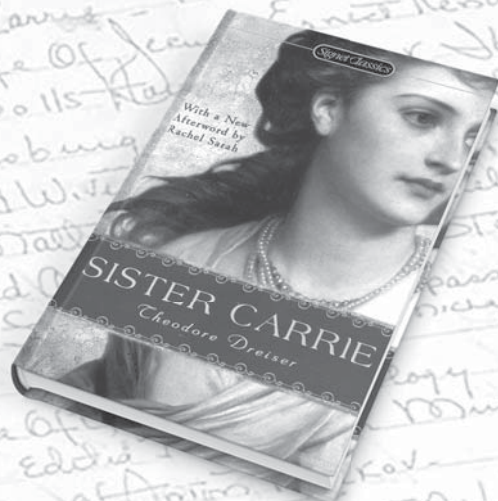
Ҳенрик Ибсен,
“Қўғирчоқ уйи” пьесаси.

4

Арнолд Беннет,
“Кампирлар қиссаси” романи.

5

Дешил Ҳеммет,
“Мальта лочини” романи.

6

Стендал, "Қизил ва қора"
романи.

7

Ги дў Мопассан
ҳикоялари.

8

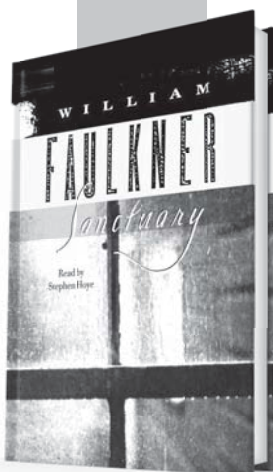
Гарднер Мёрфи
тахририда нашр этилган
психопатология ҳақидаги
очерклар.

9

Антон Чехов
ҳикоялари.

10

Жозеф Конрад,
"Ғалаба" романи

11

Александр Жессап
тахририда нашр этилган
"Американинг энг яхши
юмористик ҳикоялари"
тўплами.

12

Марсел Пруст,
"Гул-гул яшнаган
қизлар соясида" романи.

13

Оскар Уайлд пьесалари.

14

Уилям Фолкнер,
"Ибодатхона" романи.

15

Марсел Пруст, "Германтлар
томонда" романи.

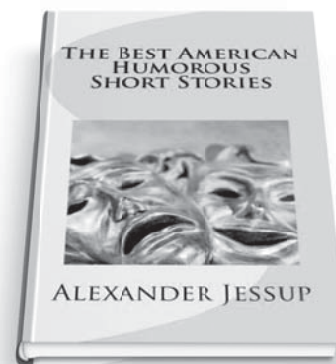
16

Лев Толстой,
"Уруш ва тинчлик" романи.

17

Жон Китс шеърлари.

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.

Бу гумбазлар сеники, Сеники бу минора

Оқ лайлак

Оқ лайлагим, оқ лайлак,
Қанотингни қоқ, лайлак.
Шаҳрим кўкида учиб,
Бизлар томон боқ, лайлак.

Бу гумбазлар сеники,
Сеники бу минора.
Улар устида кўниб
Чалавергин нагора.

Оқ лайлагим, оқ лайлак
Қанотингни қоқ, лайлак.
Сени кўриб бизларнинг
Димогимиз чоғ, лайлак.

Чунки ўзинг чиройли,
Қанотларинг оппоқ қор.
Энг муҳими, сен бизга
Олиб келсан баҳор.

Оқ лайлагим, оқ лайлак,
Қанотингни қоқ, лайлак.

Гулом ШОМУРОД

Гулом Шомурод 1937 йили Бухоро вилоятининг Жондор туманида туғилган. Бу йил қутлуғ саксон ёшни қарши оляпти. Таҳририятимизга бир туркум шеърларини олиб келган оқсоқол адибимиз билан суҳбатлашарканмиз, у кишининг ҳамон жўшқин ижод завқи билан яшаётганини ҳис қилдик. Ҳавасимиз келди.

Маълумот учун айталик: шу пайтгача шоирнинг “Ойдинда кезаман”, “Қалбим қатраси”, “Заррин япроқлар”, “Бобо шаҳрим”, “Соғинч соҳили”, “Наволарим”, “Меҳр меҳвари” сингари йигирмага яқин китоблари, шунингдек, “Жабай”, “Хурлик қасидаси”, “Сулув Бибишхон ва мешкоб”, “Лухсорлик извошчилар” каби дostonлари чоп этилган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими.

Гулом Шомуроднинг ёш авлодга, жажжи ўқувчиларимизга бағишланган шеърларини эълон қиларканмиз, у кишига: «Ҳорманг, толманг! Бундан кейин ҳам ижодингиз баракали бўлсин!» деб қоламиз.

Таҳририят

Юлдузлар

Офтоб ўчиб,
Кетди кундуз.
Қўкка кўчиб,
Чиқди юлдуз.
Нурун тараб
Кенг осмонга.
Юлдуз қараб
Мен томонга.
Жимир-жимир
Этиб кулар
Мен-ла суҳбат
Қурмоқ бўлар.
– Кел, юлдузжон,
Гаплашамиз,
Бўлиб шодон
Куйлашамиз:
– Осмон бўлсин
Тўла юлдуз,
Уни кўриб
Қувонсин кўз.
Ўхшаймиз, бил,
Биз ўзимиз.
Биз ҳам ернинг
Юлдузимиз.
Оналар-чи
Бизни шундан,
Юлдузим, деб,
Севар дилдан.
Барча юлдуз
Бўлсин омон,
Бўлсин замин,
Бўлсин осмон!

Исириқ

– Ҳой исириқ,
Исириқ,
Туриш-
турмушинг
Қизик:
Ўзинг ўтда
Ёнасан,
Чирс-чирслаб
Қувонасан!?
– Исириқман,
Исириқ,
Жуссам кичик,
Қилтириқ
Юпқа бадану
Пўстим
Лек, қучдан йўқ
Кам-кўстим
Бу жисмимга
Бериб тоб
Нурга тўйгазган
Офтоб
Ўсган ерим –
Чўл, сахро
Тутуним –
Дардга даъво
Микроб келтирса
Касал,
Мен бўлиб унга
Ажал,
Чирс-чирс этиб
Отаман.
Қираман,
Йўқотаман!

Мактуб

Мактуб келди
Мактуб келди
Акамдан,

Мазмунини
Билиб олдим
Дадамдан.

Акам дебди:
Саломатман
Соппа-соғ.

Юрт хизматин
Ўтаяпман
Кайфим чоғ.

Яқин кунда
Тугатаман
Хизматни.

Менинг учун
Ўпинг укам
Суръатни.

– Урра, ака,
Кела қолинг
Тез, қани.

Кияр эдим
Сиз келтирган
Шапкани.

Оймомонинг қўшиғи

Оймоможон, оймомо –
Шуъла, нурга бой момо.
Шарқдан чиқиб келасан,
Кўкда юриб-еласан.
Қучиб олиб осмонни,
Ёритасан жаҳонни.
Нур халтангда нуринг кўп,

Жавоҳиру дуринг кўп.
Ундан баҳраманд бизлар –
Жамики ўғил-қизлар
Ёругингда ўйнаймиз.
Қўшиқ айтиб куйлаймиз.
Биз билан бирга қуйлар
Ранг-баранг хушбўй гуллар.

Тоғу тош, дала, қир ҳам
Биз билан бирга ҳар дам.
Оймоможон, ой момо,
Шуъла, нурга бой момо,
Нур халтангни очавер,
Меҳр нурингдан сочавер!

“Шавкат Раҳмон деган бир ўжар шоир...”

Ўтган асрнинг сўнгги чорагида юзага чиққан истиқлол адабиёти, таъкидлаш жоизки, ўзгариб бораётган миллий онгнинг, янгиланаётган эстетик тафаккурнинг маҳсули эди. Айниқса, Рауф Парфи, Ҳалима Худойбердиева, Азим Суюн, Шавкат Раҳмон, Усмон Азим, Икром Отамурод, Муҳаммад Юсуф, Фахриёр, Абдували Қутбиддин, Азиз Саид, Баҳром Рўзимухаммад, Иқбол Мирзо каби шоирлар шеъриятида оламни поэтик идрок этиш янги босқичга кўтарилгани яққол намоён бўлди. Ушбу сирада Шавкат Раҳмон номини сира унутиб бўлмайди, албатта.

Қалби безовта, руҳи уйғоқ шоир асарлари инсон иродасини тобловчи оғриқлар, пўртанавор руҳий тўлғоқлар ва қиличдай ўткир фикрларга бой. Шоирнинг тили кескир сўзлардан қонайди, сўрашишга узатилган қўли ҳам ўрни келса тигдай ялтираб кетиши мумкин. Зотан, “...билмоқчи бўлсангиз агар, шоирлик – жасорат сўзининг таржимасидир”.

Шавкат Раҳмон эллик йил ҳам яшамади. Умрининг асосий қисми эса мустамлака даврида ўтди. Буюк аждодлари дунёни лол қолдирган миллатнинг камситилиши, кадр-қиммати ерга урилиши шоир юрагини пора-пора қилади. Шу боис унинг сатрлари орасидан, таъбир жоиз бўлса, қамчилар зарбидан томчилаётган қон сизиб туради. “Иқроқ” шеърдан бир парча тинглаб кўринг-а:

*Мен жангчи эмасдим,
мен шоир эдим,
ниҳоят шоирдан кўра зобитман,
ҳар нафас мусулмон миллатим дедим,
Нафсига куйганлар келди оқибат,
Ҳаромни хуш кўрган малакфурушлар
зигирдай ҳимматин қилганда миннат,
япроқдан саргайдим, буюк урушда
мусулмон йўқ эди,
йўқ эди миллат.*

Бу мунглиғ шеър “Воҳ, яланг шохларим қиличдай кескир, бир япроқ қолмади шивирлайтурғон”, дея тугалланади.

Шавкат Раҳмон ижодида юксак санъаткорона битилган муҳаббат, табиат лирикаси алоҳида ажралиб туради. Аммо шоир поэзиясида бундай асарлар улушини кескир шеърлар салмоғи босиб кетади. Сабабини сал аввалроқ ҳам айтдик. Ижодкор давр тақозосига кўра миллатнинг изтиробли куйчисига айланган, эзилган халқининг чўнг дарди шоир қаламига сиёҳ вазифасини ўтаган. Шу боис “Дарчадан мўралаб турган гўзал сўзларни қолдириб кетман энди барчага”, дейди ва яна “Аслида атиргул бўйин таратган бу ўйноқи сўзлар меникимасдир. Менга нондай зарур, қиличдай кескир, захардай мард сўзлар бўлсаёқ басдир”, дея қўшимча қилади.

Гулсасал СОДИҚОВА

1991 йили туғилган.
Андижон давлат
университетининг
ўзбек тили ва адабиёти
факультети талабаси.

*Сайладим сўзларнинг сараларини,
курашлар шамоли кирди назимга.
Юртимни кезаман,
энди ҳар нарса –
Эгилган нарсалар тегар гашимга.
Энди ишлаш керак бу кенгликларда,
токим сўйламасин ёлгонни ҳеч ким,
токим буюк тоғлар салтанатида
эгилган бошларни
қиличлар кессин.*

Халқимизда эгилган бошни қилич кесмайди деган мақол бор. Аслида боболар уқтирмақдаки, одам айбига очиқ иқрор бўлиши, жазодан қочиб қутулишни кўзламаслиги, аксинча, бунга тик бора билиши керак. Мазкур мақол ҳаргиз мутеликни тарғиб қилмайди. Бироқ халқда қуллик психологияси кучайиб кетса, зулм қиличига бўйин эгиб бориш, бўйин эгиб юриш одатга айланиб қолиши ҳеч гап эмас. Тарки одат эса амри маҳолдир. Шавкат Раҳмон шеърларида бу ҳолатга ўзгача аҳамият қаратади. Ёвқур шоир қилич кесмасин деб эгилган бошлардан нафратланади ва нафратини сатрларига сингдиради.

“Туркийлар” шеъри Шавкат Раҳмон ижтимоий лирикасининг сара намуналаридан саналади. Шоир истибдод эзган миллатнинг боши бирикмаслигидан, тобе бўлиб яшашига кўникканидан озорланади. Туркий халқларда фақат эгилган бошлар қолганидан, ўзлигидан беҳабар қуллар туғилаётганидан юраги ёниб, кўкси пора-пора бўлади. Мурасасиз шоир бу ҳолат билан келишолмайди, миллатни уйғотишни истади, шу мақсадда аччиқ сўзлар айтади:

*Борми эр йигитлар,
Борми эр қизлар,
борми гул бағрингда жўмард ноалар,
борми гул туфроқда ўзлигин излаб,
осмону фалакка етган болалар,
Бор бўлса,
аларга етқариб қўйинг,
Бир бошга бир ўлим,
бир қараб туйинг:
Ёвга терс қараган мусулмон эмас!
Ёвга терс қараган мусулмон эмас!
Ёвга терс қараган мусулмон эмас!
Ёвга терс қараган мусулмон эмас!
Ёвга терс қараган мусулмон эмас!*

Шавкат Раҳмон туркийлар томирида азал-азалдан жўш уриб турган эрк қони кейинги асрларга келиб тўнғиб қолганидан изтиробга тушади, энди эса бу муз қотган қонни фақат кескир сўзгина яна-тагин вулқондай қайнатишига умид

боғлайди. Шунданми, шеърдан шеърга сўзларини қайраб бораверади.

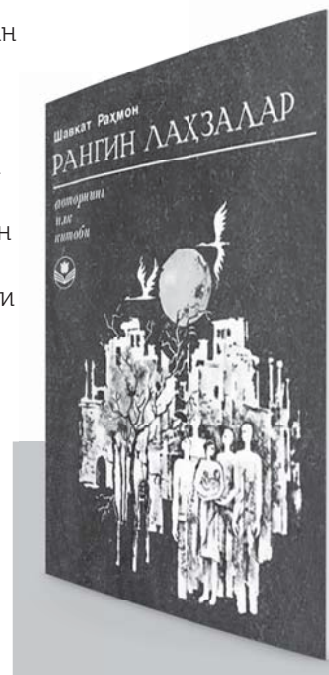
*Эй беклар,
заҳар ич – ўзбегинг қолиб,
ўзгага бўйсундинг,
ўлганинг шулдир.
Шунданми, бошида теридан қолип,
Саксовул сингари майишган будун...*

“Кенглик соғинчи” шеъридан кўриниб турибдики, шоирнинг наздида қуллик ўлимдан-да қаттиқроқдир. Зеро, қулларда ҳеч қачон ҳур фикр, озодликка интилиш, жонини хатарга қўйиш, зарурат туғилса, қурбон қилиш туйғуси бўлмайди.

Шавкат Раҳмон китобларини варақлаб, кескир сатрларидан қалбингиз қонаб, бедорлик қонлари гул туфроққа сачраб, эрта кўкламда она табиатдай уйғонганингизда, қора тошлардай гуллаганингизда... бир гап ҳадеб тилингизда еру кўкни қучган қалдирғочлардай айланаверади: “Шавкат Раҳмон деган бир ўжар шоир бир қуни қайтадан яраладимми?”.

Яралмайди! Шавкат Раҳмон сингари истеъдодли шоирларимиз ҳам кўп туғилади, аммо у каби кўнгли изтироб оғусига тўлган шоиримиз бўлмайди. Чунки халқимиз елкасини энди қуллик қамчилари яраламайди. Чунки халқимиз бундан бу ёғига бош эгиб яшамайди. Чунки бул ватанда эр йигитлар бор, эр қизлар бор, ўзлигин излаб осмону фалакка етган болалар бисёр! Аларга шоирнинг безовта қалбидан бир учқун етган, кескир шеърятдан бир баҳра етган. Шукрки, Шавкат Раҳмонга ҳам ватан мустақиллигини кўриш насиб этди, озод ҳаволардан тўйиб-тўйиб нафас олиш насиб этди.

*Эрку муҳаббатнинг мухтор элчиси –
ётмасман тупроққа дўниб, тинчланиб,
жасадим тирикдир ёруғ дунёда,
ойнинг синигидай чакналар синчларим.
Агар етти қават ернинг қаърида
ётсам-да, ларзага солиб ҳавони,
элимнинг юрагин
топар барибир
жисмимни куйдириб учган овозим.*

Александр КУПРИН

(1870–1938)

Таниқли рус адиби.
“Олеся”, “Суламиф”,
“Ёқут кўзли билагузук”,
қиссалари ёзувчига шухрат
келтирган. Асарлари
кўплаб тилларга таржима
қилинган.

Русчадан
Темур ТАНГРИБЕРГАНОВ
таржимаси

Настарин воқеаси

Ҳикоя

Хотини эшикни очишига зўрға сабри етган Николай Евграфович Алмазов пальто ва фуражкеси билан дарров хонасига кириб кетди. Унинг чимирилган қошлари ва асабий пирпираётган пастки лабига кўзи тушган хотини қандайдир нохуш воқеа содир бўлганини англаб етди... Индамасдан эрининг орқасидан кириб борди. Хонанинг қайсидир бурчагида Алмазов тек қотиб турарди. Кейин у қўлидаги портфелини полга итқитиб, ўзини креслога ташлади ва бармоқларини асабий қисирлатиб қўйди. Очиқ портфелнинг қоғозлари сочилиб кетганди.

Алмазов бош штаб академиясида маърузалар тингловчи ёш, ўртаҳол офицер бўлиб, ҳозиргина ўша ердан қайтди. Бугун у профессорга ўзининг сўнгги ва энг мураккаб амалий ишини, яъни ҳудудларнинг чизмаларини кўрсатиб келганди.

Алмазов ва унинг хотини қандай қийинчиликларни бошидан кечиргани ёлғиз худога ва ёлғиз ўзларига аён. Ҳарҳолда, барча тўсиқлар енгиб ўтилди... Аввал бошидаёқ академияга киришнинг ўзи имконсиздай кўринган эди. Икки йил мобайнида Алмазов тантанали тарзда имтиҳонлардан йиқилди ва фақат учинчи уринишдагина ҳамма синовларни енгиб ўтишга эришганди. Агар ёнида хотини бўлмаганида, иродаси бўшлиқ қилиб, қўлини қўлтиққа уриши аниқ эди. Бироқ Верочка уни руҳан тушмасликка ундади ва доимо қўллаб-қувватлаб турди. У ҳар қандай омадсизликни очик чехра билан қаршилашни ўрганди. Ўзини унутиб, эри учун одми бўлса-да, зиёли одамга хос қулайлик яратишга киришди. Эри учун ҳам котиба, ҳам қироатчи, ҳам таржимон ва эслатма дафтари вазифасини бажара бошлаганди.

... Оғир сукунат билан беш дақиқа ўтди. Бу орада иккаласига таниш бўлган соатнинг чиқиллаши, асабни ўйновчи ўша бир, икки, уч-уч: бир жуфт текис зарб, сўнг учинчи хириллоқ бонг жимжитликни бузаётганди... Алмазов эгнидагиларни ечмай тескари ўгирилиб ўтирарди. Ундан икки қадам нарида эса Вера миқ этмасдан, асабий, гўзал чехрасига изтироб зуҳур этиб турарди. Ниҳоят у оғир бетоб одамнинг каравотига эҳтиёткорона яқинлашган каби биринчи бўлиб сўз қотди:

– Коля, ишларинг қанақа, ўзи? Ёмонми?

У елкасини қимирлатди ва индамади.

– Коля, иш режангни қабул қилишмадимми? Айтақол, барибир бирга муҳокама қиламиз-ку.

Алмазов дарров хотинига ўгирилди ва ёниб, тошиб гапира бошлади.

– Ҳа, ҳа, қабул қилишмади, жуда билгинг келаётган бўлса, билиб қўй. Наҳотки кўрмаётган бўлсанг? Бари чаппасига кетди! Булар энди ҳеч нарсага ярамайди, – деб портфелини оёғи билан турткилади, – буларни печкага ташлаб юборсанг ҳам майли энди! Мана, кўриб қўй академияни! Бир ойдан сўнг тагин полкда бўламан, яна шармандаларча, шов-шув билан. Яна арзимаган шу лаънати доғ туфайли-я... Жин урсин!

– Қанақа доғ, Коля? Ҳеч нимага тушунмаяпман.

У креслонинг четига ўтириб, Алмазовнинг бўйнидан кучди. Эр қаршилиқ қилмади, лекин ҳамон маъюс қиёфасини бурчакка тикиб ўтирарди.

– Қандай доғ, ахир, Коля? – сўради хотини яна.

– Э-э, ҳалиги, оддий доғ-да, яшил бўёқ. Кеча соат учгача ухламай ишлаганимни биласан-ку, ишни охирига етказишим керак эди. Режам чиройли қилиб чизилди, безалди. Бу ҳақида ҳамма гапирди. Бироқ кеча тунда ўтиравериб чарчаб кетдим, қўлларим қалтирай бошлади – ва оқибатда режани доғ қилиб қўйдим... Ҳа, яна қуюқ доғ-а... катталигини айт. Тозалайман деб баттар чаглаштириб юбордим. Кейин у ҳақида ўйлайвериб, бошим қотди, ахийри ундан ниманидир чизмоқчи бўлиб, доғли нуқтада дарахтларни чизиб қўявердим... Жуда яхши чиқди, доғ борлигини биров пайқамайдиган даражада эди.. Бугун эса профессорга олиб борсам:

“Хўш, хўш, мм-яхши. Поручик, манави жойдаги буталар қаердан пайдо бўла қолди?” деди.

Унга бор гапни айтишим керак эди. Балки шунчаки устимдан кулиб қўярди. Йўқ, кулмасдиям. Ахир, у қуруқ, расмиятчи немис бўлса. Унга: “Бу жойда ҳақиқатан ҳам буталар ўсади” дедим. У эса: “Йўқ, мен бу ҳудудни беш қўлимдай яхши биладан. У ерда буталар бўлиши мумкин эмас”, деди. Шу тарзда суҳбатимиз аланга ола бошлади. Ёнимизда бошқа офицерлар ҳам турганди. “Майли, сиз бу гапни жуда ишонч билан айтаётган экансиз, унақада эртагаёқ ўша тоғлар орасидаги жойга борамиз. Қўрамиз, буталар бормикан. Шубҳасиз, беҳафсала ишлаганингиз ёки ғира-шира харитадан кўчириб олганингиз фош бўлади.

– Аммо нега у буталар йўқ деб ишонч билан гапиряпти?

– Э, худо, нега деганинг нимаси? Яна бемаъни саволларни беряпсан. Ахир, у бу ҳудудни йигирма йилдан буён яхши билади. Ўз уйдан ҳам... Буниси етмагандай, у одам дунёдаги энг ашаддий расмиятчи, яна миллати немис-а... Ахир, мен ёлгон гапириб, беҳуда тортишяпман-ку... Ундан ташқари...

У гапираётганда кулдондаги куйган гугурт чўпларини асабий синдириб турар, жимиб қолганда эса уларни полга итқитарди. Бу иродали одамнинг роса йиғлагиси келаётган эди.

Эр-хотин оғир ўйга чўмиб, сукут сақлаб ўтиравердилар. Аммо Верочка тўсатдан ўрнидан ирғиб турди.

– Қулоқ сол, Коля, ҳозироқ боришимиз керак! Тезроқ кийин.

Николай Евграфович руҳий оғриқдан афтини бужмайтириб тикилди.

– Эҳ, Вера, бемаъни гапни қўй. Наҳотки, мени бориб, хатомни тан олади деб ўйласанг. Ахир, бу

Ўзим ўзимга ҳукм чиқаришим билан тенг-ку. Ўтинаман, тентаклик қилма.

– Йўғ-е, тентакликмас, – деди Вера депсинганча қаршилиқ кўрсатиб. – Ҳеч ким сени узр сўраш учун мажбурлаётгани йўқ... Агар у ҳудудда буталар бўлмаса, уларни ҳозироқ ўтқазиш керак.

– Ўтқазиш? Буталарни-я?.. – Николай Евграфовичнинг кўзлари олайиб кетди.

– Ҳа, ўтқазиш. Агар ҳақиқатни яширган бўлсанг, демак, уни тузатиш лозим.

“Қани отланайлик, шляпамни узатиб юбор... Кофточкамни ҳам... У ерда эмас, шкафни қара... Соябонимни ҳам!”

Алмазов унинг гапидан норози бўлса-да, беихтиёр ҳаракатланар, шляпа ва кофточкаларни қидирарди. Вера бўлса столнинг тортмаларини очиб ёпар, қутичаларни биттама-битта титкилаб, сўнг полга ташлаб, ниманидир излаётганди.

– Зираклар... лекин булар ҳеч нимага арзимайди-ку... Уларга ҳеч вақо бермайди... Ҳа, манави, бриллиант кўзли узук қимматбаҳо... Дарҳол гаровдан қайтариб олиш лозим... Йўқолиб қолса, яхши бўлмайди. Браслет... бунгаям оз тўлашади. Чунки эскириб, қийшайиб қолган... Коля, кумуш портсигаринг қаерда қолди?

Орадан беш дақиқа ўтиб, барча қимматбаҳо буюмлар ридикюль¹га жойланди. Вера тайёр бўлиб, сўнгги бор уйга қайта кўз югуртириб чиқди. Ҳеч нимани унутмаганига ишонч ҳосил қилгач:

– Кетдик, – деди қатъий оҳангда.

– Қаёққа борамиз, ахир? – Алмазов қаршилиқ қилмоқчи бўлиб кўрди. – Ҳозир қоронғи тушади, ишхонамгача эса ўн вёрст² масофа бор.

– Шуям гапми?! Кетдик!

Алмазовлар даставвал ломбард³га кириб ўтишди. Гаровчи, афтидан, одамларнинг кундалиқ бахтсизликларига дуч келавериб, бундай ҳолатларга кўниккани юзида акс этиб турарди. У келтирилган буюмларни шунчалик синчиклаб текширдикки, Верочка ўзини йўқотиб қўяёзди. Айниқса, уни ранжитган ҳолат, бриллиант узугини ўлчаб, атиги 3 рублга баҳолагани бўлди.

– Ахир бу соф бриллиант-ку, – эътироз билдирди Вера, – у ўттиз рубл туради, билсангиз агар.

Гаровчи ҳорғин бепарволик билан кўзларини юмди.

– Бизга бунинг фарқи йўқ, хоним. Биз қиммат тошларни умуман қабул қилмаймиз, – жавоб қилди у, навбатдаги буюмни тарозига қўйиб, – биз фақат металл буюмларнигина баҳолаймиз.

¹ Хотин-қизлар сумкачаси

² 1,06 км.га тенг масофа ўлчови

³ Гаровхона.

Эски ва қийшиқ браслет кутилмаганда қиммат баҳоланди. Хуллас, жами 23 рубль тўпланди. Бу пул эса уларга етиб ортарди.

Алмазовлар боғбонниқига кириб боришган пайтда аллақачон Петербург узра сутдай тун пардаси ёйилиб бўлган эди. Тилла кўзойнакли боғбон, миллатли чех бўлган миқти қария эндигина оиласи билан кечки овқатга ўтираётган экан. У бемаҳалдаги ташриф ва ғалати илтимосга ҳайрон бўлиб, норозилик билдирди. Афтидан, боғбон қандайдир фирибгарликдан шубҳаланаётганди, шу сабабдан Верочканинг қатъий саволига қуруққина қилиб жавоб қилди:

– Минг бор узр. Бироқ ярим оқшомда мен ишчиларга иш буюра олмайман. Агар истасангиз эрталабданоқ ихтиёрингизда бўламан.

Энди фақат битта йўл қолганди: у ҳам бўлса боғбонга бор гапни ётиғи билан тушунтириш эди. Верочка шундай қилди ҳам. Маъшум доғ билан боғлиқ бу воқеани боғбон дастлаб ишонқирамай, ҳатто ёвсираб тинглаб турди. Аммо Веранинг кўчат ўтқазииш ҳақидаги таклифи ҳақида эшитгач, унинг қизиқиши ортди ва бир неча бор хайрихоҳлик билан жилмайиб ҳам қўйди. Вера ҳикоясини тугатгач:

– Хўп, нимаям дердим, – деб ўзича розилик билдирди боғбон. – Айтинглари-чи, қайси навдаги бутани ўтқазиишни маъқул кўрасизлар?

Боғбон бисотидаги буталарнинг ҳеч қайсиси чизмадаги доғга мос тушмас эди. Ноилож настарин бутасини танлашдан ўзга чора топа олмадилар.

Алмазов рафиқасини уйга жўнатаман деб беҳуда уринаверди. У шаҳар ташқарисига эри билан бирга йўл олди, буталарни ўтқазиишарқан, ўзича куйиб пишар, ишчиларга халақит берарди. Ниҳоят, буталар остидаги чимларга разм солиб, уларни тоғ ён бағридаги чимлардан ажратиб бўлмаслигига ишонч ҳосил қилгач, уйга кетишга қарор қилишди.

Вера эртаси кунни ҳаяжондан ўз уйига сигмади ва эрига пешвоз чиқиш ниятида кўчага отланди. Ҳали узоқда турган эса-да, эрининг ирғишлаб келаётган гавдасидан бута воқеаси муваффақиятли якун топганини фаҳмлади... Ҳақиқатан ҳам, Алмазов аланга бўлиб ёнар, ҳорғинлик ва очликдан оёқда базўр турар, бироқ чехрасида қозонилган ғалаба ёлқини акс этаётганди.

– Ҳаммаси аъло! Жуда зўр бўлди! – дея ўн кадам наридан шодон қичқирди у безовталанаётган хотинига қарата. – Шундай қилиб, биз улар билан бирга кўчатлар ёнига бордик. У буталарни кўриб ҳайрон бўлиб қолди. Ҳатто баргларини юлиб, чайнаб кўра бошлади.

“Бу қанақа дарахт бўлди?” – деб сўради.

Мен: “Билолмадим, жаноблари”, деб жавоб қилдим.

“Қайин, шекилли?” – сўради яна.

Мен эса: “Қайин бўлса керак, жаноблари”, дедим. Шундан сўнг у мен томон ўгирилиб, ҳатто қўлини узатди. “Ўзимни қабул қилинг, поручик. Модомики, шу буталарни унутиб қўйган бўлсам, демак, росданам қарияпман”. Ахир, у атоқли, закий профессор эди. Очиғи, уни алдаганим учун виждоним қийналяпти. У одам профессорларимиз орасида энг кучлиси. Билими – даҳшат! Ҳудудларни беш қўлдай билишини кўриб ҳайрон қоласан.

Унинг ҳикояси Верага қисқадек туюлди. Профессор билан бўлиб ўтган суҳбатни ипидан игнасиғача айтиб беришини эридан қайта-қайта сўрайверди. Уни энг майда икир-чикирлар ҳам қизиқтираётганди: яъни профессорнинг афти қандай алпозда бўлгани, ўзининг қарилигини қай оҳангда тан олгани, Колянинг ўзи нималарни ҳис этгани...

Ниҳоят, улар гўё кўчада ўзларидан бошқа ҳеч бир тирик жонзот йўқдек, шўх-шодон бир-бирининг қўлидан ушлаб, тантанавор уйга қайтишарди. Йўловчилар эса бу ғалати жуфтликка таажжуб билан қараб тўхтаб қолишарди...

Николай Евграфович ҳали ҳеч қачон бугунгидек зўр иштаҳа билан овқат емаган эди. Тушлиқдан сўнг эса Вера эрининг хонасига стаканда чой олиб кирди ва кулиб юборди. Қизиғи, у билан бир пайтда эри ҳам кулиб юборганди.

– Нега куляпсан? – сўради Вера.

– Ўзинг-чи?

– Йўқ, аввал сен айт, мен кейин...

– Ўзим, шунчаки: Настарин воқеаси эсимга тушиб кетди. Сенда-чи?

– Ўзим... Мен ҳам шу... Настарин воқеасини эсладим. Бундан буён настарин менинг энг сеvimли гулим бўлади, демоқчийдим...

Ноширлик-матбаа бошқаруви:

Таҳлил ва таклифлар

Воҳид ИКРОМОВ

1982 йили туғилган.
Тошкент давлат иқтисодиёт
университетини
тамомлаган.
Ҳозирда Ўзбекистон
Республикаси Президенти
хузуридаги
Давлат бошқаруви
академиясининг 2-босқич
тингловчиси.

Юртимизда китоб ҳамisha ардоқланган. Шу боис ноширлик ва матбаа соҳаси жамиятимизда муҳим ўрин тутди. Бу соҳа, айниқса, мустақиллик йилларида жадал суръатларда тараққий этди. Бугун Ўзбекистонда 122 та нашриёт фаолият юритмоқда, уларнинг 60 фоизи нодавлат секторга тегишли. 1990 йилда 9 та нашриёт фаолият юритганини эсласак, ўтган вақт мобайнида кўрсаткичлар 13 баравар ўсганини кўраимиз. Айни дамда Матбуот ва ахборот агентлигида 1677 та матбаа корхонаси давлат рўйхатида олинган бўлиб, уларнинг 86 фоизи хусусий. Бу 1990 йилда мавжуд бўлган 149 босмахонага солиштирганда 11 баравар кўп демакдир¹.

2004 йили агентлик тизимидаги корхоналарнинг самарали бошқарувини ташкил этиш учун нашриёт ва босмахоналар бирлаштирилган ва бу шу давр учун ўз самарасини берган эди. Аммо барча жабҳада бўлгани каби бошқарув ҳам доимий такомиллаштирилиши керак. Шу боис Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги тизимидаги матбаа корхоналари ҳақидаги маълумотлар, статистик ҳисоботлар ва кузатувлар натижаларидан фойдаланилиб, соҳани янада ривожлантириш бўйича ўз фикр-мулоҳазаларимни, таклифларимни илгари сурмоқчиман – ҳеч қандай баҳо бериш мақсадим йўқ.

Менежментнинг ўзига хос асослари мавжуд ва уларнинг умумэтироф этилганлари қуйидагилар:

- Режалаштириш;
- Ташкиллаштириш;
- Раҳбарлик қилиш (йўналтириш, мувофиқлаштириш);

¹ Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг ички маълумотлари (01.01.2017 йил ҳолатига кўра).

- Назорат қилиш (ҳисобот олиш);
- Рағбатлантириш.

Ўрганилган корхоналар мисолида кўрайдиган бўлсак, биринчи икки асос юқори даражада йўлга қўйилган. Назорат қисмини эса кучайтириш керак, ички молиявий аудит тизимини ҳам изчил ривожлантириш зарур. Ходимларни рағбатлантиришнинг янги услублари қўллansa, иш янада самарали бўлади. Бўлмаса, дунёда принципал-агент ва маълумотлар асимметрияси деб ном олган муаммоларнинг келиб чиқишига замин яратилади. Яъни: агентда катта ресурслар устидан фойдаланиш ваколоти мавжуд, ammo унинг меҳнати етарлича тақдирланмаса, у жамоа манфаатларига зид – ўз манфаатларига мос қарорлар қабул қила бошлайди.

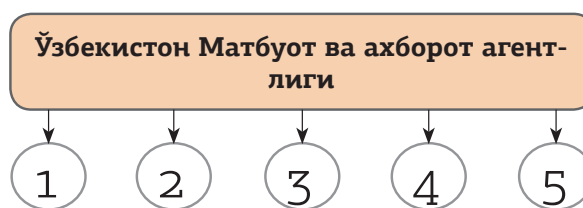
Ноширлик-матбаа соҳаси ва, шу жумладан, бошқа кўплаб соҳаларда ҳам “харажатлар ўрнини қоплаш”, яъни ўтган йил харажатлари ва ҳажмидан келиб чиқиб, кейинги йил маҳсулот таннархини чиқариш усулидан воз кечиш керак. Инфляция, нарх-наво ва ҳажмлар (ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга бозор талаби)нинг ўзгариши (ошиши ҳам, тушиши ҳам) инobatга олинмаслиги ресурсларнинг нотўғри тақсимланишига, стратегик ривожланиш ва режалаштиришнинг хатолигига ҳамда ноқилонга бошқарувга олиб келади. Бу усул жаҳон инқирози ва умумий талабнинг пасайиши даврида ишлаб чиқариш ҳажми камайиши ва бозорда ортиқча маҳсулот борлиги оқибатида маҳсулот нархи тушиши, реал харажатлар ҳажми қопланмаслиги ва бу ҳисоботларда акс этмаслигига олиб келади. Жараённинг кейинги йилларда қайтарилиши, реал харажатлар йиғилиб қопланмаслиги, бошқарувнинг эса бундан етарлича хабардор этилмаслиги корхонани банкротга олиб келиши мумкин. Бозор муносабатлари даврида маҳсулотга бўлган талаб ва таклифнинг доимий ўзгариши вазиятида бундай ҳисоб-китоб усулларида воз кечишимиз ва замон талабларига жавоб берадиган янги услубларга ўтишимиз зарур.

Ноширлик-матбаа соҳасидаги масалалар бўйича қуйидагича ечимларни таклиф этаман:

– корпоратив бошқарув элементларини корхоналар бошқарувига татбиқ этиш, шу жумладан, ички назорат ва ягона бошқарув тизимини

яратиш, яъни оператив бошқарувдан ташқари стратегик масалаларни ечадиган ва мақсадларни белгилаб берувчи, таъсир чораларига эга органни яратиш. Янги таклиф этилаётган бошқарув тизимида агентлик ва тизимдаги корхоналарнинг тўғридан-тўғри алоқаси камроқ бўлади, Агентлик ўзининг асосий вазифаси – давлат бошқаруви функциясини янада самаралироқ бажаришига имкон беради. Шу билан бирга, тизимдаги корхоналар ва мулкдор (агентлик) орасида маълумот алмашинуви яхшиланади, шаффоқлик ва бошқарув самарадорлиги ошади.

Эски ҳолат

Тизимдаги корхоналар

Таклиф этиладиган ҳолат

- корхоналарда бошқарув ҳисобини юриштишни ташкил этиш, бошқарув қарорлари ва маркетинг ҳисоб-китобларини ҳам бошқарув ҳисоби маълумотлари асосида бажариш;
- маҳсулот дастлабки ҳисоб-китобларида таннархни ҳисоблашни доимий ва ўзгарувчан харажатлар асосида амалга оширишни йўлга қўйиш;
- жаҳон бозор талабларини доимий ўрганиб бориш ва узоқ муддатли стратегик режаларни ишлаб чиқиш;
- бошқарув тизимини доимий равишда такомиллаштириб бориш ва янги усуллари татбиқ этиш бўйича илмий изланишларни олиб бориш;
- бошқарув кадрларини молиявий рағбатлантириш мақсадида ойлик маош, мукофот (бонус) пулларини тўлаш мезонларини ишлаб чиқиш;

– маркетинг тадқиқотларида нафақат ташқи омилларга, балки ички омилларга ҳам эътибор қаратиш;

– янги информатсион технологиялар ва электрон дастурларни татбиқ этиш йўли билан корхоналарнинг ишлаб чиқариш жараёни ва бошқарув тизимини интеграллаштириш;

– янги кадрларни тайёрлашга ва эски кадрларни қайта тайёрлашга кўпроқ эътибор бериш. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотда “инсон капитали” қисмини ошириш (Буни яқка ҳолатда бажариш қийин, бу кўп маблағни талаб этади. Хориж мамлакатларида бу жараён корхоналар ва давлат бошқарув органи билан шерикчилик асосида, ўқув ташкилотларини жалб этган ҳолда амалга оширилади);

– корхоналар орасида кооперацияни ошириш, ҳужжатларни расмийлаштиришни енгиллаштириш ва тезкорликни таъминлаш лозим. Шунингдек, тизимдаги корхоналарнинг ишлаб чиқариш қувватларини бир жойга жойлаштиришдан, ноширлик-матбаа кластерини яратишдан қанчалик фойда бўлишини (харажатларнинг камайишини) ҳисоблаб чиқиш зарур.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон, қўшни давлатлар билан қиёслаганда, энг кучли полиграфик базага эга мамлакат, сўнгги йилларда соҳада катта ҳажмда модернизация ишлари амалга оширилди. Хусусан, минтақада биринчи бўлиб А1 форматдаги 8 буюқли замонавий юқори автоматизация ва тезликликка эга полиграфик ускуна ўрнатилди.

Замонавий бошқарув усулларини татбиқ этиш дегани – хорижда машҳур бўлган бирор методни тўғридан-тўғри кўчириб олиш эмас, балки илғор давлатлар тажрибасини ўрганиб, самарали бошқарув элементларини миллий кадриятларимиз, менталитетимиз, замон талаблари ва техника ривожини ҳисобга олган ҳолда ўзлаштириш, шаклланди бошқарув тизимини янада кучайтиришдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб муталааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги фармойишида қўйилган устувор масалалар ҳам ноширлик ва матбаа соҳасига янгича, замонавий қарашлар асосида ёндашувни тақозо қилади.

Матбаа-ноширлик тарихидан 7 қизиқ маълумот

1. «Биринчи босма китоб қаерда пайдо бўлган?» деган саволга мутахассислар Гутенберг кашфиётини эслаб, Европада – XV асрда, деб жавоб беришади.

2. Бироқ, илк босма китоб ихтироси Ванг Жига тегишли, деган фикр ҳам йўқ эмас. Бу китоб эрамиздан олдинги 868 йили Хитойда пайдо бўлган. Хитой манбаларида бу тарих санаси эрамиздан олдинги 993 йил деб айтилади. Ванг Жи ўз маҳсулотини ксилография услубида яратган. Гарчи бу усул анча машаққатли бўлса-да, ҳарҳолда, китоб яратиш жараёнини бирмунча тезлаштирган.

3. Фридрих Кёнинг номи матбаа тарихидан мангу жой олди ва 1814 йил бу соҳа тараққиётида ҳал қилувчи палла бўлди. Худди шу йили моҳир уста томонидан ясси-босма станок кашф қилинди. Унинг устунлиги тезлигида эди. Бир соатда 800 нусха босмадан чиқарди. Ҳозир эса бир соатда бир неча ўн минг нусха буклет чоп этиш имкони бор.

4. Рангли босма XIV асрда пайдо бўлган. Бунда бир неча ўйма нақшли юпқа тахтачалардан фойдаланилган. Уларнинг ҳар бири муайян ранг билан бўялган.

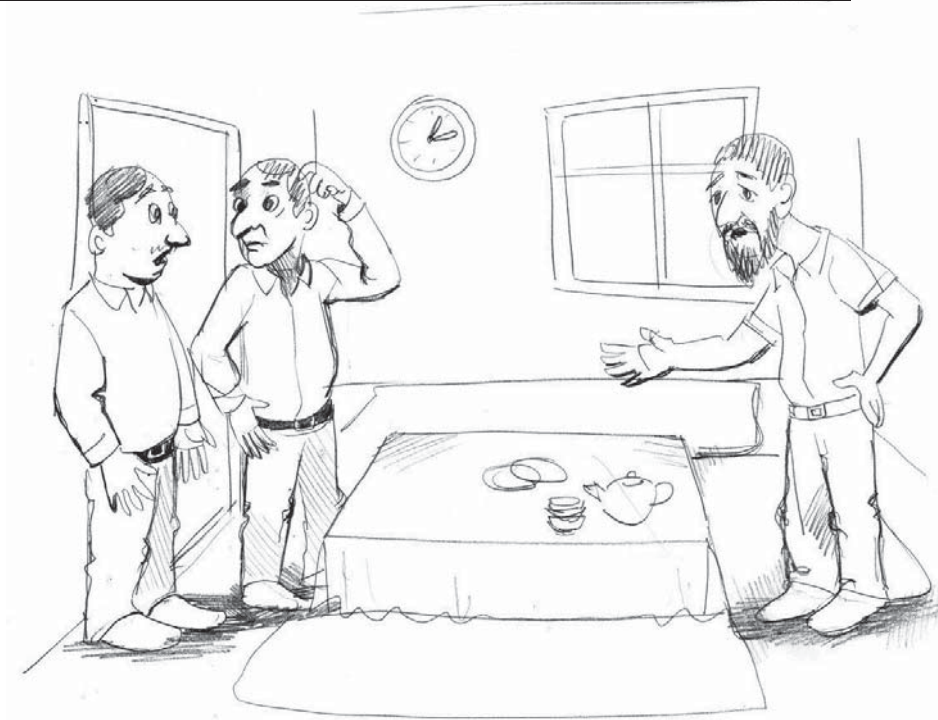
5. Ноширлик - босма китоб тарихи ва ишлаб чиқаришга оид унсурлар мажмуи. Матбаа эса замонавий мосламалар ёрдамида чоп этилган барча турдаги босма маҳсулотларни ўз ичига олади.

6. Эрамиздан олдинги 153 йили қоғоз кашф этилган, дейилади европа манбаларида. Бамбук толаси ва тут шохлари қайнатилиб, варақлар ҳосил қилинган, экан. Шу ўринда дунёга донғи кетган Самарқанд қоғози ёдимизга келади. Эҳтимол, илк қоғоз ундан-да аввалроқ бизда яратилгандир – буюғи тарихчиларга ҳавола.

7. 1866 йили инглиз ихтирочисиси Ричард Хоу ўз кашфиёти – ротацион босма станогини ҳақида эълон қилди.

Шундай қилиб, ноширлик ва матбаа соҳаси босқима-босқич ривожланиб келди ва бу жараён ҳали-ҳануз давом этяпти.

Ирода МУРОДОВА
тайёрлади.

Одам қандай қарийди?

Сизнингча, одам қандай қарийди? Ёши улғаяди, тани тўзийди, шундайми? Йўқ, тополмадингиз? Билсангиз, одамни одам қаритади!

– Сейтекти яқин орада кўрдингми? – сўради Мустафо бир маъракада учрашиб қолганимизда мендан.

– Йўқ.

– Бечора жуда қариб, чўкиб қолибди.

– Қанақасига? Учовимиз институтда бирга ўқидик. Сен билан мен дингиллаб юрибмиз-ку?

– У армиядан келиб ўқишга кирган эди-ку! Шунинг учун уни “староста” қилиб сайлаган эдик.

– Бор-йўғи икки ёш катта эди. Демак, икки йилдан кейин биз ҳам... – у ёғини гапиришга тилим бормади.

– Ким билсин, – деди у бош чайқаб. – Хуллас, бориб кўриб қўйганинг маъкул. Кейин армон қилиб юрма.

Мустафонинг гапига қараганда, Сейтек кўпга бормайдиганга ўхшайди. Беш йил бир тишлам нонни бўлишиб еган эдик, кейинроққа қолдиришга виждоним чидамади. Эртаси кўни тонг азонда йўлга тушдим.

Мустафонинг айтганича бор экан. Сейтек менга кўзи тушиб ўрнидан турмоқчи бўлган эди, кампири тиззасидан босиб жойига қайта ўтқазди:

– Йиқилиб тушарсиз, ўтиринг.

Муродбой НИЗАНОВ,
Қорақалпоғистон халқ
ёзувчиси.

1952 йили туғилган.
Нукус педагогика
институтини тахсил олган.
“Текин парвоз”, “Телефон
жинниси”, “Кулдиргани учун
айбдор” каби ҳажвиялар
туғламлари, “Душман”,
“Охират уйқуси” романлари,
“Ақчагул”, “Икки қонхўр”
қиссалари нашр этилган.

Ғафур ЭШМУРОДОВ
ўзбекчалаштирди.

Мен тиз чўкиб, у билан саломлашдим. Боёқиш кучоқ очгани билан ўрнидан туришга холи келмади.

– Сейтек жўра, бу нима аҳвол? – дедим саломалик қилиб, бир чойнак чой ичиб олгандан сўнг.
– Оғриб қолдингми?

– Худога шукр, тани-жоним соғ, – деди у овозига куч бериб.

– Унда нега қўлинг қалтирайди? Ёки... кўп ичаяпсанми?

– Худога шукр, бунақа ишларни йиғиштирганимга анча бўлди.

Мен бу ёғига нима дейишни билмай, унга савол назари билан тикилдим.

Сейтек нури қочиб қолган кўзларини мендан олиб қочди.

– Яқингача кўп қатори ўз суягимни ўзим кўтариб юрган эдим, – дея гап бошлади у бироздан сўнг. – Тўғриси, мени одамлар хароб қилди. Манави кампир ҳам шуларнинг қаторида...

– Бу киши дардини ҳам бировлардан кўради, – деб унинг хотини юзини терс ўгириб олди.

– Тўғри-да! – Сейтек бироз нафасини ростлаб олиб, гагида давом этди. – Ўзинг биласан, одам ёши ўтган сари қушуйку бўп қолади. Азонда кампирдан бир, болалардан икки соат бурун уйғонаман. Ҳамма дастурхон бошида жам бўлгунча қўл қовуштириб ўтираманми? Мол-ҳолга, экин-тикинга қарайман. Бир куни эрталаб қовун полизини кетмон билан чопиқ қилаётган эдим. Кимдир:

– Сейтек оға! – деб чақирди. Бундоқ қарасам, Турсунбой деган инимиз челнинг бошида қаққайиб турибди.

– Бу ёққа келинг! – деди у.

– Тинчликми?

– Келаверинг!

Бордим.

– Сизда кампир йўқми?! – деди у саломлашиш учун қўл узата туриб.

– Бор, – дедим ҳайрон бўлиб.

– Ўғиллар йўқми?

– Бор.

– Қизлар йўқми?

– Нега бунча тергаб қолдинг, Турсунбой иним? Тинчликми, ишқилиб?

– Оға, ёшингиз пайғамбар ёшидан ошди, бундан бу ёғига дунёнинг тубига етмоқчимисиз?

– Тагини чопсак, қовун яхши пишади-да...

– Эй, падарига лаънат шу қовунларнинг! Шу ёшгача қора меҳнатнинг тагида яшаганингиз каммиди?

Турсунбой шу гапларни айтди-да, катта ишни қойиллатгандай ортига бурилиб жўнади. Мен анқайиб қолавердим. Унинг аччиқ-тизиқ гаплари юрагимга ботиб кетди. Кетмонни бир чекка отиб юбордим-да, уйга кириб ётиб олдим. Шу бўлди-ю, қовун полизи чопилмай, молларнинг таги тозаланмай қолди. Эшакнинг охурига вақтида ўт солинмади. Сабрим чидамай тараддудланиб тураман-да, Турсунбойга ўхшаган битта-яримтаси келиб қолиб, дашном беришидан ҳадиксираб ўзимни тияман. Болалар билан келинлар ишда, кампир бола боқишдан ортмайди.

Бир куни овулда маърака бўлди. Пишқириб турган сур эшагим бор эди, ўзинг ҳам бир-икки марта кўргансан. Шу жониворни эгарлаб, маъракага миниб бордим. Уйнинг олдидаги столда Пиримбет, Гулман, Шербой – учаласи ўтирган экан. Дарвоқе, сен уларни танитайсан.

– Сенда ўғил йўқми? – деди Пиримбет.

– Худога шукр, бор, – дедим қовоқ уйиб.

– Борлигини биз ҳам биламиз. Бир болангда “Нексия”, бошқасида “Ласетти”, сенинг бу юришинг нимаси? Шу замонда эшак миниб юрган одам қоптимми?

– Нима қипти? Эшак ўзимники...

– Э, қўйсанг-чи!

– Ундан кўра болалар гапимга кирмайди деб тўғриси айтавер!

– Ўзи, Сейтек болаларини ёшлигидан эрка қилиб ўстирди. Мана, оқибати.

Хуллас, улар мени “болаларини дуруст тарбияламаган, қартайганида ҳам жонининг роҳатини билмайдиган жонсабил”га чиқаришди.

Овулда Ўтабой деган қария эшак арава ахтариб юрган эди. Эртаси куни “Аравасини ўзингиз тоғиб оларсиз”, деб эшакни шу одамга бериб келдим. Эшакка ўт бериш, далага боғлаб келиш, суғориш мен учун яхшигина эрмак эди, шундан ҳам қутулдим.

Бир куни кечқурун турмушга чиқиб кетган қизим меҳмон бўлиб келди. Курка сўйиб, жўхори гуртик пиширттирдим. Овқат пишган маҳал ўрнимдан тураётган эдим, қизим сўраб қолди:

– Қаёққа, ота?

– Қўлимни ювиб келаман, қизим.

– Нима, сизда келин йўқми?

– Ҳов... Жўмрақни бурасам, сув шариллаб оқади. Келинни овора қилиб нима қиламан?

– Ана, айтмадимми! Даданг қариб, ёш болага ўхшаб қолди, – деди манави кампир қизига. – Ўзи ҳурматини билмаса, келин ҳам сийламайди-да.

Ноилож жойимга қайтиб ўтирдим. Келин обдаста олиб келиб, қўлимга сув қўйди. Ҳовлида у ёқ-буёққа юрсам, оёғимнинг чигили ёзилиб, қоним юришар эди. Шундан ҳам мосуво бўлдим.

Кампир намоз ўқиётганида кенжа набирамиз уйғониб, йиғлашга тушди. Туриб, уни қўлимга олдим. Бироз кўтариб, юпатмоқчи эдим.

– Қўйинг жойига! Йиқитиб қўясиз! – деб кампир жойнамосини наридан-бери йиғиштириб, олдимга югурди. Жонҳолатда чақалоқни қўлимдан тортиб олди. – Сиз ўзингизнинг ҳолингизни билинг.

Аста-секин оёқ-қўлим увишадиган одат чиқарди. Ташқарига чиқиб келсам, ҳансираб қоламан. Бу аҳволда биратўла ётиб қолишим мумкин, ҳар куни бир-икки чақирим пиёда юрсам яхши бўлар, деган қарорга келдим ўзимча.

Эрталаб кўчада кетаётсам, Ортиқбой қаршимдан чиқиб қолди.

– Ҳа, Сейтек оға, йўл бўлсин? – деди у.

– Бир муддат оёқнинг чилигини ёзай деган эдим.

– Биратўла югура қолмабсиз-да! – дея тиржайиб ёнимдан ўтиб кетди.

Ўн-ўн беш одим юрган эдим ҳамки, Соатбой дўкончига рўпара келдим.

– Тинчликми, Сейтек оға? – деди у ҳам.

– Бироз оёқнинг чилигини ёзай деб...

– Юзга кирмоқчисиз, шекилли! – дея ҳиринглади у.

Бунақа гап-сўзлардан юрагим безиллаб қолди. Охири ҳаммасини биратўла йиғиштирдим. Полизни чопиқ қилмайман, молларнинг тагини тозаламайман, беда ейдиган эшак ҳам йўқ. Тўймаъракаларга машинада бориб келаман. Уйда эса ҳожатга чиқишдан бошқа қиладиган ишим йўқ. Мана, оқибати. Қимирласам, бўғинларим зирқирайди. Ўн қадам юрсам, ўткам қисилади. Пиёлани қўлимда тутиб туролмайман. Ёшим етмишга етмай, таним тўзида. Мени оғриқ эмас, одамлар қаритди, иним. Шуларнинг орасида манави кампир ҳам бор.

– Ўзингни қўлга ол, ҳали ҳам кеч эмас, – деб мен ўрнимдан турдим.

– Шошма, эшиккача кузатиб қўяман, – деб Сейтек қалтираганча ўрнимдан тураётган эди, кампири яна этагидан ерга босди.

– Ўтиринг жойингизда! Тагин йиқилиб-нетиб бир балони бошламанг.

Мени Сейтектинг ўрнига кампири кузатиб қўйди. Дарвозадан бироз узоқлашган эдим, кампирнинг гудранган овози қулоғимга чалинди:

– Тенг-тўшлари қиличдай қарсиллаб юрибди, шўрқисган бизнинг чол кун сайин орқага кетаяпти. Э, худойим-ей!..

ИБРАТ

Икки нуқтаи назар

Бир машҳур пойабзал фирмаси маҳсулотларини иссиқ иқлимли ўлкалардан бирига сотиш бўйича лойиҳа қабул қилди. Икки ходим бозорни ўрганиш учун ушбу мамлакатга жўнади. Улар алоҳида ҳолда вилоятларга йўл олди. Маҳаллий бозор ва истиқболдаги харид имкониятини ўргана бошлашди.

Бир неча кун ўтди ва таҳлилчилардан бири қайтиб келди:

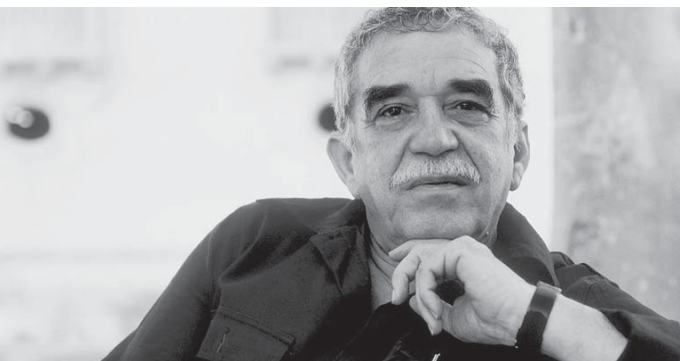
– У ерда ҳеч ким пойабзал киймас экан. Бу бозорни эгаллайман деб беҳуда вақт сарфламаслик керак!

Иккинчи таҳлилчи ҳалиям вилоятларни кезиб юрар, шеригининг хулосасидан беҳабар эди. Бироз вақт ўтиб фирмага ундан факс-хабар келди:

– Дўстлар! Мўлжалдаги экспорт ҳажмини уч баробарга кўпайтириш керак. Бу жойларда ҳали ҳеч ким оёқкийим киймас экан!

Бир вазият кимгадир енгиб бўлмас тўсиқ бўлиб кўринса, кимгадир беқиёс имкониятлар эшиги вазифасини ўтайди. Ҳаётда имконларни илғаб, улардан фойдалана олганларгина ютади.

Ориф ТОЛИБ

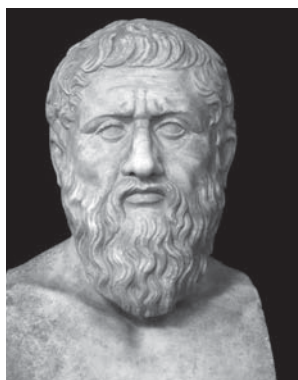
Болалар аҳмоқ эмас

Колумбиялик ёзувчи Габриэл Гарсиа Маркес фусункор реализм (магик реализм) йўналишидаги асарлари билан бутун дунёга машҳур. Унинг “Юз йил ёлғизликда”, “Ошкора қотиллик қиссаси”, “Бузрукнинг кузи” каби асарларини китобхонлар севиб мутолаа қилади.

Кунларнинг бирида Маркес ўзини болалар адабиётида ҳам синаб кўрмоқчи бўлиб, эртақлар ёзади. Асарлари митти ўқувчиларда қандай таассурот қолдиришини билиш учун ўз ўғилларига ўқишга беради. Бироқ натижа кутилганидек бўлмайди. Тўғрисўз ёзувчининг тўғрисўз болалари битта эртақни ўқиб чиққач, уни шундай сўзлар билан қайтариб беришади:

– Нима, болаларни шунчалик аҳмоқ деб ўйлаётсизми?

Агар иложи бўлганида...

Машҳур файласуф Диоген фақирликда кун кечирарди. Ўта зиқналиги ва раҳмсизлиги билан танилган бир киши бир куни унга деди:

– Қани, бир уриниб

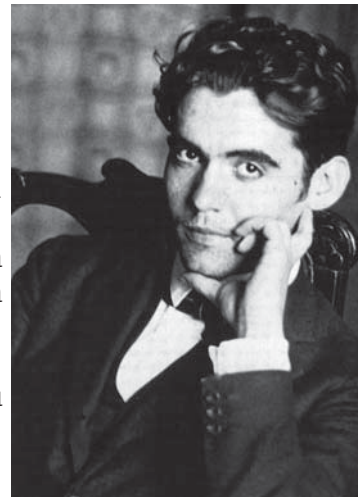
кўр-чи, балки мени садақа беришга кўндирарсан.

Файласуф бу “илтифотли” гапга шундай жавоб қайтарди:

– Агар сени бирор-нарсга рози қилишнинг иложи бўлганида, ўзингни осийингга кўндирган бўлардим.

Ёш шоир номидаги қўча

Одатда, ўтгиз ёш атрофидаги ижодкорларга таъриф берилганда “ёш” сўзи қўшиб айтилади. Балки шунга кўниккани, кўнгани учун ҳам “ёш”лар катта асарлар ёзмайди, катта бадий изланишларга қўл урмайди. Бироқ тарихда ном қолдирган жуда кўп ижодкорлар ўтгизда “ёш”лик даражасидан анча олислаб кетган. Буни мумтоз адибларимиз ҳаёти мисолида ҳам, ўтган асрда яшаб ўтган ёзувчилар таржимаи ҳоли мисолида ҳам кўриш мумкин.

Атоқли испан шоири Федерико Гарсиа Лорканинг ижодий фаолияти чинакам қаламқаш адабиётга жиддий мақсадлар билан қадам қўйиши ва бу мақсадларга эртароқ эришиши зарурлигини яна бир бор кўрсатиб берди. У эрта танилди, асарлари севиб ўқилди ва қўлма-қўл бўлди. Лорка ҳаётлик пайтидаёқ – 1931 йили Фуэнте Вакерос тумани ҳокимлиги Де Ла Иглесиа кўчасини шоир шарафига “Федерико Гарсиа Лорка” деб номлади. Бу пайтда у эндигина 33 ёшга кирган эди.

“Ҳемингуэй” номли балиқ

Эрнест Ҳемингуэй балиқ овига қаттиқ қизиққани, ҳатто балиқ ови мусобақасида мунтазам

иштирок этгани кўпчиликка маълум. У ажойиб кунларнинг бирида 357 килоли мако акуласини тутишга муваффақ бўлади. 1938 йили эса бир кунда 7 дона елканбалиқ овлаб, жаҳон рекордини ўрнатади.

Ёзувчининг қизиқишлари балиқ овлаш билангина чекланмайди. У уммонларда яшовчи янги балиқ турини кашф этади, кейинчалик бу балиқ адиб шарафига “Neomarinthae Hemingwayi” деб номланади.

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.